

המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן, ת.ד. 9288, חיפה 31092

Bitan.shoa@gmail.com

בס"ד, תמוז תשע"א, יולי 2011

ביטאון פורום שמירת זיכרון השואה

גיליון מספר 37

עורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

זרקור לעדויות ממשפט אייכמן

תוכן העניינים

עמודים

- **גדעון רפאל בן-מיכאל: פתח דבר** 10-3

- **ילדים בשואה** 12-11
- עדותו של קלינמן יוסף 21-13
- עדותו של ברמן אדולף 29-22
- עדותו של ד"ר פרץ אהרון 29-22
- עדותו של ד"ר דבורז'צקי מרק 32-30
- עדותו של אבא קובנר 37-35
- עדותו של הוך אברהם 42-38
- עדותו של אביאל אברהם 50-43
- עדותו של סרבניק שמעון 57-51
- עדותו של וולרס ז'ורז' 62-58

- **כליונה של קהילת סוסנוביץ** 63
- עדותה של מציא פרידה 72-63

- **בלוק-אלטסטה באושוויץ** 73
- עדותה של אלכסנדר ורה 82-74

- **זונדרקומנדו** 83
- עדותו של וליצ'קר וולס ליאון 106-84
- עדותו של קרסיק אברהם 120-107

- **הרבי מפיאסצ'נה – הרב קלונימוס קלמיש שפירא** 122-120
- עדותו של דובדבני ברוך 125-123
- עדותו של ברוך שלום 126

- **דילמה בשואה** 127
- עדותו של אבא קובנר 130-128

- **ביבליוגרפיה + מראי מקומות** 133-131

גדעון רפאל בן-מיכאל פתח דבר

לחברי פורום שאירת ליכרון השואה, הפלס והמרכה!

כאשר נפתח משפטו של הרוצח-הצורר אדולף אייכמן ב-11 באפריל 1961, הייתי בחופשת שחרור מהצבא לקראת יציאתי לחיים האזרחיים. תאריך זה, חרוט היטב בזיכרוני. היו אלה רגעים מכוננים ומשמעותיים בחיי. מרגע זה, הייתי צמוד למקלט הרדיו והאזנתי לכל ישיבות בית המשפט. לא ביליתי. לא יצאתי לטיולים כפי שהיה ראוי לעשות בחופשת השחרור מצה"ל. האזנתי... והאזנתי...

גם לפני משפט אייכמן התעניינתי בשואה, אך לצערי הרב, לא היה בנמצא חומר רב לקריאה. השואה הייתה בתודעתי, אבל לא היה לי ידע רב בנושא.

לפני גיוסי לצבא עבדתי כמדריך נוער באחד ממוסדות עליית הנוער. שם התוועדתי לניצולים. על זרוע ידה של המבשלת במוסד היה קעקוע - מספר שניתן לה באושוויץ. מעולם לא דיברה ולא שוחחה על מה שעבר עליה. בבית האוכל ובדאגה לתזונתם של ילדי המוסד ראתה כמשימה חשובה - להשביע את רעבונם של ילדים שבאו ממשפחות מצוקה.

באותו מוסד הייתה גם עובדת צעירה שעסקה בגיהוץ בגדיהם של הילדים. בלילות הייתי שומע את צעקותיה הרמות הבוקעות מחדרה וכמעט שנכנסתי לחדרה כדי להרגיעה. העובדים אמרו לי לא לגשת אליה, מאחר שעברה חוויות קשות בשואה. אמרו ולא פירטו. גם העובדת לא סיפרה. היא הייתה מכונסת בתוך עצמה.

אמי, נולדה בגרמניה. עם עליית הנאצים לשלטון, צפו הוריה היטב את הצפוי ליהודים ולכן בשנת 1936 שלחו אותה לארץ-ישראל וכך ניצלה. הוריה לא הספיקו לעלות אחריה לארץ ונרצחו ע"י הגרמנים באחד ממחנות ההשמדה. אמי לא עיכלה את רצח הוריה. גם היא התכנסה בתוך עצמה ולא שוחחה עמי ועם אחיי על הוריה.

עד למשפט אייכמן מעטים מהניצולים פתחו את סגור לבם. סיבות רבות היו להם.

ראוי לומר, שלרבים מאנשי הישוב היהודי בארץ, העלו את השאלה: למה, אחינו היהודים הלכו כצאן לטבח בשואה?

אבא קובנר בעדותו במשפט אייכמן מביא את תוכן הכרוז שחיבר בגטו ווילנה ב-1 בינואר 1942 וכך נכתב בכרוז:

"אל ניתן שויבילוננו כצאן לטבח!" נוער יהודי, אל תיתן אמון במוליכים אותך שולל. משמונים אלף היהודים שב"ירושלים דליטא" שרדו אך עשרים אלף. לעינינו קרעו מאתנו את הורינו, אחינו, ואחיותינו. היכן הם מאות הגברים שנחטפו לעבודה בידי ה"חוטפים" הליטאים? היכן הנשים הערומות והילדים, שהוצאו מאתנו בליל האימים של הפרובוקציה? היכן הם יהודי יום הכיפורים? היכן אחינו מהגטו השני? כל אשר הוצא משערי הגטו לא חזר עוד. כל דרכיו של הגסטאפו מובילות לפונאר. ופונאר היא מוות! המהססים! השליכו מעליכם כל אשליה. ילדיכם, בעליכם ונשיכם אינם עוד. פונאר אינה מחנה - שם נורו כולם.

היטלר זומם להשמיד את כל יהודי אירופה. על יהודי ליטא הוטל להיות הראשונים בתור. אל נלך כצאן לטבח! נכון, חלשים אנו וחסרי-מגן, אולם התשובה היחידה לאויב היא התנגדות!

אחים! מוטב ליפול כלוחמים בני-חורין מלחיות בחדס מרצחים. להתגונן! עד הנשימה האחרונה."

כאמור למעלה, דימוי התנהגותם של היהודים בתקופת השואה הייתה מתועלת ע"י הישוב היהודי בארץ-ישראל בכוון חד-ממדי. **הם ציינו את זיכרון השואה רק בכל הנוגע למרד הגטאות וללוחמת הפרטיזנים.**

צו ההתייצבות **'למפקד לשרות העם'** {מפקד העם, ששמו הרשמי היה "המפקד לשרות העם", היה מערכת לגיוס כללי ביישוב בתקופה שבין הכ"ט בנובמבר 1947 ועד הקמת המדינה ב-15 במאי 1948} מסתיים במשפט: **"ממודיעין ויודפת מחומות גטו ורשה וממחנות נדחינו, מסיפוני 'חנה סנש', 'יציאת אירופה' ואדמת האבות עולה וגוברת הקריאה האחת: החלצו לשרות העם!"**

ב-16 באפריל 1948, כשמלאו חמש שנים למרד גטו ורשה התפרסמה פקודת יום של ראש המפקדה הארצית בארגון "ההגנה" וכך נכתב: "ניצחונם בגטו, ניצחון האדם היהודי, היה למות בכבוד בנשק ביד ולא כצאן מובל לטבח. אם יש משהו למענו לחמו מורדי הגטאות היה זה מתן דוגמה לנו במלחמתנו. הרי זו הוראה, פקודה, כי עלינו להילחם להשגת חירותנו. הרינו ממלאים את הפקודה ובנאמנות."

באותו התאריך, **פרסם עיתון "במחנה", עיתון חיילי צה"ל, גילוי דעת: "יש איזה קרבה מיוחדת לקרב גטו ורשה בתוכנו. עם וצבאו – הנתונים בקרב. אך מה גדול השונה והמפריד. לנו סיכוי לניצחון. וניצחוננו פרושו עם עצמאי וחופשי מעול זה. ניצחונם בגטו – היה למות בכבוד בנשק ביד ולא כצאן מובל לטבח."**

אניטה שפירא במאמרה **"שואה וכוח"** {קובץ משואה כ, תשנ"ב-2001, עמ' 64-42} כתבה על יחס הישוב היהודי בארץ ליהודים בשואה: **"הישוב היהודי בארץ ישראל ברובו התקשה להזדהות עם היהודים שהלכו כצאן לטבח. הייתה זו פגיעה בדמוי העצמי שלא ניתן להתגבר עליה, תחליף**

חלקי לכך נמצא בהזדהות עם סמלי הלחימה בגולה מורדי הגטאות...נעשה מאמץ מודע ע"י **האליטה האקטיביסטית** ליצור אמפטיה והזדהות אצל הנוער הארץ-ישראלי כלפי לוחמי הגטאות".

יחיעם וייץ במאמרו **"ישוב גולה ושואה-מיתוס ומציאות"** {יהדות זמננו 6, תש"ן-1990, עמ' 133-150} כותב:
"הציפייה ושמא אפילו התקווה כי יהודי אירופה לא ילכו אל מותם כ"צאן לטבח" נבעה משיפוט שהייתי מגדירו **כשיפוט אידיאולוגי ודוגמאטי של המציאות**. נדרשו שנים רבות, הן של פרספקטיבה, הן של מחקר דקדקני, כדי לעקור חלק מהסטריאוטיפים שהיה בהם משמינית קוב של בורות ויהירות ביחס להתנהגות יהודי אירופה".

האם העם היהודי הלך כצאן לטבח? תשובתי החד משמעית: **לא!**

לצערי הרב, גם אני בנערותי ספגתי את המסרים הללו. **רק לאחר משפט אייכמן** ועיון במאות עדויות, השתנתה דעתי ב-180 מעלות. לפתע, אני מגלה גילויי גבורה רבים מאד. עמידה רוחנית ופיזית וכיצד השתמשו הגרמנים בדרכי רמייה כדי להטעות את היהודים כדי שלא יתמרדו בעת עלייתם לקרונות הרכבת. הגרמנים סיפרו להם, שיעד נסיעתם למזרח - למחנות עבודה.

ראוי גם לומר, שלא היה סיכוי שהאוכלוסייה האזרחית תסייע ליהודים להימלט ולמצוא מקום מסתור. רק יחידי סגולה מעטים מאד - חסידי אומות העולם, סייעו ליהודים במקומות מסתור. גם הצעירים שהצטרפו לפרטיזנים חוו היטב את האנטישמיות והשנאה ליהודים.

* * * *

כאשר נדרש אייכמן להשיב על האשמות כנגדו שהופיעו בכתב התביעה, תשובתו לכל אחד מהאשמות הייתה בגרמנית: "ברוח כתב האישום – לא אשם" (Im Sinne der Anklage nicht schuldig), נוסח שבו נהגו הנאשמים במשפט נירנברג להשיב על האישומים. אפילו שמץ של חרטה לא היה לרוצח זה.

העדויות במשפט כללו יותר מ-100 עדים ו-1,600 מסמכים, מהם בחתימת אייכמן עצמו. עדי התביעה היו ניצולי המחנות ומאזורי הכיבוש השונים, רובם כאלו שעלו לישראל.

* * * *

הפעם, התמקדתי ב-15 עדויות העוסקות בנושאים הבאים:

- ◆ **ילדים בשואה**
- ◆ **כיליונה של קהילת סוסנוביץ**
- ◆ **בלוק-אלטסטה באושוויץ**
- ◆ **זונדרקומנדו**
- ◆ **הרבי בפיאסצ'נה – הרב קלונימוס קלמיש שפירא**
- ◆ **דילמה מגטו וילנה**

* * * *

בכל ביטאון, אני מצרף תמונות אוטנטיות מתקופת השואה כדי להמחיש את הנאמר בעדויות שאני מביא.

הפעם, אני מביא ציורים שצוירו על ידי אומנים שחרטו בזכרונם מראות שואה ובכשרונם היצירתי והמיוחד, העלו על גבי ציורים אירועים שחוו בשואה.

הציירים הם: **אלה ליברמן-שיבר ודוד אולר**. הציירים המוחננים הללו, תרמו את יצירותיהם לארכיון בית לוחמי הגטאות.

אני מודה מאד **לארכיון בית לוחמי הגטאות** שאיפשר להציג את ציוריהם בביטאון זה. בביטאונים רבים שיצאו לאור בעבר, נעזרתי בארכיון חשוב זה. נענייתי בחפץ לב ובפנים מאירות לכל בקשותיי.

ד"ר פנינה רוזנברג כתבה בתמצית את קורות חייהם של **אלה ליברמן-שיבר ודוד אולר**. אני מביא את הדברים שפרסמה על מנת שסייעו בידינו להבנת היצירות שצוירו. [1]

אלה ליברמן-שיבר – קורות חיים

אלה ליברמן-שיבר: לועגים ליהודי בעת התפילה

אלה שיבר (לבית ליברמן) נולדה בשנת 1927 בברלין למשפחה מבוססת. האב יהושע, היה סוחר פרוות והאם, רוזה, ילידת פולין (בנדין Bendin) הייתה מיילדת. פרט לאלה היו עוד שלושה ילדים – ברטה (נ. 1919) אלכסנדר (נ. 1922) וליאן, צעיר הילדים (נ. 1929). החינוך בבית היה יהודי-ציוני, כשאלה הייתה חברת תנועת הנוער של בית"ר.

ב-1938, בשל מוצאה הפולני של האם, נאלצו בני המשפחה לעזוב את גרמניה. הם עקרו לבנדין, מקום מושב משפחת האם. במהלך מלחמה העולם השנייה הועברו בני המשפחה המורחבת לגטו המקומי. באוגוסט 1943, באקציה

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

האחרונה, ירדה המשפחה – ההורים, אלה וליאו אחיה - למחבוא – בור שנחפר על ידם מתחת לארגז האשפה בסמוך לביתם. (ברטה ואלכסנדר נלקחו קודם לכן למחנות עבודה בגרמניה). מזונם סופק להם על ידי ליאו, בן השלוש עשרה, שנהג להתגנב בלילות לבית, וכן על ידי פולני, שהיה השרת של הבית, שסיכן את חייו והביא למחבוא מצרכים חיוניים נוספים. יום אחד נשאל הפולני ידי איש ה-ס"ס. לפשר מעשיו ליד המחבוא, ומשסרב להסגיר את המשפחה, הוכה, כנראה למוות. לאור זאת הבין האב שהמחבוא אינו בטוח יותר, ובני המשפחה יצאו והסגירו עצמם לגרמנים. הם חיו בגטו עד לדצמבר 1943, ואז, בטרנספורט האחרון שולחו ההורים, אלה ואחיה ליאו לאושוויץ.

במחנה הריכוז הופרדו הנשים מהגברים, כשהאחרונים שולחו מיד למשרפות ואילו **אלה, בת השש-עשרה ואימה**, בת הארבעים ושתיים, נשלחו לעבודה בבית חרושת לתחמושת, שם עבדו משך שעות ארוכות בתנאים קשים ביותר, בתת תזונה ובהעדר תנאים היגייניים. במהלך הזמן נודע לאחד מאנשי ה-ס"ס. כי אלה מציירת, והיא התבקשה לצייר תמונת בן משפחה שנהרג בחזית, על פי צילום. חומרי הציור סופקו על ידו וכן גם מזון לאם ולבת. איש ה-ס"ס ביקש ממנה כי תעתר לבקשת עמיתיו ותרשום את דיוקנאות קרוביהם. בזכות ציורים אלו נמנעה העברתה של האם למקום אחר, והן נשארו יחד משך כל הזמן.

בינואר 1945, הובלו אלה ואימה חלק ב"מצעד המוות". הן הובאו למחנה נוישטאט (Neustadt) שהיה מחנה לוויין של רוונסבריק (Ravensbrück).

אלה ואימה שוחררו על ידי בעלות הברית ב-2 במאי 1945 והחליטו לחזור לפולין לחפש קרובי משפחה. השתיים הגיעו ל-בידגוש - ברומברג (Bydgoszcz – Bromberg), שם נפגשה אלה עם מי שיהיה לבעלה, עמנואל שיבר, קצין יהודי בצבא הפולני, שהיה מוצב בסביבה ושמע כי נמצאים במקום יהודים ניצולי מהמחנות, ורצה לפגוש אותם. ב-2 בפברואר 1946 נשאו השניים וב-23 במאי 1946 יצאו, יחד עם האם, את פולין באמצעות ארגון "הבריחה" והגיעו למחנה עקורים שליד מינכן, משם קיוו להמשיך לישראל.

אניית "בן הכט" בה הפליגו, נתפסה ב-12 במרץ 1947 על ידי הבריטים בחופי הארץ, ושש מאות נוסעיה הועברו למחנה בקפריסין באניית מלחמה בריטית. במהלך הנסיעה הקצרה, ציירה אלה ליברמן-שיבר, על דפנות בטן האנייה את מפת ארץ-ישראל, רובה ויד של צעיר המגרשת את הבריטים. במשך תקופת המעצר בקפריסין, העביר עמנואל שיבר במסגרת אצ"ל קורס הכשרה צבאית, והכין מעין ספר הדרכה, שלווה באיורים של כלי הנשק, חלקיהם והשימוש בהם, שנעשו על ידי האמנית. לימים (1985) הוענק לה על כך "עיטור לוחם המדינה" על ידי משרד הביטחון, "על חלקה במאבק לתקומת ישראל".

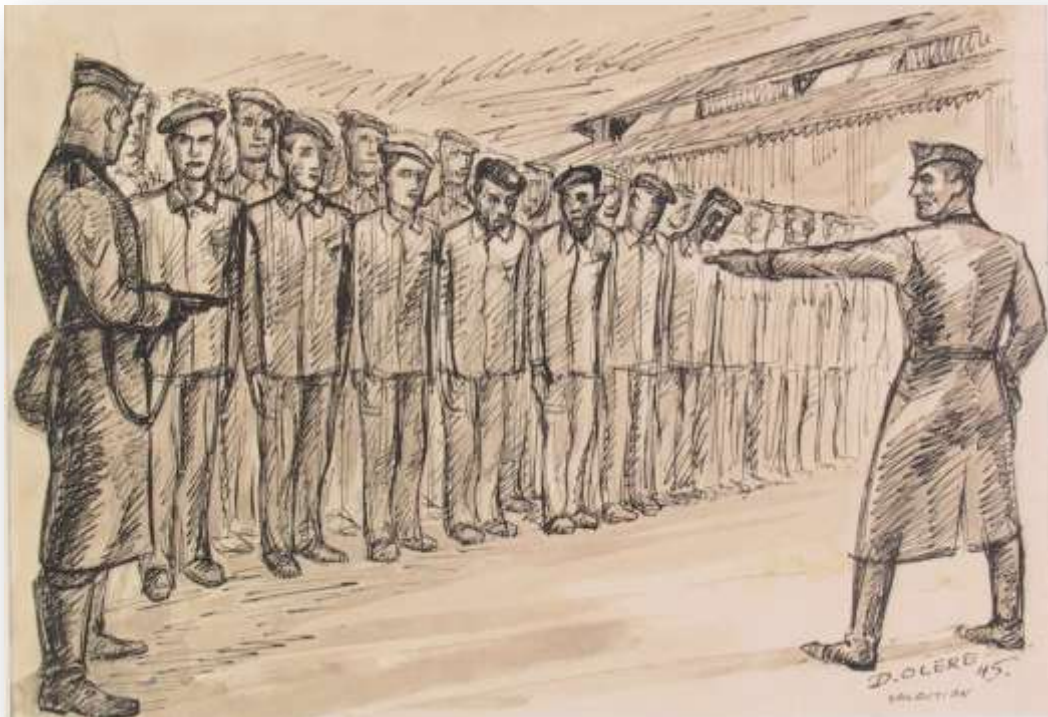
אלה ליברמן-שיבר לקחה גם חלק בפעילות אמנותית שארגן האמן נפתלי בזם בקפריסין...

תקופת המעצר בקפריסין הסתיימה ובמאי 1948, הגיעה המשפחה, כשאלה-שיבר ליברמן בהריון מתקדם, עם ביתה הבכורה עדה, לחיפה. שם קבעו את ביתם. אלה ליברמן-שיבר למדה ציור ואמנות באוניברסיטת חיפה ועסקה בהוראת ציור.

את סדרת ציורי החיים על קו הקץ, המתאר את זוועות היום יום בתקופת המלחמה, החלה האמנית ליצור ב-1945, ביוזמת בעלה, שחשב שהמבע האמנותי יעזור לה להשתחרר מהטראומות שחוותה. הסדרה הגיעה לידי סיום בחיפה, ב-1948 והוצגה לראשונה בבית קולנוע חיפאי ב-1950. שנתיים לאחר מכן הוצגו היצירות במוזיאון בית לוחמי הגטאות ולאחר מכן נתרמו לאוספו הקבוע. מאוחר יותר הודפסו היצירות בליווי הסברים של האמנית, במספר מהדורות בעברית, באנגלית ובגרמנית, כשעתה נערכים לגרסה בסינית.

בשנת 1998 נפטרה אלה ליברמן-שיבר בחיפה, כשבעלה, ושלושת ילדיה, ממשיכים בפעילות ההנצחה של האמנית. לאחר מותה קבלה "תעודת הערכה והוקרה" מרעיית נשיא המדינה על יצירותיה ועל תרומתה המרכזית "ליזכרון השואה ולהבטחת העתיד".

דוד אולר – קורות חיים

דוד אולר: סלקציה

דוד אולר נולד ב-19 בינואר 1902 בוורשה, שם למד באקדמיה לאמנויות יפות. בהיותו בן שש-עשרה עבר לדאנציג (גדנסק) ולברלין, והציג בערים אלו הדפסי עץ, פרי יצירתו. בשנים 1921-1922 בגרמניה, המשיך אולר ביצירתו האמנותית, כשהוא מצייר, מפסל ומעצב תפאורות וכרזות לחברת הסרטים (Europäische Film Allianz), עם הבמאי הנודע ארנסט לוביץ'. בשנת 1923 היגר לפאריס, שהיתה בעשורים הראשונים של המאה העשרים מכה של האמנות. כרבים מהאמנים בני התקופה התגורר ברובע מונפארנס. הוא השתלב בתעשיית הקולנוע הצרפתית, כשהוא יוצר תפאורות, תלבושות וכרזות, בעיקר לסרטי

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

חברת "פאראמונט". עם נישואיו לז'ולייט ונטורה בשנת 1930 עקר לפרבר הפריסאי נואסי-לה-גראן, שם נולד בנו היחיד אלכסנדר.

בפרוץ מלחמת העולם השנייה התגייס אולר לגדוד 134 של חיל הרגלים הצרפתי, ועם תבוסת צרפת שוחרר, וחזר לפאריס. בתקופת המלחמה התקיימו מצודים רבים על היהודים שהתגוררו בצרפת, ובוה שניערך ב-20 בפברואר 1943, במחוז הסיין, נעצר דוד אולר ונשלח למחנה דראנסי, שבפרברי פאריס – מחנה שכונה גם "חדר המבוא של אושוויץ", על שם היעד אליו שולחו רוב הכלואים בו, ואכן לאחר כשבועיים, ב-2 במרץ 1943, במשלוח מס. 49, שכלל כאלף יהודים, שולח גם אולר למחנה זה.

באושוויץ עמדו אנשי ההנהלה על כישוריו הרבים – שליטתו בשפות רבות – פולנית, רוסית, יידיש, צרפתית, אנגלית וגרמנית – וכשרון הציור שלו, ובקשוהו לכתוב מכתבים לבני משפחותיהם, שנכתבו בקליגרפיה יפה ולוו באיורים נאים. תפקיד אחר, אכזר ומצמרר, שהוטל עליו היה **זונדרקומנדו** – שבמסגרתו חדר לחדרי הגזים, וכך נאלץ לצפות במעשי האכזריות של הגרמנים כמו המתה בגז, איסוף שיני הזהב, והתעללות מינית באמתלה של בדיקות רפואיות.

ב-19 בינואר 1945, עם חיסול המחנה, הובל ב"צעדת המוות" למחנה מאוטהאוזן, ועבד במכרות המחנה מלק, שעל גדות הדנובה. ב-7 באפריל 1945 שולח לעבודות כפיה במחנה אבנזה.

ב-6 במאי 1945 שוחרר על ידי כוחות בעלות הברית, וחזר לביתו בצרפת. מאז שחרורו רשם וצייר את המראות הקשים להם היה עד בתקופת היותו כלוא במחנות השונים.

לימים שמשו יצירותיו, **המתעדות את תאי הגזים באושוויץ, גם כעדות משפטית**. ההיסטוריון רוברט יאן ון פלט (Robert Jan van Pelt) ששימש כעד מומחה מטעם ההגנה במשפט אירווינג-ליפסטאט (Irving-Lipstadt), (לונדון 2000), נעזר ביצירותיו של אולר כעדויות לקיומם של תאי הגזים באושוויץ.

ב-21 באוגוסט 1985 נפטר בצרפת.

* * * * *

כאמור, הבאתי בביטאון מספר מועט מעדויות המשפט. ניתן לעיין בכל העדויות ובפסקי הדין באתרי האינטרנט הבאים:

אני מאשים - מאגר עדויות ממשפט אייכמן באתר **סנונית**:

[/http://www.snunit.k12.il/shoa](http://www.snunit.k12.il/shoa)

רשומות {פרוטקול} משפט אייכמן באתר **משרד המשפטים**:

[/http://www.justice.gov.il/MOJHeb/ReshimatEichman](http://www.justice.gov.il/MOJHeb/ReshimatEichman)

מאחורי הקלעים של פרשת מעצרו ומשפטו של אדולף אייכמן – מסמכים מגנזך המדינה:

<http://www.archives.gov.il/NR/exeres/78DD5A91-B2A8-46BA-B968-C782D58459A5.frameless.htm?NRMODE=Published>

כמו כן, פורסמו העדויות ופסקי הדין **בספרים** הבאים:

היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **עדויות א.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **עדויות ב.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **פסק-הדין.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **הערעור.**
הספרים הנ"ל יצאו לאור ע"י מרכז ההסברה, תשכ"ג-1963.

* * * *

פסק הדין המנומק, הוקרא בבית המשפט המחוזי בירושלים, בימים ד-ו טבת תשכ"ב, 11-13.12.1961. אייכמן נמצא אשם בכל סעיפי האישום.

בית המשפט קבע בפסה"ד, שאייכמן פעל במרץ לקידום הפתרון הסופי, היה עיקש בעמדתו המרושעת עד הרגע האחרון, הולך שולל את קרבנותיו, היה חדור חדות עשייה בשליחת יהודים למוות והיה לו חופש פעולה ויוזמה בהשמדת העם היהודי.

בית המשפט גזר עליו את העונש הראוי **ודן אותו למיתה!** אייכמן הגיש ערעור על פסה"ד וגזר הדין לבית המשפט. ערעורו נדחה. אייכמן הוצא למוות בתלייה. גופתו נשרפה בכבשן אש ואפרו פוזר על פני ים התיכון.

נזכור ולא נשכח!

גדעון רפאל בן-מיכאל { עורך } : זרקור לעדויות ממשפט אייכמן

עורך הביטאון

ילדים בשואה

ילדי גטו לודז' לקראת העברתם למחנה ההשמדה חלמנו

רצח מיליון וחצי ילדים בשואה בוצע בצורה מתוכננת ומצמררת על ידי הגרמנים. זהו פשע שלא היה לו אח ורע בתולדות האנושות. כאשר אני רואה את התמונות שבה מובלים ילדים בסך למחנות ההשמדה, אני שואל את עצמי: מה חשבו הילדים ברגעים אלה? כיצד חשו את הניתוק המוחלט מהוריהם? אין בידי תשובות. אני רק משער מה היו תחושותיהם. אני מתחבר לסבלם ומותם, כדבי הפסוק: "על אלה אני בוכה עיני עיני ירדה מים כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב" {איכה א, טז}. אלה הילדים שנותרו לי את הכח להעביר לדורות הבאים את זיכרון השואה. לספר לעולם כולו על מעשי הזוועות והרצח של ילדים תמימים שלא עשו עוול לאיש.

גבריאל ברך איש התביעה במשפט אייכמן, שהיה יד ימינו של התובע גדעון האוזנר **כתב על אייכמן** את הדברים הבאים:

"אופיינית הייתה דאגתו המיוחדת לביצוע המלא של רצח הילדים היהודים. בהקשר זה מרשימה ביותר האוטוביוגרפיה של המפקד האחרון של מחנה ההשמדה באושוויץ, רודולף הס. איש זה נתלה על ידי הפולנים בשנת 1951 (כעשר שנים לפני תפיסתו של אייכמן), ולפני הוצאתו להורג רשם את זיכרונותיו אשר פורסמו בספר "הקומנדאנט מאושוויץ" מעיד. בין היתר תיאר איך ביצעו באושוויץ מבצעים של הריגת 1,000 ילדים יהודים ביממה.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

לדבריו, כאשר נאלץ, בביצוע פעולה כזו, לדחוף לתוך תאי הגזים ילדים אשר התחננו בפניו על חייהם, הרגיש לעתים פיק ברכיים. אך הוא הוסיף, שלאחר שחש תחושה כזו, נתפס ברגש בושה בשל חולשתו זו, וזאת לאחר ששוחח עם אוברשטורמבאנפיהרר אדולף אייכמן, שהסביר לו כי יש להקפיד במיוחד על הריגת הילדים היהודים; **שכן איה ההיגיון בחיסול דור של אנשים מבוגרים והשארתו בחיים של דור נוקמים אפשריים ושל גורמים העשויים להוות תאים ליצירה מחודשת של העם הזה**.^[2]

ברון שלום שהעיד במשפט אייכמן על ההשלכות של השואה לגבי עתידו של העם היהודי אמר בעדותו: **"אולי הדבר החמור ביותר הוא שנשארו ילדים כל כך מעטים. כלומר, מה שהיה חשוב בשביל עתידו של עם ישראל, עכשיו נשארו כל כך מעטים"**.

ילדים ונערים ששרדו את השואה מספרים בעדויותיהם את קורותיהם של הילדים. מעדויות משפט אייכמן, אני מביא מעדויותיהם של העדים הבאים:

- ◆ קלינמן יוסף
- ◆ ברמן אדולף
- ◆ ד"ר אהרון פרץ
- ◆ דבורז'צקי מרק
- ◆ אבא קובנר
- ◆ הוך מנחם
- ◆ אביאל אברהם
- ◆ סרבניק שמעון
- ◆ וולרס ז'ורז'

דוד אולר: ירי על נער ברחוב

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

עדותו של קלינמן יוסף במשפט אייכמן

יוסף קלינמן, בעת המשפט היה תושב ירושלים.
היה בן 14 כששולח ב-1944 עם בני משפחתו
מקרפטו-רוסיה לאושוויץ.
הוא תיאר את חייהם של 3,000 נערים בגילאי 14-16 שרוכזו
באושוויץ בקיץ 1944. קבוצה זו הייתה קורבן לתעלוליו של
"הרוצח בחלוק הלבן", ד"ר יוזף מנגלה.
העד סיפר על גורל הנערים, על הסלקציות שנערכו בחגים ועל
הסלקציה הידועה על מגרש הכדורגל 'הסלקציה של המקל'.
עוד סיפר על קיום מצוות בקרב הנערים ועל אחד מרופאי המחנה
היהודים, שנהג לומר להם:
"כן, ילדים, מאושוויץ אפשר לצאת רק דרך הארובה".
הוא סיפר גם על טבח הילדים בחגים.

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. יוסף זלמן קלינמן.
היועץ המשפטי: אתה גר בירושלים, בשוק בית ישראל 76?
ת. זה מקום עבודתי.

ש. מה כתובתך הפרטית? ת. רחוב הישיבה 14.
ש. נולדת ב-30 בינואר 1930? ת. כן.

ש. וכשהיית בן 14, הובאת לאושוויץ? ת. כן.

ש. היית עם אביך, אמך ואחותך הקטנה? ת. כן.
ש. מניין הביאו אתכם? ת. מהעיר סייביץ במחוז קרפטורוס.

ש. איפה הפרידו בינך ובין בני משפחתך?
ת. בתחנת הרכבת של אושוויץ.

ש. מי הפריד ביניכם?
ת. עמדה שם קבוצת קצינים. אני תמכתי באבא, אבא היה חלש אחרי הנסיעה
ברכבת. אחי, בן 15, הלך לפני. הוא נשלח עם אלה שהלכו לעבודה. אותי גם
הפרידו מאבא. את אבא שלחו לצד אחר ואותי ואת אחי שלחו עם המבוגרים
לעבודה.

ש. אחרי זה ראית עוד פעם את בני משפחתך?
ת. אף אחד מהם לא ראיתי.

ש. מה קרה איתם?
ת. הם הועברו לתאי הגזים.

ש. לאיזה מחנה הובילו אותך? ת. למחנה A.

ש. אחר כך הוציאו את כל הנערים למטה מגיל 16? ת. כן.

ש. לאן הובילו אותם?

ת. הכי צעירים היו בני 14. בני 13 כמעט לא הוכנסו למחנה אלא נשלחו עם האימהות.

מגיל 14-16 הוציאו את כל הנערים, יחד אספו את כל הנערים, 500 נערים כאלה נאספו גם במחנה אחר, והעבירו אותנו למחנה B. אחר כך נתברר שיש הוראה כללית לא לתת לנערים מתחת לגיל 16 לעזוב את מחנה אושוויץ ולהישלח למחנות המיועדים לעבודה.

ש. אתה היית עוד באושוויץ או בבירקנאו?

ת. כל זה התרחש בבירקנאו.

ש. איפה היו המשרפות ותאי הגזים?

ת. בבירקנאו. שתי המשרפות הראשונות היו בשני הקצוות של תחנת הרכבת, אחת הייתה קרובה למחנה הצוענים בקצה של מחנה בירקנאו - מחנה F.

ש. היה אסור לכם לעזוב את המקום?

ת. כן. שיכנו אותנו בשני צריפים - צריף 27 וצריף 25. אני הייתי בצריף 25. למבוגרים נתנו מספרים על היד ואנחנו, הקטנים, היינו בלי מספרים.

ש. **מדי פעם משהו מן הנערים היה מתגנב החוצה?** ת. כן.

ש. לשם מה?

ת. אנחנו ישבנו סגורים בתוך הצריפים שלנו והיו שם הצריפים של ה"זונדרקומנדו". שני הצריפים שלהם היו עם קירות, לא ראינו מה נעשה שם ולא היה שום קשר עם שאר האנשים. והיות והכל יצאו לעבודה ונשארו רק אנחנו, הנערים, ומשמרת הלילה של הזונדרקומנדו נשארה במקום, הלכנו אל הזונדרקומנדו. להם היה מכל טוב. התגנבנו לשם **בשביל דברי אוכל וסידורי-תפילה**.

ש. גם אתה התגנבת לשם? ת. כן. שלוש פעמים.

ש. **באת במגע עם הזונדרקומנדו?** ת. כן.

ש. אתה יודע מה הייתה מלאכתם?

ת. כן. הם עסקו בהוצאת האנשים מתאי הגזים ובשריפתם.

ש. כולם היו יהודים?

ת. כן. שם היה שורר שקט, למרות שהיה להם בצריף כל טוב.

ש. אותם היו מאכילים?

ת. כן, הם הביאו מתאי הגזים. מכל טוב היה להם בצריפים.

ש. ראית אחרי זה משהו מן הזונדרקומנדו בחיים?

ת. לא. העבירו אותנו משם.

ש. **אתה זוכר מקרה של הלקאת נער?** ת. כן.

ש. **ספר.**

ת. בהיותנו במחנה B בצריף 25 ראיתי באחד הימים את עוזרו של מפקד הצריף הולך עם צינור גומי להכות מישהו. ירדתי מהדרגש {אנחנו לא עבדנו וכל היום היינו על הדרגשים} ורציתי לראות את מי הולכים להכות. ראיתי שהוא מצווה על אחד הנערים, כבן 14, לרדת מהדרגש והתחיל להכות אותו.

עמדנו שם כמה נערים והסתכלנו במחזה. מחזה כזה אפשר היה לראות הרבה פעמים, אבל הפעם קרה מקרה מיוחד: הנער לא צעק, לא בכה, לא הוציא אנחה. עמדנו מסביב וספרנו את המלקות. ספרנו 20, ספרנו 30 מלקות, וכולנו משתוממים שאיננו מוציא קול - דבר כזה לא ראינו. אחרי המכה ה-40 הפך אותו סגן מפקד הצריף על הארץ והמשיך להכותו על הפנים, על הרגליים, והוא לא הוציא הגה. הוא גמר להכות את המכה ה-50 ויצא.

עזרנו לנער לקום. שאלנו אותו: מה עשית? למה היכו אותך? הוא ענה: "זה היה כדאי. **הבאתי לחברים שלי כמה סידורי-תפילה, שיהיה להם במה להתפלל.**"

ש. אחר-כך פרץ מקרה של מחלת סקרלטינה?

ת. **אני רוצה להזכיר שהיה חצי זוג תפילין בצריף והוא היה בתנועה מתמדת מן הבוקר, עד הערב, העברנו אותם מאיש לאיש.**

ש. אחר-כך קרה מקרה של מחלת סקרלטינה בצריף?

ת. כן, אחד הנערים או שנים כי בצריף 27 קרה דבר כזה, העבירו אותנו למחנה א', שיכנו אותו בצריף 11 ובצריף 12.

ש. ואז אמרו לכם שאם תתפשט המגיפה מה יהיה?

ת. קודם היה מדובר בשלושה שבועות סוגרים אותנו, וד"ר מנגלה היה בא כל יומיים ביחד עם סגנו ד"ר טילו. עברנו כל יום בדיקה רפואית, היינו צריכים לשטוף את הפה במי חיטוי. כל שבוע היה עושה ד"ר מנגלה מסדר, היה בודק את כולם. אחרי שלושה שבועות פרצה חזרת, כמה נערים חלו בחזרת, אז מנגלה בא וכל פעם דיבר עם הרופאים בקול רם.

היו שלושה רופאים, אחד נוצרי-פולני, אחד יהודי רופא מנורבגיה, זה היהודי היחידי שפגשתי מנורבגיה, אינני זוכר את שמו. הוא היה אחד האנשים העליזים ביותר שפגשתי. והיה על ידנו עוד אחד רופא יהודי מהעיר טרנלב. הרופא הזה תמיד היה פסימיסט גדול והיה אומר: **"כן, כן, ילדים, מאושוויץ אי אפשר לעזוב, רק דרך הארובה, בבוא יומכם גם אתם תצאו משם"**. הוא מת אחרי כמה ימים ממחלת דיזנטריה או משהו כזה.

ש. **ימי המועדים, חגי ישראל, היו ימי חרדה מיוחדים?**

ת. כן, הוותיקים היו מרמזים לנו תמיד: באושוויץ לא תקבלו סוכריות. החגים מתקרבים.

ש. לא ענית על שאלתי. מדוע ימי החגים היו ימי חרדה?
ת. ככה זה, כנראה מנהג שלהם היה, של הגרמנים, לבחור חגים למבצעים מיוחדים.

ש. אתה זוכר את ראש השנה? ת. כן.

ש. ספר מה אירע.
ת. זה היה במחנה הצוענים, במשך הזמן שימש מחנה הצוענים כמחנה מעבר ליהודי הונגריה, ואחרי זה - גטו לודז'. **היינו 3,000 נערים בצריפים מיוחדים, "קינדרבלוקן"**, זה היה ביום שישי לפני ראש השנה. ראש השנה היה ביום שני ויום שלישי, מנגלה הופיע עם סגנו, ד"ר טילו, ביום שישי לפנות ערב בשעות המסדר, הוא עבר בקינדרבלוקן ועשה סלקציה וציווה עלינו להתפשט עד החצי ועבר, אנחנו היינו הצריף האחרון בשורת הצריפים של הנערים.

ש. כמה נערים הייתם?

ת. 3,000 נערים כמעט כולם מתחת לגיל 16, ואנחנו היינו הצריף האחרון בשורה. ציווה עלינו להתפשט עד החצי, ועבר לפני השורות, זה היה בשעת המסדר. את הקטנים והרזים שלח לכביש, ואת הגדולים יותר שלח לשער האחורי של הצריף.

אותי שלח עם הקטנים אל הכביש. כאשר הגעתי אל הכביש, שם היו שולחים קבוצות של 50-60 לכיוון הצריפים 11 ו-9. כשעמדתי על יד הכביש חשבתי אולי אפשר לברוח. עמדתי כמה רגעים, פתאום החלטתי, **אני בורח**. יצאתי מן השורה, ברחתי לצריפו של אחי שהיה בצריף 25, בינתיים נאספו כ-1000 נערים מכל הצריפים ונסגרו בצריפים 9 ו-11.

ש. והיה ברור לשם מה? ת. כן.

ש. סגרו אותם? ת. כן.

ש. עד מתי חיכיתם שם?

ת. עד מוצאי ראש השנה. בראש השנה החליטו על "בלוקשפרה" {עוצר}. אספו את כל הקאפו, ומסרו הוראות חמורות ביותר שמי שיעזוב את הצריף - ייהרג. כאשר החשיך התחילו להגיע מכוניות, והתחילו להעמיס את הנערים על המכוניות.

ש. מי עשה את זה?

ת. אני לא הייתי בחוץ, זה היה אנשי ס"ס או קאפו.

ש. קאפו גרמנים או יהודים?

ת. הרוב היו תושבים גרמניים, והתחילו להעמיס אותם למכוניות, הזעקות היו נוראות, זעקות **"שמע ישראל"** זעקות **"אבא, אימא"** נשמעו במשך כמה שעות.

כדבר הזה עוד לא שמענו באושוויץ, בדרך כלל, באושוויץ במשך הקיץ הובלו לתאי הגזים מאות אלפים, אך הם לא צעקו, הם לא ידעו לאן מובילים אותם. **אבל אנחנו היינו במחנה וידענו כל מה שמתרחש באושוויץ.**

ש. מה קרה ביום הכיפורים?
ת. נשארנו 2,000 נערים. חשבנו שאולי בזה ייגמר העניין. אז, בערב יום הכיפורים, אני זוכר, לפני הצהריים, נפוצה הידיעה שעומדים לחלק יותר לחם. בדרך כלל, היו מחלקים רבע או חמישית של לחם. באותו יום הביאו לצריף רבע ושליש לחם ואולי יותר, ועוד תוספות של גבינה ועוד דברים, מאד שמחנו שנוכל לצום מחר.

ש. כלומר, חשבתם שתוכלו לאכול יותר על מנת לצום מחר?

ת. כן. כל היום דיברו הנערים על הנדיבות הפתאומית הזאת. השמחה הייתה גדולה מאד, שנוכל לצום למחרת היום. אבל אז עוד לא ידענו מה מחכה לנו באותו יום בשעות אחר-הצהריים.

בשעה שלוש בערך, פתאום הגיעה פקודה על עוצר {בלוקשפרה}. עוד לא הספקנו להיכנס לצריפים, והגיעה פקודה, כל הנערים אל מגרש הכדורגל. היה שם מגרש כדורגל שכנראה היה מיועד לצוענים שהיו במחנה זה לפני כן, והושמדו כמה שבועות לפני זה. כל מפקד צריך הביא את הנערים שלו אל מגרש הכדורגל.

התכונה הייתה גדולה, הפקיד הראשי, כל הפקידים של המחנה, כל הקאפו, מפקדי הצריפים התאספו על המגרש וסידרו אותם בקבוצות של "הונדרטשאפן". מישו הפיץ שמועה שעומדים לקחת אותנו לאסוף תפוחי-אדמה מאושוויץ. סידרו אותנו בקבוצות, היינו 2,000 נערים.

פתאום עבר רעד בכל המגרש כאילו זרם חשמל היכה בנו, **"מלאך המוות" הופיע, ד"ר מנגלה הופיע, רכוב על אופניו**, מישו ניגש אליו, לקח את האופניים ממנו והשעין אותם על יד הצריף. אני עמדתי על יד הכביש עם הקבוצה שלי.

ד"ר מנגלה שם את ידיו אחורנית כשהן שלובות, שפתיו כרגיל היו צמודות, עלה על המגרש, הרים את ראשו כדי שמבטו יוכל להקיף את כל המגרש. אז נפל מבטו על נער כבן 15, אולי היה בן 14, משהו בגיל כזה, שעמד לא רחוק ממני בשורה הראשונה.

זה היה נער מגטו לודז', אני זוכר את פניו היטב, היה בלונדיני, רזה ומאד שרוף מן השמש ופניו מלאי נמשים. הוא עמד בשורה הראשונה.

מנגלה ניגש אליו ושאל אותו: בן כמה אתה? הנער רעד ואמר: אני בן 18. תיכף ראיתי שד"ר מנגלה מאד מתרגז והתחיל לצעוק: אני אראה לכם! אחרי זה התחיל לצעוק: הביאו לי פטיש, מסמרים ולייסט, מין קרש צר, תיכף רץ מישו ואנחנו עומדים ומסתכלים עליו בדומיה מוחלטת, דממת מוות שולטת במגרש, והוא עומד באמצע, וכולנו מסתכלים עליו.

בינתיים הגיע זה עם הכלים, ואז כאילו עמד כבר על יד מנגלה, וד"ר מנגלה ניגש אל נער אחד שעמד לא רחוק, נער גבוה היה זה, עמד בשורה הראשונה, פניו היו עגולים, נראה טוב. ניגש אליו ד"ר מנגלה, תופס אותו בכתפו ומוביל אותו אל השער של הכדורגל - היו שני שערים, שערים של "גולים" - ומוביל אותו בכתפו, והאדם עם הכלים גם כן הולך. **מעמיד אותו על יד השער, ומצווה**

לדפוק את הקרש הזה בגובה מעל ראשו של הנער ככה שיצר כעין אות ד'. ואז ציווה ד"ר מנגלה שהקבוצה הראשונה תעבור מתחת לקרש הזה. קבוצה ראשונה התחילה ללכת בשורה עורפית.

ש. האם אמר מה יקרה לכם?

ת. **אנחנו כבר הבנו, שהקטנים שלא מגיעים לקרש הולכים למוות.**

ש. האם היה ברור לך, שזאת המשמעות ואין אחרת?
ת. לא לא, לא הייתה שום משמעות אחרת, זה היה ברור לכולם במאה אחוז בשביל מה הוא הולך. וכולם התחילו להתרגש, כל אחד רצה להשיג עוד כמה סנטימטרים גובה, כל אחד ניסה להתמתח, אני התייאשתי כי נערים גבוהים ממני לא משיגים את הגובה של הקרש. כל אחד שראשו לא נוגע בקרש, הולך לצד השני של המגרש, בין הקטנים המיועדים למוות.

ש. אחיך עמד לידך?

ת. כן, אחי עמד על ידי, לא דאגתי בשבילו, כי הוא היה מהנערים הגבוהים, הוא היה בן 16, במקרה היה אותו יום, יום הולדתו ה-16. הוא הצליח לנגוע בקרש.

כן, עמדתי ככה מיואש לגמרי. חשבתי, החיים שלי נגמרו כאן. פתאום לחש לי אחי ואמר לי: "אתה רוצה לחיות, תעשה משהו!". אני, כאילו, התעוררתי כך מתרדמה, והתחלתי לחפש דרך הצלה. ראשי עבד במהירות. פתאום נתקלו עיני באבנים הפזורות על ידי. חשבתי שאולי על ידי זה אפשר להינצל.

כולנו עמדנו עמידת דום. התכופפתי בלי שהרגישו ולקחתי צרורות אבנים. פתחתי את שרוכי הנעלים **והתחלתי לדחוף לתוכן אבנים**. היו לי נעלים גדולות מאשר לפי מידתי, מילאתי את הנעלים אבנים מתחת לעקב והשגתי עוד שני סנטימטר. חשבתי, אולי זה יספיק.

בינתיים, ראיתי שאינני יכול להחזיק מעמד בעמידת דום עם האבנים בתוך הנעלים. אמרתי לאחי שאני עומד לזרוק את האבנים. אמר לי אחי: "אל תזרוק, אתן לך משהו". הוא נתן לי כובע. קרעתי את הכובע לשתי חתיכות, התחלתי לתחוב את הסמרטוטים של הכובע לתוך הנעלים, שיהיה לי יותר רך.

ש. אולי נקצר. אתה עברת?

אב בית-הדין: נשמע בכל אופן איך הוא עבר.
ת. עמדתי 10 דקות עם האבנים והסמרטוטים בתוך הנעלים. חשבתי, אולי כבר אוכל להגיע לגובה הדרוש. בינתיים ממשיכים כל הנערים לעבור שם, שנים מגיעים ושנים אינם מגיעים לגובה הדרוש.

עמדתי כפי שעמדתי. בסוף התחיל אחי להסתכל עלי ואמר: אין זה מספיק גבוה. התחלתי לפחד, אולי אכשל מתוך התרגשות, כשאתחיל ללכת ירגישו שיש לי משהו בתוך הנעלים. ביקשתי את אחי ועוד מישהו, שיש לו פרספקטיבה יותר גדולה, שיעריכו אותי באיזה גובה אני. כולם אמרו שאין לי סיכוי לעבור.

התחלתי אז לחפש תחבולה, להגיע בין הגדולים שכבר עברו את הסלקציה. הם הסתדרו בשורות, במאות ממול, והקטנים, שלא הגיעו אל הקרש ואל הגובה

הדרוש סודרו בחלק אחר. הקטנים ניסו להתפרץ אל הקבוצה השנייה. גם אני הסתננתי לבין הגדולים. חשבתי לרגע קט שכבר ניצלתי. אז ניסה עוד נער אחד להתגנב לתוך הקבוצה של הגדולים. ואז מנגלה הבחין בדבר, התחיל לצעוק על אנשי המשמר ועל הקאפוס: "מה אתם עושים כאן, סבוטז' ציווה על כל הקבוצה לעבור שוב ליד הקרש. בדרך לקרש שוב ברחתי אל המקום הישן שבו עמדתי. היה שם מעבר צר, שומרים היו צריכים ללכת לפני זה ואחרי זה, בכל זאת התגנבתי למקום הישן.

היועץ המשפטי: ועברת?
ת. לא עברתי עדיין. כדאי לחיות גם חצי שעה באשליה. לבסוף התגנבתי לבין הגדולים. כך הסתיימה הסלקציה. כאלף מבין האלפיים לא השיגו את הגובה הדרוש.

ש. מה קרה אתם?
ת. כשנגמרה הסלקציה הזאת, כל האלף, אלה שהשיגו את הגובה, לא הספיק דבר זה בשביל מנגלה. הוא בדק את הגוף. התפשטנו עד החצי. אלה שלא השיגו את הגובה הדרוש, נסגרו בצריפים 25 עד 26. התחיל להיות חושך.

ש. מה קרה אתם בסופו של דבר?
ת. החזיקו אותם סגורים בשני צריפים עד יומיים אחרי יום הכיפורים.

ש. אחרי זה מה קרה אתם?
ת. העבירו אותם אל תאי הגזים, השמידו אותם בתאי הגזים. **אנחנו נשארו אלף.** אז ידענו כבר שזוהי שיטה.

ש. האם ראית איזה קשר ליום הכיפורים עם צורה זו של הסלקציה?
ת. היה רושם שהתעורר, כאילו מנגלה רצה להראות לנו, הנה כתוב בתפילה "מעביר צאנו תחת שבט", רצה להראות ליהודים באושוויץ, שהוא הוא המעביר אותם ולא אחר.

אב בית-הדין: ד"ר מנגלה היה בקיא בדברים כאלה?
ת. כנראה שהיה מתמצא בדברים כאלה. אף פעם לא הייתה סלקציה כזאת באושוויץ.

היועץ המשפטי: הוא רצה להראות, שהוא מעביר צאנו תחת שבט?
ת. כן. כך נשארו אלף נערים. ראינו שזוהי שיטה להשמיד בימי החגים. "חכינו" למנגלה שיבוא בימים הראשונים של סוכות. לא בא. ידענו שבודאי באחד הימים האחרונים של סוכות יגיע, שדחה זאת לאז.

אחרי מספר ימים הגיעו טרנספורטים מגטו טרזיינשטט לאושוויץ. בימים הראשונים של סוכות נודע לי שרושמים טרנספורט למשלוח למחנה עבודה. רצנו לשם כמאה נערים. הצלחנו להירשם לאותו משלוח. חשבנו שאולי יקרה נס ולא יעשו ביקורת, ואנחנו נעזוב את אושוויץ. קודם עשו לנו חותמת על היד עם טוש, כך שזרים ואחרים לא יתערבו בנו.

למחרת יום ההרשמה הופיעה משלחת של שני רופאים ופרופסור. כולם היו יהודים. נדמה לי שפרופסור אפשטיין היה מנהל בית החולים במחנה הצוענים. הוא בדק את המשלוח מבחינה רפואית.

ש. אפשטיין היה מפראג או מאוסלו?
ת. קראו פרופסור אפשטיין, מנהל בית החולים במחנה הצוענים. אינני יודע מנין היה. בדק את כולם מבחינה רפואית, אם הם מסוגלים לעבוד. הגיע אלי. התחיל למשש לי את השרירים אם מתאימים לעבודה. לי לא היו כאלה. ראיתי שהוא מהסס. ראיתי שזהו רגע מסוכן. הסתכלתי לתוך עיניו. הוא ידע שאם יוציא אותי מתוך השורה כאילו היה גזר דין מוות עלי. כנראה שלא רצה לקחת זאת על מצפוני. אחרי היסוסים רבים השאיר אותי בתוך המשלוח הזה. באותו ערב לקחו אותנו למרחץ, הלבישו אותנו בגדים נקיים.

ש. עזבת את אושוויץ עם המשלוח הזה? מה קרה עם אלה שנשארו שם?
ת. אני רוצה להעיר כאן משהו. היינו מאה נערים. שמענו בשער, לפני צאתנו מהמחנה, שהנה הופיע מנגלה. **אנחנו הקטנים כבר ידענו בשביל מה הוא בא.** התחלנו לברוח מהשורות, כמתוך ספינת רעב ברחנו. אף אחד מהנערים לא נשאר בשורות.

מנגלה ישב עם שני פקידים ליד שולחן באמצע הכביש. כל הטרנספורט עבר לפניו. היו כמה נערים גדולים שהעזו וחשבו שהם די גדולים ושמנגלה לא יוציא אותם מהמשלוח. אבל גם אותם הוציא. מנגלה לא ייתן לשום נער לעזוב את אושוויץ. בסוף, כשאנחנו עוד מסתובבים, התייאשו רובם וחזרו לצריפים שלהם.

אני ואחי ועוד כמה נערים הסתובבנו בסביבה וחשבנו אולי אפשר להתגנב לתוך המשלוח. וכך היה, 10 עד 11 נערים הצלחנו להתגנב לתוך המשלוח.

ש. עזבת את אושוויץ עם המשלוח הזה? לאן הגעת?
ת. למחנה קופרינג 4 ליד דכאו. בתוך 1,500 איש היינו בערך 12 נערים. מאלה שנשארו במחנה, כאלף נערים הובלו לסלקציה בשמחת תורה. **800 הובלו באמצע היום לתאי הגזים.** אנחנו הגענו למחנה קופרינג.

ש. במחנה קופרינג 4 היו 1,500 איש?
ת. לא. היו כבר לפני זה אנשים שם.

ש. במשלוח שלכם היו 1500? ת. כן.

ש. כמה מהם נשארו בחיים?
ת. בערך 50 איש.

ש. כמה אנשים היו במחנה קופרינג 4 בכלל כאשר הגעתם לשם?
ת. כ-3,000 איש. ביום הראשון הסתדרנו בשורה ורשמו אותנו. בדקו לכל אחד את השיניים שלו ורשמו. כל אחד שהיו לו שיני זהב רשמו אותו. במשך כל החורף היה הולך רופא השיניים עם המלקחיים שלו ועם הקופסה להוציא את השיניים מהפיות. באותו מחנה עבדנו 6 שבועות. אחרי כן הפכו אותו הגרמנים למחנה חולים בשביל כל מחנה קופרינג.

היועץ המשפטי: אני מוכן לסיים את עדותו של העד.
אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, היש לאדוני שאלות?

ד"ר סרבציוס: אין לי שאלות אל העד.

אב בית-הדין: באיזה עבודות עסקו הנערים במשך הזמן הזה? ת. באושוויץ?
ש. כן.
ת. לא עבדנו שום דבר. החזיקו אותנו כל הקיץ בלי שום דבר. אמרו שאנחנו עוד
קטנים מדי מלהישלח לעבודה פיסית. כך גמרו עם 3,000 נערים במשך הקיץ.

ש. עד גיל 16? ת. עד גיל 16.

אב ביח-הדין : תודה, מר קלינמן, גמרת את עדותך.

דוד אולר, חייל אס.אס. משליך תינוקות לאש

עדותו של ברמן אדולף במשפט אייכמן

ד"ר אדולף ברמן, תושב תל-אביב, מלוחמי גטו ורשה, פרש תמונה מזעזעת של רעב ומגפות שפקדו את חצי מיליון יהודי ורשה תחת שלטון הנאצים.
העד סיפר על 'אקציות' של ילדים, שבהן הושמדו קרוב ל-100,000 ילדים יהודיים שהיו באותה עת בוורשה.
ד"ר ברמן סיפר על הסופר הדגול יאנוש קורצ'ק שצעד בראש חניכי בית היתומים אל כיכר הגירוש וסירב לעזבם.

אב בית-הדין: מה השם המלא של אדוני?
העד: אדולף אברהם ברמן. היועץ המשפטי: דוקטור? ת. כן.
ש. אתה גר בתל-אביב, רחוב בר-כוכב 11? ת. כן.
ש. אתה דוקטור לפסיכולוגיה? ת. כן.

ש. לפני מלחמת העולם השנייה היית מנהל המרכז למוסדות הפסיכולוגיים והפסיכוטכניים היהודיים בפולין "צנטוס"? ת. כן.

ש. לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה היית אחד ממנהלי "צנטוס" בוורשה?
ת. כן.

ש. "צנטוס" היה מפעל אשר טיפל ברבבות ילדים יהודיים? ת. כן.

ש. תגיד לנו מה היה מצבם של ילדי גטו וורשה באותן השנים בהן פעלת כמנהל המוסד.

ת. הטרגדיה של הילדים היהודיים החלה ב-8 בספטמבר 1939, ביום שנכנסו לוורשה, לבירת פולין, חיילות היטלר. אז המצב היה כזה שהשלטונות **ניהלו מדיניות של הרעבה שיטתית ומתוכננת, ניהלו מדיניות שהביאה למגיפות, קודם כל לטיפוס, גם להתפשטות השחפת.**

ש. האם נכון שהתמותה בין הילדים הייתה מגיעה לאלפי ילדים לחודש בין הילדים היהודיים? ת. כן.

תהליך זה של הפאופריזציה, של העוני של המונים ההולך וגדל, זרק המוני ילדים לרחובות. למה הם הפכו? – לילדי-רחוב ולקבצנים קטנים.

ש. כמה היו? ת. אלפים רבים.

ש. אפשר להגיד רבבות? ת. אפשר להגיד רבבות.

ש. כמה מהם היו נזקקים לעזרה ולסעד של "צנטוס"?

ת. בדרך כלל אפשר להגיד כך, שבין האוכלוסייה היהודית של גטו וורשה, שהגיעה בתקופת השיא כמעט לחצי מיליון יהודים - 450,000 עד חצי מיליון - **היו למעלה מ-100,000 ילדים. בין 100,000 ילדים אלה היו זקוקים לסעד לכל הפחות 75%.**

ש. לכמה מאלה הצלחתם להגיש סעד במוסדות "צנטוס"?

ת. ברצוני להגיד שברגע שאנחנו ראינו שבא האסון הגדול, החלטנו להתגייס לפעולה גדולה ורבה של הצלת-ילדים, והודות למאמץ גדול של הציבור היהודי המאורגן בגטו וורשה, הודות לאחדות בעניין זה של הגורמים משמאל עד ימין, הצלחנו להקים רשת גדולה של מוסדות עזרה לילדים. היו לנו כמאה מוסדות והצלחנו לתת עזרה ל-52,000 ילדים יהודים.

ש. **בין המוסדות האלה היה המוסד אשר בראשו עמד הפדגוג הידוע יאנוש קורצ'ק?** ת. כן.

ש. הקמתם פנימיות ומטבחים לילדים, מעונות-יום ומטבחי ילדים ונוער לעשרות.

ת. הקמנו כ-30 בתי-יתומים ופנימיות גם בשביל ילדי הרחוב. **בפנימיות ובתי-יתומים אלה היו כ-4000 ילדים.** בין המוסדות האלה היה גם בית-היתומים המפורסם שבראשו עמד המחנך הגאוני והסופר הדגול, הסופר לילדים, **יאנוש קורצ'ק**, ששמו היה ד"ר הנריק גולדשמיט, שגם הספרים שלו וגם השיטות שלו היו מאד מאד מפורסמים בפולין.

חוץ מזה הקמנו כ-20 מעונות-יום, ביחוד בשביל הילדים הקטנים. נוסף לכך הקמנו כ-20 מטבחים לילדים. חוץ מזה הקמנו כ-30 מועדוני ילדים ונוער בשביל הילדים בבתי-הפליטים. רצינו לנצל כל פינת-ירק בשביל הילדים שלא ראו בכלל מה זה ירק, מה זה יער, מה זה פרח.

ש. קיימתם רשת ענפה של חינוך, אף כי החינוך היה אסור?
אב בית-הדין: כל חינוך היה אסור?

ת. החינוך המקצועי היה אפשרי במידה מסוימת, אבל החינוך הכללי היה אסור. במסווה של המטבחים לילדים ומוסדות אחרים קיימנו רשת גדולה של בתי-ספר קונספירטיביים, מחתרתיים, של כל הזרמים - מהחילוניים עד הדתיים, מהשמאל עד הימין, באחדות מלאה.

ש. קיימתם חגי ילדים, הסיסמה הייתה: תן לילד קצת שמחה. נכון?
ת. כן. ברצוני להגיד על זה כמה מלים, אנחנו ראינו מה המצב ורצינו להקל על החיים הקודרים והאיומים של רבבות ילדים. **אז החלטנו לארגן חודש הילד היהודי בגטו** וגם **חג הילד היהודי בגטו**, את החג האחרון לפני האקציה האיומה שהתחילה ב-22 ביולי 1942 קיימנו עוד ב-5 במאי. ואז, את זה אני זוכר היטב, היו בכל המוסדות שלנו, בכל בתי היתומים, בכל הפנימיות, בכל המטבחים, חגיגות. היו הצגות של ילדים, נתנו לילדים אז קצת

יותר אוכל, קצת ממתקים. והסיסמה שלנו הייתה: לתת לילדים שלנו קצת שמחה.

ש. אבל כל זה היה לשווא, ד"ר ברמן. אתם החזקתם את הילדים רק כדי שיהיו קורבנות האקציות, נכון? **והילדים היו הקורבנות הראשונים של האקציות, נכון?**

ת. **נכון.** ברצוני להגיד שכמעט מהתחלה התחיל המרוץ הטרגי בין המאמצים של הציבור היהודי בגטו וורשה לבין המדיניות של התרוששות והתדלדלות ההמונים, בין הסעד והרעב.

אב בית-הדין: אולי לא התרוששות אלא רישוש, אם יש מלה כזאת? ת. נכון. והסיסמה שלנו כמובן הייתה להציל את הילדים שלנו מרעב וממוות. לא הצלנו. לא הצלחנו להציל אותם.

היועץ המשפטי: **אתה זוכר פגיעות מכוונות במיוחד נגד ילדים מצד יחידות גרמניות? ת. כן.**

ש. איזה יחידות? ת. יחידות ס"ס קודם כל. את זה אני רוצה קצת למסור בפרוטרוט. כידוע האקציה הראשונה הגדולה של השמדת היהודים החלה ב-22 ביולי 1942. **באותו היום הקרבנות הראשונים של האקציה היו הילדים היהודיים. ואני לא אשכח לעולם את הסצנות המזעזעות, המחרדות, כאשר אנשי ס"ס עם עוזריהם התנפלו באכזריות על הילדים, על ילדי הרחוב, סחבו אותם לעגלות.**

ואני זוכר, הילדים האלה התגוננו. אני שומע עוד היום הזה את הבכי של הילדים, אני שומע את הזעקות: **"מאמע, מאמע! אימא, אימא! רעטע, רעטע, הצילו! הם נאבקו."**

ש. הם פרצו למוסדות שלכם? ת. באותו יום החל גם הגירוש של בתי הפליטים, וביחוד של בתי המוות, כפי שאז קראו להם, ששם הייתה התמותה הגדולה ביותר. ובין אלה גירשו אז לטרבלינקה אלפים אלפים רבים של ילדים. כך התנהל הגיהנום כשבוע ימים.

ש. מה קרה עם המוסדות שלכם, של הצנטוס? ת. לאחר שבוע ימים התחילו אנשי ס"ס ועוזריהם להתנפל גם על המוסדות שלנו, על בתי היתומים ועל הפנימיות. אז פנינו לכל המוסדות בשם הנהלת צנטוס, לכל המוסדות בגטו וגם למפקדת המשטרה בגטו, ואמרנו שיש להציל את היתומים, יש להציל את הילדים. שום הפצרות שלנו, שום בקשות שלנו לא הצילו אותם. ובימים אלה התחילו לצעוד בחוצות וורשה טורים ארוכים של ילדים ממוסדות שלנו, מוסד אחרי מוסד, יחד עם מחנכיהם, עם מוריהם.

ש. לאן הם צעדו? ת. **לאומשלגפלץ, לקרונות המוות, ומשם לטרבלינקה.**

ש. אתה זוכר את יאנוש קורצ'ק צועד בראש תהלוכה?

ת. כן, אני זוכר היטב. אחד מהמוסדות האלה שאותם הובילו לאומשלגפלץ היה המוסד הזה למופת ולדוגמה, בית היתומים של יאנוש קורצ'ק. זו הייתה תהלוכה מזעזעת.

אב בית-הדין: ראית זאת בעיניך? ת. כן.

הוא הלך בראש התהלוכה ועל ידו שני ילדים קטנים, אחריו המחנכת הראשית של המוסד הזה, סטיפנה בלצ'ינסקה יחד עם ילדים קטנים. הם צעדו יחד עם המון יהודים שאז נתפסו בבולקדה הזאת, במצור האיום הזה ברובע הזה. כשהם באו לאומשלגפלץ היו שם שוטרים מסוימים שרצו לשחרר את יאנוש קורצ'ק. הוא היה מאד ידוע ואהוב.

היועץ המשפטי: שוטרים פולנים?

ת. יהודים. אז הוא אמר שהוא לא רוצה להיפרד מהילדים שהוא חונך אותם. הדאגה היחידה של יאנוש קורצ'ק אז הייתה שהילדים שנאלצים לרדת, לאחר הקריאות שאני זוכר עד היום הזה: "אלעהערונטער, אלע הערונטער, שנעלער, ארויס" את זה לא אשכח, את ה"אלע הערונטער"; אז הדאגה של יאנוש קורצ'ק שהילדים לא הספיקו, להם זמן להתלבש, הם היו יחפים.

סטיפנה בלצ'ינסקה אמרה לילדים אז שהם נוסעים לטיול, שסוף סוף הם יראו את השדות והיערות, את הפרחים שהם אף פעם לא ראו בגטו. וחיוך, חיוך קל היה על שפתיה.

כמובן שלאחר שהוא סירב, אחרי כמה שעות הכניסו אותם לקרונות מוות, וזאת הייתה הדרך האחרונה של המחנך הגדול הזה.

ש. ד"ר ברמן, בסוף נשארו רק ילדים מעטים בגטו. היו הורים רבים שניסו להסתיר את ילדיהם בצד הארי של ורשה. נכון? ת. כן.

ש. והילדים שם התפזרו כרוכלים קטנים, עסקו במכירת סיגריות, עיתונים, קבצנים, אבל גם שם רדף אותם הס"ס. נכון? ת. נכון.

ש. וכשהשיג אותם גורלם היה גם הוא השמדה? ת. נכון.

ברצוני עוד להוסיף שחוץ מהמוסדות האלה, הפנימיות ובתי היתומים שלנו, תוך כמה שבועות חוסלו והושמדו כל מאה המוסדות שלנו עם כל המחנכים והמורים, והיו לנו אז בתקופת השיא כ-1000 עובדים, מורים, מחנכים, רופאים, פסיכולוגים, אחיות וכו' וכו'. **כולם כולם נהרגו, יחד עם הילדים.**

היו 4000 ילדים רק בפנימיות ובתי יתומים. אבל הסך הכל הטרגי הזה – ואת זאת אפשר להגיד ללא כל הפרזה – 100,000 ילדים של גטו וורשה נהרגו על ידי הרוצחים הנאציים. למעלה מ-100,000 ילדים מצאו את מותם המר בתאי הגזים.

יאנוש קורצ'אק עם יתומיו בדרך לטרבלינקה. עבודת פיסול של האומנית בלנקה אילן

ש. ד"ר ברמן, אחר-כך היית בין המפקדים של מרד הגטו?
ת. של המחתרת היהודית.

ש. על זה כבר שמענו, רק לא רציתי לקפח חלקך בזה. **ראית את הילדים
שלקחו חלק במלחמת הגטו?** ת. כן.

ש. **ראית את הגיבורים הקטנים האלה?**
ת. כן. רציתי לספר על זה משהו. כאשר בא האסון, הקו שלנו היה התגייסות, התגייסות בשני כיוונים: קודם כל בכיוון של המחתרת היהודית הלוחמת, האנטי-נאצית. ועשינו מה שהיה אפשרי רק כדי לארגן את הנוער, את הפועלים, את האינטליגנציה, במחתרת האנטי-נאצית, המזויינת. ואני השתתפתי בהקמת הארגון הראשון של המחתרת המזויינת היהודית בגטו וורשה בגוש האנטי-פאשיסטי שהוקם ביזמת מפלגת הפועלים הפולנית, ה-פ.פ.ר. **בגטו ורשה כבר אז בגוש זה השתתפו גם כן נוער וילדים יותר גדולים.**

ש. אולי נתקרב למרד. אתה היית בזמן המרד בגטו?
ת. לא, בזמן המרד הייתי אחד מהשליחים של המחתרת הלוחמת.

ש. אחרי המלחמה הלכת לבקר בטרבלינקה, נכון? ת. נכון.

ש. ברגע זה איני מבקש עדות על טרבלינקה, כי אנחנו נגיש את פרק המחנות לבית המשפט בבוא המועד. אבל אולי תוכל להגיד באופן כללי, ראית שם מה, בשדות?

ת. כאשר באתי לשם זה היה כמה שבועות לאחר ששוחררתי על ידי הצבא הסובייטי, זה היה בינואר 1945. ראיתי מראה שלא אשכח אותו לעולם: שטח עצום, שטח של קילומטרים רבים, **ועל השטח הזה מפוזרים גולגולות, עצמות, ברבבות, והרבה הרבה נעליים, בין אלה רבבות נעליים של ילדים קטנים.**

ש. הרמת זוג אחד כזה אשר אתה שומר אותו אתך עד היום?
ת. כן, הבאתי את זה.

ש. הבאת את זה כדי להראות לבית-המשפט?
ת. כן, רציתי להראות את זה.

ש. זוג נעליים של ילד שמור אצלך עד היום הזה?

ת. הבאתי את זה כדבר יקר מאד, כי ידעתי שלמעלה ממיליון נעליים כאלה מפוזרות בכל שדות ההריגה של אירופה. אלה הן. {העד מראה לבית-המשפט זוג נעלי ילדים}.

ש. תודה רבה, ד"ר ברמן.
אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, יש לאדוני שאלות לעד?
ד"ר סרבציוס: אין לי כל שאלה.

השופט רוה: ד"ר ברמן, כשאתה הזכרת מספר של 100 אלף ילדים, לאיזה גילים התכוונת, עד איזה גיל? ת. עד 14.

ש. וביולי 1942 כשהייתה האקציה הגדולה שעליה סיפרת, מה היה מספר הילדים באותו גיל עד 14?
ת. לפני התחלת האקציה היו למעלה מ-100 אלף ילדים.

ש. זאת אומרת לא היה שינוי מהתחלת המלחמה עד אז?
ת. לא, בהתחלת המלחמה היו פחות, אבל אחר כך . . .

ש. פחות ממה? ת. פחות ממאה אלף.

ש. אני הבנתי שזה היה המספר בהתחלת המלחמה.
ת. לא. אני רוצה להסביר זאת. בהתחלת המלחמה היו יהודים בגטו וורשה כ-530 אלף.

ש. ומזה ילדים עד 14, בערך?
ת. צריך לקחת בחשבון אני חושב כ-60-70 אלף. אחר כך גירשו מכל העיירות של הסביבה ולא רק של הסביבה.

ש. אז הגיע מספר היהודים לחצי מיליון? ת. 450 אלף עד חצי מיליון.

ש. מזה ילדים עד 14 למעלה מ-100 אלף? ת. למעלה מ-100 אלף.

ש. אמרת פעמים אחדות "אנשי הס"ס ועוזריהם". למי התכוונת ב"עוזריהם"?
ת. בעוזרים, התכוונתי קודם כל **לכנופיות של פאשיסטים אוקראינים** שעזרו להם בכל אקציות ההשמדה, ולצערנו הגדול גם **משטרת גטו ורשה**, שהיא גם כן הייתה ככלי שרת בידי הרוצחים הנאציים. ואנחנו, המחתרת היהודית, ללא הבדל השקפות, **אנחנו היינו נגד המשטרה היהודית הזאת, כפי שהיינו גם נגד המדיניות של היודנראט, של שיתוף פעולה עם הנאצים.**

השופט הלוי: ד"ר ברמן, האם קיבלתם איזו עזרה, האם קיבלו היהודים איזו עזרה בזמן השואה?

ת. כן. אני בעצמי הייתי בקשר מתמיד עם המחתרת הפולנית, ועם מוסדות עזרת הילדים ברובע הארי, מוסדות פולניים. ואני יכול להגיד שגם מבחינת העזרה לגטו הלוחם וגם מבחינת העזרה בהצלת היהודים קיבלנו עזרה מסוימת.

אינני יכול להגיד שזו הייתה עזרה המונית, גדולה, גם האפשרויות אז של המחתרת הפולנית. וקודם כל של המחתרת המתקדמת. ארמיה לודובה, פ.פ.ר., האפשרויות לא היו כל כך גדולות, אבל קיבלנו עזרה. ואני גאה על כך שהאקדח הראשון שקיבלנו מהאנטי-פאשיסטים הפולניים לגוש האנטי-פאשיסטי היהודי קיבלנו בחדרי, בחדרו של מנהל הכללי של צנטוס, כפי שאני גאה על כך שבין אלף העובדים של צנטוס היו מאות שהיו פעילים במחתרת.

אחר כך קיבל הגטו הלוחם עזרה לא פעם קודם כל מהחוגים המתקדמים הפולניים, קודם כל מהארמיה לודובה. גם בעניין הצלת הילדים, גם בזה טיפולתי באופן אישי מבחינה מסוימת. היו לנו קשרים גם עם הארגונים הפולניים של עזרת ילדים גם עם המפלגות המתקדמות וגם עם החוגים הקתוליים. ומספר מסוים - אני חושב שאפשר בכל זאת להגיד אלפים, אלפים לא רבים, אבל אלפים של ילדים יהודים ניצלו הודות לעזרה של הארגונים הפולניים המתקדמים וגם קתולים.

ש. איך הם ניצלו, על-ידי העברה לצד הארי?

ת. כן, על-ידי העברה לצד הארי, גם למוסדות פולניים לעזרת ילדים וגם למשפחות. משפחות רבות לקחו אה הילדים היהודים מגטו וורשה.

ש. האם הצלחתם להעביר ידיעות לשטח שמחוץ לכיבוש הנאצי, לעולם החופשי?

ת. כן. היה זה כך: כאשר עברתי לרובע הארי, זה היה ב-6.9.1942, ביום התחלת הדוד הגדול, האומשלג הגדול, כאשר נודע לי גם כן שזה הרגע האחרון, אז ברובע הארי, הודות לקשרים שלי ושל חברים אחרים של המחתרת הפולנית, הקימונו ועד יהודי לאומי מחתרתי ברובע הארי. גם עם התיאום בין הועד היהודי הלאומי המחתרתי הקונספרטיבי ברובע הארי, וגם עם הארגון היהודי הסוציאליסטי "הבונד". התקשרנו עם כל הארגונים המחתרתיים הקונספרטיביים.

אני הייתי הנציג כלפי המחתרת הפולנית. התקשרנו עם החוגים הקשורים עם הארמיה קריובה והארמיה לודובה. אז החלטנו לעשות הכל כדי להזעיק את העולם היהודי והלא יהודי למתרחש בגטאות ובמחנות ההשמדה ובעם היהודי בפולין בכלל. והצלחנו. קיבלנו אפשרות מסוימת להעביר את המברקים שלנו והדו"חות שלנו - דו"חות די ארוכים - על כל הפעולות שלנו, פעולות עזרה ומאבק של הגטו הלוחם בכל הגטאות, ללונדון, ושינגטון ומוסקבה.

אב בית-הדין: מתי זה התחיל?
ת. מ-1943. וקשר יותר הדוק היה יותר מ-1944 ועד הסוף. קיבלנו גם מברקים מחוץ לארץ, מארגונים יהודיים.

השופט הלוי: איזה מברקים, ומה נאמר בהם?
ת. על עבודות הצלה ועל פעולות שונות הקשורות עם הטרגדיה של העם היהודי באירופה. אני עוד רוצה להוסיף, כי אז באותם הימים, בימי גטו וורשה, בימי טרבלינקה, אושוויץ ומיידנק, החלטתי שאחת השליחויות העיקריות שלי תהיה - מאבק נגד המגיפה הזאת ששמה הנאצים והפשיזם, עד לחיסולם המלא.

אב בית-הדין: תודה ד"ר ברמן, סיימת עדותך.

אלה ליברמן-שיבר: ילד מבריה בגטו- בעת תפיסתו

מעדותו של ד"ר פרץ אהרון במשפט אייכמן

ד"ר אהרון פרץ, בעת המשפט היה מנהל המחלקה הגניקולוגית בבית"ח רמב"ם בחיפה, הועסק כפועל כפייה בסביבות קובנה, בירת ליטא, עד חיסול הגטו ב-1944. העד סיפר על השמדת יהודי קובנה בשרשרת של "אקציות", שבהן נלקחו למוות כ-10,000 ילדים יהודים. מתוך כ-40,000 יהודים קובנה, שרדו כ-2,000 איש בקירוב.

ש. ספר לנו משהו על הילדים בגטו קובנה.

ת. אני חושב שאולי הטרגדיה הגדולה של העם היהודי הייתה הטרגדיה של הילדים. הילדים בגטו היו משחקים, צוחקים. במשחקים שלהם השתקפה הטרגדיה של העם היהודי. הם היו משחקים בקברים, היו חופרים בור, שמים בו ילד וקוראים לו היטלר. הם היו משחקים בשער של הגטו, חלק מהם היו גרמנים וחלק יהודים. הגרמנים היו צועקים ומכים את היהודים. הם היו משחקים בלוויות. כל המשחקים האלה.

הילד היהודי היה מבוגר לפני זמנו. אנו תמיד התפללנו איך ילד בגיל 3-4 הבין את כל הטרגדיה של המצב, איך הם השתדלו לשתוק כאשר נחוץ היה, איך הם ידעו להסתתר. לא האמנו שילדים קטנים, שרצינו לתת להם זריקה כאמצעי שינה, היו אומרים, כמו שאמר לי אותו זאטוט: "לא צריך, אני אשתוק". התפללנו על הבגרות הזאת של הילדים.

מובן מאליו **ששיא הזוועות בגטו הייתה האקציה של הילדים.** זה היה בסוף מרץ 1944. כמו שאמרתי, כל מכה שהיינו מקבלים חשבנו שיותר גרועה ממנה לא יכולה להיות. ההורים בגטו נחלקו לשנים: חלק אחד השתדל למצוא בשביל הילדים מקום, להוציא אותם החוצה בכל מיני דרכים, במזודות או בעגלות, מכוסים.

ש. אל מי?

ת. הם היו מוציאים אותם כדי למסור אותם או לליטאי, בכפר או בעיר, בשביל כסף או איזה קשרים אחרים. חלק מהילדים האלה היו חוזרים בחזרה לגטו אחרי כמה זמן. חלק מההורים ששלח אותם עברו חוויות קשות, כי מפעם לפעם הילד נעלם ולא ידעו איפה הוא. היה מופיע בגטו, היו מחזירים אותו. את הכסף לקחו ואת הילד היו מחזירים.

היו הורים שהחליטו לא למסור את הילדים, למות יחד אתם. אני השתייכתי להורים אלה. שמעתי כל כך הרבה זוועות על ילדים בודדים מסתתרים במקומות בודדים, לבד, ללא שפה, **עם פחד מוות.** החלטנו שנמות עם הילד ביחד. התברר אחרי ה"קינדראקציה" {האקציה של הילדים}, בזמן האקציה שזה בלתי אפשרי לעשות. יכולים להיות מצבים שהילדים הולכים ואתה נשאר בחיים. בשביל ההורים זה דבר שלא יכלו לשאת. אחרי האקציה התחילו לחפש

אמצעים. חלק קטן של הילדים נשאר אחרי האקציה, רק אותם הילדים שהסתתרו בבונקרים.

ש. מה הייתה ה"קינדר-אקציה"?

ת. זה אחרי תקופה שקטה באופן יחסי בגטו. לא חיכינו ולא ציפינו לשום מאורע. פתאום המשטרה שלנו היהודית בגטו קיבלה פקודה להופיע בבוקר במקום ידוע, כאילו עם התירוץ לקבל אינסטרקציות בקשר להתקפת אויר. את המשטרה הזו לקחו, האוכלוסייה בגטו לא ידעה.

בבוקר נכנס אוטו לגטו, והודיע: "כל אחד שיופיע בחוץ - יומת". וקול זה הלך והתגבר בכל סמטאות הגטו. באופן אינסטינקטיבי, אולי, אם בגלל זה שאנו ידענו שמשהו קרה בגטו השכן, שבלי, עם הילדים, אימהות התפרצו בצעקות, הם הרגישו כאילו שהסכנה לילדים הגיעה.

אז חלק מהאימהות בבתים איפה שהיו מרתפים, "מלינוס", כפי שזה נקרא, ירדו עם הילדים לתוך "המלינות". לתוך הגטו נכנסו מכוניות עם מוזיקה, בתוך המכוניות ניגן פטיפון, כדי לא לשמוע את הצעקות של הילדים. בן רגע גרמנים ואוקראינים התפשטו לכל החצרות והתחילו להוציא את הילדים שמצאו בדרכם. היו מכניסים אותם למכוניות, לפעמים גם עם זקנים, סבים וסבתות. היו מעבירים אותם לכיוון, שבשבילנו לא היה ידוע אז.

ש. כמה ילדים היו?

ת. האקציה של הילדים נמשכה שני ימים. ביום הראשון נכנסתי עם ילדים במרתף, **הזרקתי להם סמי רפואה**. 17 ילדים היו במרתף. את היום הזה עברנו במרתף. כאשר יצאנו, נודע לי שביום הזה הלכו 1000 ילדים. למחרת חשבנו שהזוועה נגמרה. פתאום אנשים לא הלכו לעבודה, אבל כבד השתרר, כי מכל בית נקרע ילד.

למחרת אנשים עמדו בחוצות, והתפוצץ משהו. נכנסו יחידות אלה ושוב כל אחד רץ לתוך המרתף. אני החלטתי, שמתי את הילד שלי עם אשתי במרתף. שם היה מדף שכיסה את הכניסה. לפני שהילדים נכנסו, כל פעם אימא הייתה מגישה לי את הילד באשנב, ואני הייתי מזריק לו תרופות כדי שישתוק.

עליתי הביתה, ישבתי בקומה השנייה ליד החלון, הסתכלתי מה קורה ברחוב, ראיתי סצנות מרעידות. זה היה ליד בית החולים. ראיתי מכוניות, מזמן לזמן נגשים ילדים, אימהות עם ילדים, או ילדים בלי אימהות, ומאחוריהם הולכים שני גרמנים עם רובים כאילו מובילים גזלנים. זורקים אותם לתוך המכוניות. ראיתי אימהות שצעקו.

אימא ששלושה מילדיה לקחו, נגשה לאוטו וצעקה: "תן לי את ילדי". והוא שאל: "כמה הם ילדיך?", היא ענתה: "שלושה". והוא אמר: "אחד את יכולה לקחת". היא עלתה על המכונית, שלוש הילדים הושיטו ראשיהם אליה, וכל ילד רצה ללכת עם האם. האם לא יכלה לבחור, והיא ירדה לבד מהמכונית, עזבה את המכונית.

אימא שניה נתלתה על המכונית ולא נתנה לה לנסוע, וכלב נשך אותה. הם היו עם כלבים. אם אחת הלכה עם שני ילדים - וזאת ראיתי מחלוני - וביקשה

שהגרמנים יחזירו לה ילד אחד. הוא לקח את הילד בכתף וזרק לה. סצנות . כאלה היו כל יום.

ירדתי מהבית שלי על יד בית החולים, נכנסתי לבית החולים. שם בבית החולים שכבו חוץ מהחולים גם ילדים חולים. אז בא אחד, קבוצה של 3 אנשים, ביניהם היה ד"ר..., שהיה כאילו הממונה על הרפואה בגטו, והודיע לנו שידוע לו כי ילדים מסתתרים מתחת למזרונים ומתחת למיטות, והוא חוזר כעבור שעה ואם אנו לא נמסור את הילדים - כל הצוות של בית החולים ילך יחד אתם. מובן מאילו שבבית החולים התחילה פניקה. שם שכבו חולים עם מחלות מדבקות. הגרמנים פחדו שמא יידבקו ולא נכנסו.

היו כמה ילדים שהסתתרו בתוך בית החולים. לקחנו אותם והכנסנו אותם לצריף של המחלות המדבקות. השכיבו אותם במיטות. עשו להם גיליונות חום. לשם הם לא נכנסו. גרמני שהיה יחד אתם, מדרגה יותר נמוכה, הודיע למפקדים שהוא עבר בעצמו את החדרים ולא מצא איש. הם לקחו שני זוגות, היה רופא זקן ששכב חולה עם עוד יהודי והסתלקו מבית החולים.

אב בית-הדין: לא הבנתי.
ת. הם לקחו שני זקנים, זוגות, רופא אחד זקן, ד"ר קבקר, עם אשתו, ולקחו אותם. בינתיים חזרתי שוב הביתה ומהחלון הצצתי שוב. העצבים שלי לא החזיקו מעמד, כי ראיתי שלתוך החצר שלנו נכנס גרמני עם אוקראיני, עם גרן. שמעתי הריסות. כאילו למטה הורסים ומחפשים את הבונקר, וחשבתי שבעוד רגע אשתי והילד שלי יופיעו ברחוב, כמו שהיו מופיעים אנשים שהתחבאו בבונקרים שנתגלו. לאושרי הם לא מצאו את הבונקר ויצאו ריקם מהחצר.

כך עבר יום שלם, ובסוף היום הסך הכל היה 300 ילדים. בגטו נשארו עוד ילדים, אבל לא באופן כשר, כי ילד לא היה צריך להיות בגטו. הבן שלי בבוקר חיפש מקום איפה להסתתר והתייעץ אתי.

ש. בן כמה הוא היה?
ת. **בן 7 או 7 וחצי.** הוא היה סוגר עליו ארגז ושואל אם רואים אותו, נכנס לארון, מסתכל דרך החלון אם אינו רואה גרמני. הוא ראה מה קרה לילדים אחרים. הפחד הזה של הילדים, כי ראו מה שהיה, והקשיים להחזיק את הילד בגטו נעשו בלתי-אפשריים. ואז גם ההורים שחשבו קודם למות יחד עם הילדים חיפשו דרכים להוציא אותם לצד השני של הגדר.

היועץ המשפטי: במקרים מסוימים גם הצלחתם?
ת. במקרים מסוימים הצלחנו.

מעדותו של ד"ר דבורז'צקי מרק במשפט אייכמן

ד"ר מרק דבורז'צקי, בעת משפט אייכמן היה רופא בקופת חולים הכללית בת"א, ראש הקתדרה לחקר השואה באוניברסיטת בר-אילן וכן חיבר מספר ספרים על השואה. תיאר בעדותו את פרשת חיסול יהודי גטו וילנה. עשרות אלפים מיהודי גטו וילנה הובלו ליער פונאר הסמוך ושם נרצחו ביריות בבורות ההריגה. פרשה מזעזעת בפני עצמה הייתה עדותו על חיי הילדים בגטו וילנה, וכן על ההכרח לבחור בין חיי אמו וחיי אשתו.

ש. מה עשו המוסדות היהודים כדי להילחם ברעב, במחלות?

ת. עם הימים הראשונים של הגטו התכנסה ישיבה של אלה שהיו עוד לפני קום הגטו עסקני ציבור והוחלט שאנחנו יוצאים בסיסמה **"אל יהא רעב בגטו"** אנחנו גם תלינו סיסמה זו תכופות בשער הגטו והקימונו ועד לעזרה ציבורית.

הועד הזה, אליבא דאמת. היה מורכב מנציגי כל השכבות, הזרמים שהיו בוויילנה, ירושלים דליטא, לפני הגטו. ועד ציבורי זה הטיל מס על היהודים, והיהודים לקחו עליהם זאת, קיבלו זאת בחפץ לב. וכל פועל מחוץ לגטו היה מכניס, בשעה שהוא מגניב כמה תפוחי-אדמה, היה מגניב בשביל הועד הציבורי פרוסת-לחם. אנשים שעבדו בתוך הגטו והיו מקבלים 300 רובלים משכורת לחודש היו נותנים 5%. אם יהודי היה ניצל ממוות או מסכנת מוות - היה נותן יום של עבודה או אוכל של יום בשביל הועד הציבורי. הועד הציבורי היה נותן לאלה שהיו עניים ביותר, עוזבים ביותר, זקנים ביותר שלא הייתה להם שום יכולת לפרנס את עצמם.

ש. גם בתי ספר התקיימו, גם תיאטרון?

ת. גם בית הספר, גם תיאטרון באידיש ובעברית, שהציג את היהודי הנצחי של דוד פינסקי אשר נפטר לפני כמה שנים בחיפה.

ש. את היהודי הנצחי?

ת. הצגנו את היהודי הנצחי מתוך רצון דרך הבמה לקרוא לנוער למרי. היהודי הנצחי יוצא לגלות, לחיי עולם עד שיחזור למולדת שלו. הכנסנו בו מלים שלא היו בטקסט של הבימה. יהודי זה נהפך לקורא למרי ברומאים. אנו ידענו שהרומאים של הגטו הם הגרמנים.

ש. ניסיתם לשמח קצת אה הילדים, ערכתם להם חגיגות?

ת. ערכנו להם חגיגות.

אב בית הדין: פה נלך לפי ראשי פרקים.
היועץ המשפטי: לכן אני שם בפי העד ראשי פרקים.
ת. חגיגות לילדים, ואני מזכר בחגיגה של ט"ו בשבט, שנערכה על-ידי המורה דימנטמן. על הכותל תלו כתובת: **"ילדי ישראל בארץ-ישראל, ואנו בגטו"**.
זה היה כרוז דווי של הילדים, פריסת שלום שלהם לאחים הישראלים בארץ-ישראל.
הנשפים הללו של הגטו, של הילדים - קשה לשכוח אותם. הכנסנו דבר שידענו שהוא יכול לגמור אתנו. תלינו כתובת על הקיר, על הכותל, בשעת החגיגות של הילדים, כתובת של דבריו של פרץ: **"אל תחשבו שהעולם הוא הפקר, ללא דין וללא דין"**.

ש. אדריך אותך בשאלות. **התפרסמה גם שירה בגטו**. הייתה תקופה של יצירה גדולה בשירה ובספרות? ת. כן.

ש. גם שירה עידוד ותקווה כמו למשל השיר של הרשקה גליק: "אל תאמר לעולם שזו דרכי האחרונה".

ת. היו בין המשוררים גם ילדים. תרשו לי לומר בית אחד מכמה שורות שכתב ילד בן 8, מוישלה, אני זוכר את הבית שהוא קרא בנשף הילדים: **"מאחורי תיל הגטו, קורא אלי הפרח: מוישלה, למה תשב כאן, בוא אלי, בוא"**. כך ביטא הילד את געגועיו לעולם אחר.

אלה ליברמן-שיבר: אקציה כנגד ילדים

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

מעדותו של אבא קובנר במשפט אייכמן

**אבא קובנר, הסופר והמשורר שהיה מראשי גטו וילנה ונלחם אחר-כך
בשורות הפרטיזנים, תיאר בעדותו פרשות גבורה מופלאות של יחידים
וקבוצות, ועמד בייחוד על גבורתו של יצחק ויטנברג,
מפקדו הראשון של הגטו.
ויטנברג הסגיר עצמו מדעת לידי הנאצים,
שאיימו בטבח אם לא ימסרו את מפקדם.
כן סיפר על ילדה שיצאה מן הבונקר ושאלה:
"אמא, אפשר כבר לבכות?"**

ש. אולי תרשה לי לשאול בהתחלה את השאלה הסופית: מה ראית כאשר נכנסת ב-13.3.44 לאותו מקום, ירושלים דליטא וילנה?
ת. בפתח אותו מקום עמדנו כבר ימים קודם. היינו יחד עם פלוגות המחץ של הצבא האדום שלחמו על וילנה. שם נתבצר האויב ועמד כשלשה ימים. תפקידנו היה לסגור דרכי הנסיגה, וכן לעזור ליחידות החלוץ של הצבא למנוע דרכי מעבר על פני הנהר. וכאשר פרצנו לעיר ראיתי את עצמי ואת חברי מובילים טורים של קצינים וחיילים של האויב. הם לא התנגדו.

ש. לאיזה יחידות הם השתייכו?
ת. לוורמכט ולס"ס. אני עם עוד קבוצה של חברים בקשנו קודם כל, וראשית כל, להגיע למקום שממנו יצאנו, מעירנו. הגעתי לרובע של הגטו. איך להגיד? - ראיתי מדבר של כתלים, רחובות מרוקנים. **והנה, כאשר הגעתי לרחוב אחד, פתאום רצה לקראתנו אישה, והאישה החזיקה בזרועותיה ילדה.** רגע ראשון היא נעצרה ופרצה בקול-צעקה וביקשה להיחבא. אחדים מאתנו היו לבושים במדים גרמניים, מדי שלל שהיינו נוהגים ללבוש בפרטיזנים. אפשר היא חשבה ששוב חזר הצבא הגרמני. אך עם שהכירה, היא פרצה לקראתנו והתחילה בקול היסטרי לספר.

מה שהבינותי מדבריה היה שהיא והילדה שהייתה נראית כבת שלוש, אבל בוודאי הייתה כבת ארבע ומעלה, היו במחבוא בכוך למעלה מ-11 חודש. איך הן יכלו להיות בכוך זה ולעבור 11 חודש לא הבינותי, היא דיברה בשטף. פרצה בבכי מר ונורא. באותו רגע הילדה שבזרועותיה, שהייתה נראית כאילמת, פתחה פיה ואמרה: "מאמע, מען דארף שוין וויינען?", "אימא, המותר כבר לבכות?".

הוסבר לנו, שהיא שיננה לה, לתינוקת 11 חודש שאסור לה לבכות כאשר היא רעבה. כיוון שישמע משהו בחוץ ויגלו אותן. עכשיו, כאשר היא שמעה את אמה בוכה, היא שאלה את השאלה. אני יכול לספר עוד דברים שראיתי. אבל שאלה זו של ילדה, אפשר אומרת יותר מכל. אם כי אינני יודע אם שאלה תמה זו של תינוקת היא ראייה למשפט.

בהמשך העדות:

היועץ המשפטי: ההודעה אומרת שמשוהו אירע יום קודם לכן, זאת אומרת, 13.8.1941? ת. כן, הייתי עד למה שאירע.

ש. מה אירע?

ת. ב-13 באוגוסט בשעות שלאחר הצהריים יצאתי מביתי כדי להגיע למקום שהיה אז מועצת היהודים ברחוב סטרשון, כדי להיוודע על גורלם של כמה מחברי שנחטפו שבועות קודם בחטיפות לעבודה ולא שבו, ושעדיין סבורים היינו שחלק מהם או רובם ישובו. נכנסתי למשרד והנה אחרי מחצית שעה נכנס אחד הפקידים וסיפר בבהלה שהרדיו הממשלתי הודיע שנורו ברחוב שקלנו הסמוך חיילים גרמניים ושלוש מאות יהודים, כעונש על כך, הוצאו להורג.

זה היה בשעות הצהריים. אני, שעברתי כדי להגיע לשם, דרך רחוב שקלנו, לא שמעתי לא על יריות ולא על כך שהוצאו יהודים להורג. פניקה השתררה בחדר המלא אנשים, כולם חשו שמשוהו עתיד להתרחש ולא יצאו שעות ספורות והתברר שהרדיו הקדים בכמה שעות את העתיד להתרחש. זה היה ב-13 באוגוסט.

כעבור כמה שעות הגיעו שמועות שמתרכזים גרמנים וליטאים סביב הרחובות הללו, הסמטאות הללו. כל הגטו הוקף על ידי גרמנים ועל ידי "איפטינגס בוריס", התרגום הוא "הנבחרים". זאת הייתה יחידה חמושה, צבאית למחצה, של ליטאים בשירות האיינזצגרופן, בפיקודו של קצין גרמני מאנשי ס"ס שווננברג.

הם הקיפו את כל הרובע והודיעו שעורכים חיפוש אחר האשמים ביריות על חייל גרמני, ומי שיצא ממעונו דינו מות. הרחובות הוקפו ושום דבר לא ארע במשך כמה שעות. עם רדת הדמדומים התחיל משהו מזויע: אנשים הוצאו מהדירות, עם מטלטלים ובלי מטלטלים, גברים, נשים, ילדים, מכל החצרות, מכל הדירות, במכות אכזריות.

אינני יודע אם מתבונה, או מאינסטינקט, או מחולשת הדעת, מצאתי את עצמי צמוד בכרך של חדר מדרגות. תחילה ניסיתי ללכת, אולם נשארתי עומד שם ובעד האשנב של כבש המדרגות ראיתי את המתחולל ברחוב הזה.

עד אחת אחר חצות עוד הייתה האקציה בעיצומה. בשעות אלה, בחצות הלילה, ראיתי בחצר ממול, סטרשון 7 או סטרשון 9, **נגררת בשערותיה על ידי שני חיילים, אישה שהחזיקה משהו בזרועותיה. אחד האיר את פניה בפנס, שני גרר אותה וזרקה על המדרכה. ברגע זה נשמט מזרועותיה תינוק. אחד מן השניים - זה שעם הפנס דומני -נטל את התינוק, הניפו מעל ראשו. האישה נכרכה סביב מגפו וביקשה רחמים. הוא נטל את התינוק, הניפו והטיח ראשו בכותל חזור והטח.**

לימים, אחרי שנים, כשהייתי מפקד פרטיזנים ביער, זכורני שיום אחד נקראתי אל קומיסר החטיבה ההרטינגית, אל קומיסר הבריגדה להתייצב בפניו. ראיתי שדבריו הם בחומרה כלשהי כלפי. הוא הודיע לי שמעתה ואילך אוסרים עלינו,

עלי ועל פיקודי בגדוד היהודי, לקחת שבויים ולהעמידם לחקירה ולדין, כאשר היה נהוג בכל גדוד פרטיזני שהיה אבטונומי במידה מסוימת.

אב בית-הדין: זה היה רוסי?
ת. כן. קצין סובייטי בדרגת אלוף. שאלתי למה. הוא ענה שקצין המודיעין שלו מתלונן שכאשר נופלים נאציים בידי הפרטיזנים היהודים הם יודעים מה צפוי להם ואין להציל מפיהם בחקירה דבר. **רציתי להשיב לו ולספר כי כשנופלים כאלה לידינו אנשינו אינם לוקחים אותם בקולות "הוררה", אלא נגד כל מכה הם צועקים: "פאר מיין אסתר'ל, פאר מיין רחל'ה, פאר מיין משה'לה" - בעד אסתר שלי, בעד רחל שלי, בעד משה שלי.**

רציתי לספר לו על משפחתי ועל 60,000 היהודים בוילנה. במקום זה סיפרתי לו את זכר התינוק המוטח בכותל. בעיניו נתקשרו דמעות והוא אמר: "בוח סוואמי, רביאטה" - "אלוהים אתכם בחורים. אני רשאי לדון אתכם".

זכר תינוק זה גילה לי משהו מן הזוועה, אשר מעיני ומעיני רבים עוד הייתה נעלמת - הזוועה שבשיטה. זו עוד הייתה נעלמת ימים רבים. ואולי זה הטרגי ביותר, ועלתה לנו בהרבה מאמצים להגיע לחקר האמת מה היא הזוועה שבשיטה.

אלה ליברמן-שיבר: גזילת תינוקות

מעדותו של הוך אברהם במשפט אייכמן

נחום הוך, שבעת המשפט היה תושב חיפה, סיפר פרשה מזעזעת: הוא הוכנס עם 900 ילדים יהודים בני גילו, גילאים 10-12 לתוך תאי הגזים, שדלתותיהם הוגפו עליהם. כעבור מחצית השעה נפתחו הדלתות, כל הילדים הוצאו ל"חדר המלתחה" ושם נבחרו 50 ילדים. שאר 850 הילדים הוכנסו חזרה לתאי הגזים ונרצחו.

אב בית-הדין: מה שמך? ת. נחום הוך.
היועץ המשפטי: מר הוך, אתה גר ברחוב בן-יהודה 49 בחיפה? ת. כן.
ש. אתה יליד רומניה? ת. כן.

ש. ובשנת 1944 שולחת מטרנסילבניה לאושוויץ?
ת. מהעיירה בוורשה במעבר הקרפטים בטרנסילבניה.

אב בית-הדין: זה שייך לטרנסילבניה? ת. כן, זה שייך לטרנסילבניה.

היועץ המשפטי: הייתם אתה, אביך, אמך, אחיך ועוד שלוש אחיות - כן? ת. כן.
ש. אתה היית אז המבוגר בין כל הילדים? ת. אני הייתי המבוגר ביניהם.
ש. מישו מהם נשאר בחיים, מלבדך? ת. לצערי הרב לא נשאר איש.

ש. אחרי הסלקציה הפרידו אותך מבני משפחתך?
ת. בהגיענו לבירקנאו הפרידו אותי מאבי. קודם מאימא והילדים, ואחר כך מאבי.
אבי עוד הלביש אותי במעיל הגשם הארוך שהיה לו, כדי שאראה יותר גדול.
אותו היפנו שמאלה ואותי ימינה, בין אלה שנשארו לעבוד.

אב בית-הדין: באיזה שנה נולדת? ת. ב-1928.

היועץ המשפטי: **גם אתה עברת את הסלקציה של המקל ביום הכפורים 1944?** ת. הסלקציה של המקל כבר הייתה הסלקציה השנייה.

ש. אתה עברת את הסלקציה הזאת? ת. אני עברתי את הסלקציה הזאת.

ש. שמענו זאת כבר מעד אחר ולא נטריח אותך בעניין זה. אני מבקש שתספר לנו מה קרה אחרי יום הכפורים, על זה שניסית לקחת מנת אוכל נוספת.
ת. ניסיתי לקבל מנת אוכל נוספת - לא קיבלתי אותה עוד, אלא רק ניסיתי.
הכניסו את חלק גופי העליון לתוך תנור - אלה שהיו באושוויץ יודעים - ובחלק גופי התחתון הרביצו לי במקל בעובי המקלות שהיו מביאים את האוכל. הרביצו קודם עשר מכות. התעלפתי. שפכו עלי מים. הוסיפו את העשיריה השנייה. התעלפתי שנית ושוב שפכו עלי מים עד שמילאו את ה-25. אחר כך לא יכולתי

לזוז. השאירו אותי במקום יום. עד היום, אבקש את סליחת בית המשפט, אני יושב על הצד ואיני יכול לשבת על צד ימין.

אב בית-הדין: נשברו לך עצמות?
ת. לא נשברו לי עצמות, אבל יש לי כתם של בשר אדום, כאילו פצע, עד היום הזה.

היועץ המשפטי: מה קרה שלושה ימים בערך לפני שמחת תורה 1944?
ת. שלושה ימים לפני שמחת תורה 1944 לקחו אותנו למחנה f, לרחיצה ולחיטוי הבגדים.

ש. לקחו אותך מבלוק הילדים?
ת. לקחו אותנו ממה שנשאר עוד מבלוק הילדים. התרחצנו, הבגדים עברו חיטוי, והחזירו אותנו לבלוק. למחרת בבוקר היה "לגר אפל", וכמו שעמדנו מחוץ לצריפים ב"לגר אפל" סובבנו אנשי ס"ס במכונות ירייה והעבירו אותנו לבלוקים 11 ו-13. בתוכם הוחזקנו יומיים בלי אוכל. מצבנו שם כבר היה ידוע. זה היה בערך 4-5 חודשים אחרי שהגענו לבירקנאו.

בטרנספורט הראשון כאשר נלקחו הילדים, לא ידענו לאן הם נשלחים. חשבנו שהם נלקחים לעבודה. בסלקציה השנייה כבר הייתה ידועה לנו המטרה. היות ואלה היו סגורים באותם הצריפים - 11 ו-13. הפעם, ברגע שהכניסו אותנו לאותם הצריפים, צריפים אלה שהיו ידועים לשמצה בצורת קרנטינה לפני הקרמטוריום, ידענו כבר מה מחכה לנו.

ביום השני בערב, זה היה ערב חג שמחת הורה, תכננו 10 ילדים לעשות איו שהיא פריצה מחוץ לצריפים האלה, אפילו אם הפריצה הזאת תהיה רק הפגנתית, תכננו. אותו הצריף היו משני הצדדים צריפים סגורים.

ש. כמה נערים הייתם בבלוק?
ת. בערך בסביבת 1,000 איש, שנשארו מ-3,000 שהיו בהתחלה בשני הבלוקים.

אב בית-הדין: באיזה גיל היו הנערים?
ת. בין 14 ו-16. לרוב מילדי הונגריה שהובאו במאי, יוני ויולי.

היועץ המשפטי: כל הנערים הסכימו לתכנית המרד?
ת. התכנון היה רק של 10, אבל אחרי שתכננו, זה הועבר גם ליתר. התכנון היה, היות והיו שני שומרים - קאפו ובלוק-אלטסטה - בשער הראשי ובשער האחורי, שאחד הנערים ינסה לטפס על העמוד האמצעי עד האשנבים שהיו בגג, ואז בוודאי יבוא השומר, או מהשער הקדמי או מהשער האחורי, כדי לעצור בעדו, אז חלק מהילדים יתפרצו אל השער, שממנו השומר יבוא.

ש. לא היה לכם נשק? ת. לא היה לנו נשק.

ש. ידעתם שאין לזה סיכוי?
ת. זאת הייתה קודם כל צורה הפגנתית, וקיוונו שאולי חלק יוכל להינצל.

ש. ביצעתם את התוכנית?

ת. התוכנית קרתה בחצות וכמעט כמו שתכננו. ברגע שאחד הילדים ניסה לטפס על העמוד האמצעי בא השומר מהשער הקדמי לעצור בעדו. אז חלק מהילדים התפרצו מהשער הקדמי, ואחר כך בא השומר מהשער האחורי וחלק מהילדים התפרצו מהשער האחורי.

אב בית-הדין: מה קרה לילד שטיפס על השער?

ת. הילד שטיפס על העמוד נשאר בחדר הגזים, וגם אני הייתי שם. חלק מהילדים הסתתרו בחדרי הגזים, חלק הסתתרו בלטריות. אני הסתתרתי בתור בחדר הרחצה.

היועץ המשפטי: כל הילדים פרצו החוצה? ת. כמעט כל הילדים פרצו החוצה. למחרת היה "לגרשפרה", מ-4 בבוקר, לא נתנו לצאת לעבודה.

אב בית-הדין: זה עוצר?

ת. זה עוצר. עד שלא תפסו אותנו כולנו ביחד. בסביבת 10-11 הספיקו לתפוס אותנו, והכניסו אותנו בחזרה לאותם הצריפים 11 ו-13.

היועץ המשפטי: תפסו את כולם?

ת. תפסו את כולם. עד שלא תפסו את כולם לא הפסיקו את העוצר. בסביבת הצהריים הביאו לנו שתי חביות תפוחי אדמה מבושלים זה כבר היה היום השלישי, בשמחת תורה, שלא קבלנו אוכל ושתי חביות חמיצת סלק, בורשט.

יצאנו שלושה ילדים מתוך העשרה שתכננו את הפריצה, ושפכנו את תפוחי האדמה המבושלים על הרצפה, בנוכחות מפקד המחנה, שהיה בבגדים אזרחיים, וליווה את הובלת האוכל.

דעתי היום היא שזאת הייתה צריכה להיות הונאה. אנחנו ידענו שכל אלה שיוצאים לטרנספורט אל מחוץ למחנה למחנות אחרים היו מקבלים אוכל יותר טוב באותו היום, וזאת הייתה צריכה להיות הונאה בשבילנו, שנחשוב שאנחנו יוצאים...

ש. בעוד שבאמת חשבתם...?

ת. בעוד שבאמת ידענו מה שמחכה לנו בערב. אבל לא עברה שעה, אחרי שמפקד המחנה יצא, התנפלנו על תפוחי האדמה מהרצפה, ואכלנו מהרצפה. שביתת הרעב הזאת הייתה צריכה להיות רק הפגנתית, כדי להראות שאנחנו יודעים מה שמחכה לנו ובמה המדובר.

לא עברה שעה, פתחו לנו את השער הקדמי ואמרו לנו, אתם חופשים, אתם יכולים לצאת. התחלנו לרוץ החוצה, ברגע שיצאנו מחוץ לצריף, הייתה "לאגרשפרה". אנשי ס"ס עם מכונות ירייה סובבונו מכל הצריפים, וסידרו אותנו בצורה של חמש, והוציאו אותנו מחוץ למחנה, כל זה היה במחנה 2, "ציגיונרלאגר" {מחנה של צוענים}.

ברגע שהוציאו אותנו מחוץ למחנה, והובילו אותנו כלפי המחנה של הקרמטוריום, שהיה ידוע לנו, כי אנחנו היינו חמישה חודשים לפני זה כבר שם,

לא רצינו ללכת. התחילו לירות ברגלינו, התקדמנו עד לשער של הקרמטוריום מס. 3, שמסביבו הייתה גדר עשויה מעץ מסודרת בצורת קוביות מרובעות בגובה שאי אפשר היה לראות מה שנעשה בפנים.

הגענו לדלת הכניסה של חדר הקרמטוריום פנימה, עוד פעם נעצרנו לא רצינו להיכנס, התחילו שנית לירות אבל עוד פעם רק ברגלים. נכנסנו פנימה, נמצאנו בתוך אולם גדול שדומה לבית מרחץ, על הקירות מסביב היו מסמרים, על כל מסמר היה מספר סידורי. ביקשו מאתנו שאנחנו נתלה את הבגדים.

היועץ המשפטי: ביקשו?

ת. פקדו עלינו שנתפשט, לא רצינו להתפשט, אז התחילו בתוכו לירות, אז פקדו להתפשט ולתלות את הבגדים על המסמרים ולזכור את המספר הסידורי, שכאשר נצא שנדע מאיפה לקחת את הבגדים. כמובן, זאת הייתה גניבת-דעת ואנחנו ידענו זאת כבר. התפשטנו וזרקנו את הבגדים על הרצפה באמצע החדר. אחרי כן סדרו אותנו בצורת חמישיות, ואז - אני זוכר זאת כמו עכשיו - ניגש אחד מהזונדרקומנדו, שעבד במקום ואמר: **"תברה, לפחות אל תראו שאתם מודאגים, תשירו"**.

ש. שהגרמנים לא יראו את הסבל שלכם? ת. למה שהוא התכוון, אינני יכול להגיד. אב בית-הדין: זה היה צועני? ת. לא, זה היה יהודי.

היועץ המשפטי: מה הוא אמר לכם, הוא דיבר באידיש? ת. כן, באידיש, הוא אמר: "זינגט, חברה, זינגט". חלק מאתנו היו מאובנים ולא יכלו להוציא הגה מהפה, כמוני, חלק התחילו להגיד וידוי, וחלק גם שר. העבירו אותנו דרך טרקלין קטן, ופתחו דלת גדולה, והכניסו אותנו לאולם. באולם הזה היה חושך מוחלט חוץ מאשר האור שנכנס דרך דלת הפתיחה מאיפה שנכנסנו.

היינו בפנים, כבר סגרו עלינו את הדלת, ואז שמעתי לראשונה את הבכי.

כמה זמן, אולי שניות, אולי רגעים פתחו בחזרה את הדלת, ואמרו לנו לצאת בחזרה לאותו האולם איפה שהיינו קודם. כיוונו אותנו לצד אחד של האולם, ואז מפקד ס"ס גבוה, סבורני היום שזה היה הס, אבל אינני בטוח בזה כי זה היה אותו הקצין שהפריד אותי לראשונה כאשר הגענו עם אבא לבירקנאו. אינני בטוח, אבל נדמה לי שזה היה הוא.

אב בית-הדין: אתה רוצה לומר מפקד המחנה, הס? ת. כן. הוא קרא לבחור הראשון, בדק את השרירים ופקד עליו ליפול לאדמה ולקום עשר פעמים, לרוץ לקיר ובחזרה, והפנה אותו לצד ימין.

אב בית-הדין: איפה זה היה?

ת. בחדר שהוכנסנו קודם והתפשטנו שם. אחר-כך הוא קרא לבחור השני, וזה היה אותו הבחור שנתפס על העמוד. הוא במקרה היה בן עיירתי, שמו זלמנוביץ, ושאל אותו: בן כמה אתה? הבחור היה נמוך, וכששאלו אותו בן כמה הוא, הוא ענה: בן 18. אז הוא אמר לו: "אתה חזיר, אתה בן 18", ושלח אותו לאותו צד מאיפה שקרא לו.

השלישי, הייתי אני, הייתי מאובן, הסתכלתי בפניו, פקד עלי ליפול ארצה ולקום, לרוץ לקיר ולחזור, ושלח אותי גם כן לצד ימין. בצורה הזאת בחר חמישים בחורים.

באמצע הבחירה, הסלקציה הזאת, יתר הילדים ראו שכאן בוחרים לדבר מה, והתחילו לעבור לצד שלנו, להתנפל על אותו הצד, אז שמו אנשי ס"ס בינינו לביניהם שלא יוכלו לעבור.

באותו הזמן, עד שהפרידו, ניגש אותו הבחור שאמר לנו לשיר קודם, מהזונדרקומנדו, ושאלנו אותו: מה רוצים לתת לנו, גז יותר חזק? אז הוא אמר: "זה המקרה הראשון שאני נפגש בזה כאן שמוציאים מישהו מתוך תא הגזים".

היועץ המשפטי: מתוך תא הגזים?
ת. כן. והמשיר: "הלוואי והייתי אני כל כך בטוח כמו שאתם חמישים בטוחים".
אחרי שגמרו לבחור את הסלקציה ציווה עלינו להסתובב עם הגב כלפי הדלת מאיפה שיצאנו מחדר הגזים, ובאותו הרגע הכניס את יתרת הילדים לחדר הגזים.

ש. כמה היו?
ת. לפי הערכתי 900-1,000 ילדים. עלינו ציוו להתלבש אחרי שסגרו את הדלת.

ש. על החמישים? ת. כן, ו-900 היו בפנים.

ברגע שפקד עלינו להתלבש, אז התחלנו לחפש כל אחד את בגדיו, אז ניגש אלינו הקצין, ואמר: "זה לא חשוב כבר, תיקחו מה שיש ותלבשו".

הוציאו אותנו בדרך שבאנו, אל מחוץ למחנה, אל תחנת הרכבת, ושם פקדו עלינו, היו קרונות משא עם תפוחי-אדמה לרוקן. היה עלינו להוריק את תפוחי-האדמה מהקרונות ולחפור אותם באדמה. אז נודע לנו מה הייתה הסיבה שהוצאנו משם – בגלל שהיה מחסור בכח אדם, כדי להוריד את תפוחי-האדמה.

ש. כל האחרים הומתו באותה שעה בתאי הגזים?
ת. כן, עם אף אחד מהילדים האלה לא נפגשתי יותר. מהחמישים, אנחנו נמצאים במקרה שלושה בארץ, שניים בחיפה ואחד ביפו.

היועץ המשפטי: המקרה כולו ידוע בספרות השואה, אדוני.
אב בית-הדין: שני אחים?
ת. לא אני, אלה שנמצאים בחיפה הם שני אחים שנבחרו אז מהחמישים.

אב בית-הדין: תודה, מר הוך, גמרת את עדותך.

מעדותו של אביאל אברהם במשפט אייכמן

**אברהם אביאל, בעת המשפט היה תושב ת"א, גולל בעדותו את פרשת חיסול יהודי ראדין, עירו של ה"חפץ חיים".
העד שהיה אז בן 14, חזה במו עיניו בהוצאתם להורג של יהודי העיירה ובהם אמו ואחיו הקטן.
העד, אחיו הבכור ואביו נמלטו אל הפרטיזנים.
שם נהרגו אחר-כך אביו ואחיו.**

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. אביאל אברהם.

היועץ המשפטי: אתה גר בתל-אביב, רחוב הלבנון 23? ת. כן.
ש. אתה פקיד? ת. כן.
ש. נולדת בפולין? ת. כן.
ש. בכפר סמוך לרדון? ת. כן.

ש. איפה זה? באיזה מחוז?
ש. אולי תגיד לנו באיזה פלך?
ת. זה בפלך נובגורוד, ביו גרודנה לוילנה.

ש. מה שם הכפר בו נולדת? ת. דוגלישוב.
ש. זה כפר של יהודים חקלאיים?
ת. כפר של יהודים אשר חיו רק על חקלאות. כולם יהודים.

ש. כאשר נכנסו הגרמנים גירשו אתכם מן הכפר והעבירו אתכם לכיוון רדון?
ת. כן.

ש. מתי זה היה?
ת. זה היה בחודש חשוון 1941, בערך בספטמבר - אוקטובר.

השופט הלוי: סליחה, באיזו שנה נולדת?
ת. אני נולדתי ב-1927.

היועץ המשפטי: בגטו הייתם יוצאים לעבודה, לחטוב עצים...
ת. לנקות כבישים משלג וכל מיני עבודות כאלה.

ש. מנת המזון הייתה קטנה, אבל האיכרים היו עוזרים לכם להשיג תוספת מזון?

ת. היו לנו חרבות. היות והייתה זו סביבה חקלאית לכל יהודי הייתה חרבה די רצינית של מזון בסיסי ששמרו לעת מצוא. המנה הייתה בערך של 120 גרם לחם, מנות נוספות אינני זוכר, וכמעט היה בלתי אפשרי להתקיים על זה. אבל מהחרבות שהיו, בזמן שהיינו יוצאים לעבודה היינו נפגשים עם איכרים, כל אחד הצליח להביא בצקלוננו קצת לחם, גריסים, ובזה חיו.

ש. שלטונות הכיבוש החרימו אצלכם כלי כסף, כלי זהב ובגדים חמים? ת. כן.

ש. אני לא אלאה בזה את בית המשפט, שמענו על כך עדים אחרים, אני רוצה לעבור לפעולות **האיינזגרופה**. תאר לנו מה קרה אחרי חנוכה באותה שנה.

ת. ביום בהיר אחד הגיעה קבוצה של גרמנים עם תלבושת מיוחדת מלידה על אופנועים. הם עברו מבית לבית וחיפשו אנשים שהם לא מקומיים, שהם לא מרדון. והם מצאו כ-40 פליטים יהודיים אשר התגוררו זמן רב ברדון. הוציאו אותם מחוץ לעיר על גבעה במרחק של ק"מ וחצי מהעיירה. שמענו יריות. אחר-כך, כעבור כמה דקות, חזרו הגרמנים ונתנו הוראות, פקודה, ללכת לקבור אותם. הייתי בין אלה שהלכו לשם, היות וגרנו בקצה הזה של הגטו סמוך למקום שקרה האסון. רצתי בין שאר היהודים וזו הפעם הראשונה שראיתי כל-כך הרבה דם שנשפך. היות והיה כפור והאדמה הייתה קפואה קברנו אותם בשלג.

ש. מה קרה אחר-כך, ב-7.5.1942?

ת. כל הזמן בפנים הגטו עוד יכולנו להסתובב חופשיים. לא יכולנו לצאת מתחום הגטו, הייתה בזה סכנת נפשות, אבל בתוך הגטו הסתובבנו חופשי. בלילה הזה של ה-7 במאי כשקמנו בבוקר ראינו שהגטו סגור. אי אפשר היה לצאת לעבודה, גם אלה שהיו להם תעודות עבודה מיוחדות לא יכלו לצאת.

זה בא באופן פתאומי, לא ציפינו לזה. החזיקו אותנו כך, סגורים, ביום חמישי בשבוע, ביום ששי וביום שבת. וביום ראשון בבוקר, בשעות המוקדמות, אספו קבוצת יהודים, על פי רוב צעירים או בעלי כושר עבודה גבוה, הם היו כ-100 איש. נתנו להם אתי חפירה. אני זוכר במיוחד שהיו אלו; אתים עם קתות ארוכות מאוד. ונתנו להם פקודה ללכת. הכיוון היה לכיוון גרודנה, בכיוון מערבי של העיירה.

היועץ המשפטי: מישהו מבני משפחתך היה שם?

ת. **בתוך אותה קבוצה נלקח גם אבי**. רצתי אחריו וראיתי את כל הקבוצה. כעבור מחצית השעה שמענו יריות מנשק אוטומטי. מיד חשנו שמהו קרה. לא ידענו מה קרה שם - אם הרגו אותם, אם ברחו. רק אחר כך נודע לנו.

ש. אחר כך עוד פגשת את אביך בחיים?

ת. כן. אחר כך עוד פגשתי את אבי בחיים.

ש. תמשיך הלאה.

ת. ידענו שמצפים לנו דברים לא טובים, אבל אי אפשר היה לעשות כלום.

ש. ניסיתם להבריח את האח הקטן?

ת. כן. בשבת אבא ידע שהולך משהו מאד לא טוב. הוא רצה לברוח. לבד לא יכול היה, כי לא רצה להפקיר את המשפחה. הוא שלח את אחי הקטן.

אב בית-הדין: אתה יכול לשבת, אם אתה רוצה. יהיה לך יותר קל.
ת. הלבישו אותו בבגדי רועים. הייתה לו צורה כמו לבני המקום, היה בלונדי.
חשבנו להוציא אותו כמו ילד של איכרים.

היועץ המשפטי: מה היה שמו, יקותיאל? ת. כן.

ש. הוא הצליח?

ת. הוא הצליח לצאת מתחום הגטו, אבל אחר כך תפסו אותו משתפי פעולה, השוטרים.

ש. איזה שוטרים, יהודים?

ת. לא יהודים - ביילורוסים, פולנים, וניסו לזהות אותו אם אמנם הוא גוי או לא.
היות ודיבר פולנית היטב, הורידו לו את המכנסים ואז ראו שהוא יהודי והחזירו אותו אלינו.

ראינו שהכל נסגר בפנינו, ובאותו רגע חשבנו שאם אחי הקטן יוכל לצאת, אנחנו, היותר גדולים, נוכל לצאת כולנו יחד, ולפחות יישאר אחד. כך נשארנו תקועים עד ליום המחרת, בזמן שלקחו את אבא לחפור את הבורות. ידענו שברגע שאבא יהיה לבד הוא ינסה בכל כוחותיו לברוח, כי הוא לא יהיה צמוד למשפחה, לא תהיה לו האחריות הזאת.

ואמנם כפי שהוא סיפר לי אחר כך, כאשר הגיע מחוץ לעיר ורצו להפנות אותם לשדה הוא נתן צעקה: להתפזר, וחלק מהיהודים התקוממו עם אתים ועם אבנים, וחלק הצליחו לברוח, חלק אחר נהרג וחלק לא היה להם כוח לברוח והם נשארו במקום.

ש. אחר כך פגשת את אביך ביער? ת. כן, אחר כך פגשתי את אבי ביער.

ש. עוד נגיע לזה, תמשיך לספר.

ת. אחר כך שמענו את היריות של הקבוצה הראשונה שאבא נמצא אתה. לקחו עוד קבוצה אחרת, שניה. בתוכם לקחו את אחי הגדול יותר, פנחס. אני רציתי להצטרף אליו, היות והמשפחה כבר לא הייתה שלמה. חשבנו, אולי תהיה הזדמנות שנצא מחוץ לעיר, שיהיה קצת יותר פתוח השטח, נוכל לנסות לברוח, ולא - מוטב להרג מאחור. אבל הייתה תקווה אולי אבא גם יצליח לברוח, כי ידענו את מחשבותיו.

לא קיבלו אותי לקבוצה הזו. גירשו אותי. אמרו שאני קטן מדי. נשארתי בבית עם אמי, אחי הקטן ועם קרובים ושכנים, ואחי הגדול הלך עם חבריו.

אב בית-הדין: בן כמה היה אחיך? ת. **בן 16.**

אב בית-הדין: ואתה, בן כמה היית? ת. **בן 14.**

היועץ המשפטי: אחיך פנחס?

ת. אחי פנחס. עברנו מספר שעות של אימים. לא ידענו מה לעשות. ניסיתי - הייתי אז כבר הגדול בבית - להסתיר את אחי ואת אמי ואת אלה שהיו אתנו בבית בעליית הגג. כיסיתי אותם בארגזים וסחבות וירדתי לראות מה יקרה. לא הספקתי לרדת מעליית הגג, שמעתי רעש איום של אופנועים רבים.

ש. מי הגיע על האופנועים?

ת. הגיעו גרמנים עם לבוש קרבי, מצוידים בנשק אוטומטי, בלבוש ממש כמו בחזית. המדים שלהם היו אחרים מאשר ראינו אותם. זה היה בערך אותו הלבוש שהיה לאלה שבאו להרוג את ה-40 בבתי לידה. יצאתי. בפתח הבית ראיתי שהמון יהודים הולכים מקצה הגטו ודוחפים אותם עם הכביש לכיוון גרודנה - אותו הכיוון שלשם הלכו הקבוצות עם אתי החפירה. ידענו שלא יהיה טוב.

באותו רגע נכנסו כמה גרמנים לבית. אחד עמד בפתח היציאה, הנותרים התפזרו בתוך החדרים והתחילו לגרש את מי שלא הצליחו להסתתר. כל מי שעבר בפתח היה מקבל מהלומה במקל גומי בראש והיה נופל. אני לא רציתי לקבל מכה. קפצתי לבד, התכופפתי, והצלחתי לצאת בלי לקבל את המהלומה, והצטרפתי להמון שהובל לכיוון שאליו הלכו הקבוצות הראשונות.

ש. ספר הלאה על הדרך הזאת.

ת. התערבתי בין ההמון היהודי. ניסיתי להתעכב לראות מה קרה עם המשפחה, אם מצאו אותם או לא. חשבתי שאם מצאו אותם אצטרף אליהם. לרוע המזל ראיתי שאת אמי ואת אחי הקטן מצאו, סיפר לי אחי הקטן, שהרביצו להם מכות חזקות, והלכנו יחד כבר לכיוון שהובילו אותנו.

ש. ובדרך הצטרפו יהודים נוספים?

ת. בדרך הצטרפו יהודים נוספים. מכל בית הוציאו עוד ועוד יהודים.

ש. כמה הייתם? ת. כאלף.

ש. כמה היו בסך הכל ברדון?

ת. כאלפיים נפשות, ביניהם אלף שהיו ברדון לפני המלחמה ואלף יהודים פליטים שהגיעו מגטאות אישישוק, אורן, אולקיניק, שהצליחו לברוח מהשחיטות שהיו בתחום הליטאי. הלכתי עם אמי, הלכנו אימא והילדים.

ש. אימא באמצע ואתה ואחריך משני הצדדים?

ת. כן, אני מימינה, אחי משמאלה. כך הלכנו.

ש. מה אמרה אימא? ת. תגידו: "שמע ישראל". נמות כיהודים.

ש. וכך הלכה העדה ואמרה "שמע ישראל".

ת. כן. אמרתי אחריה, אבל באי רצון. הייתה לי התנגדות פנימית לזה. הביאו אותנו לשוק שהיה באמצע העיירה, הכריעו אותנו על הברכיים עם הראש למטה. אסור היה להרים ראש. מי שהיה מרים ראש קיבל כדור בראש או מכות במקלות. ראינו שמי שהתרשל בהליכה נורה במקום.

ישבנו במרכז העיירה כשעה, אולי יותר, אני לא יכול להעריך בדיוק את הזמן. דיברו לפנינו. לא קלטתי מה אמרו לנו שם. מחשבותיי היו: איך אפשר לברוח, איך אפשר לצאת מזה?

אחר כך הקימו את כולנו על הרגליים והובילו אותנו מחוץ לעיירה לכיוון בית הקברות, במרחק קילומטר וחצי. כאשר הגענו לקרבת בית הקברות, מרחק כמאה מטר בערך, הורידו אותנו מהכביש, הושיבו אותנו שוב על הברכיים עם הראש למטה, אסור היה להרים ראש, אסור היה להסתכל לצדדים.

שמענו יריות מהצדדים. בהיותי קטן יכולתי קצת להרים ראש מבלי שיראו אותי. **אז ראיתי בור ארוך, בערך כ-25 מטר, אולי 30 מטר. התחילו להוביל שורות-שורות, קבוצות-קבוצות של יהודים לכיוון הבור. היו מפשיטים אותם, וכאשר היו עולים על הסוללה נשמעו צרורות יריות. והם היו נופלים לתוך הבור. ראיתי מקרה של בחורה יהודייה שנאבקה, לא רצתה להתפשט בשום אופן. הלמו בה, ונורתה גם היא.**

ש. ילדים, נשים?
ת. ילדים, נשים, משפחות משפחות. כל משפחה הלכה יחד. באותו רגע הבחנתי בקבוצת יהודים שחפרו את הבורות. בידעי שגם אחי נמצא בקבוצה זו. . .

ש. אלה הראשונים?
ת. השניים. את הראשונים לא ראינו, לא ידענו מה קרה להם.

ש. זה היה אחיך פנחס?
ת. אחי פנחס. הסתכלתי לראות אם נשאר בחיים, הבחנתי בו שהוא ישנו. באותו רגע התעורר בי הרצון להצטרף אליו, כי המחשבה תמיד הייתה שאחד לפחות יישאר ויזכה, "איבערלעבן", **שידע לספר, אם יישאר בחיים**. לא חשבתי הרבה. אמרתי לאמי שלום.

התחלתי לקפוץ מעל ראשיהם של אלה שישבו. קפצתי ונפלתי, קפצתי ונפלתי. לא חשבתי מה יקרה. כך, אינני יודע איך, לא הבחינו בי. הצלחתי להגיע עד קצה הכביש על יד השוליים בתעלה. נשכבתי ופחדתי לעלות שלא יבחינו בי.

באותו רגע עמד לידי זיליג הנגר של העיירה. הוא היה בעל מקצוע ועבד בשביל הגרמנים בגסטפו. בידו הייתה תעודה מיוחדת שהוא צריך להישאר בחיים, הוא ומשפחתו.

ש. תעודת עבודה?
ת. תעודת עבודה מיוחדת. היו בסך הכל 10 איש שהיו להם תעודות בזמן ההוא. הוא החזיק את התעודה ביד ורצה ללכת להוציא את משפחתו, שהבחין בה בקבוצה הגדולה המובלת למוות. באותו רגע נגש אליו גרמני אחד, תקע בו את האקדח במפרקת. שמעתי יריות. הוא השחיר כולו, **המשיך לדבר: יש לי תעודה. הגרמני נתן לו עוד כדור והוא נפל על ידי, במרחק של חצי מטר.**

התעכבתי קצת, המשכתי לזחול לכביש. הצלחתי להגיע לקצה הקבוצה שהייתה בין אלה שחפרו את הבורות. באותו רגע ניגש אלי גרמני ושאל אותי:

"מי אתה, מה אתה עושה פה". הייתה לי תעודה שאני כאילו מסגר. אמרתי שאני מסגר, אני נפח, והוא עזב אותי. המשכתי לשכב. התקדמתי לעבר אחי והצטרפתי אליו בקבוצה הזאת.

ש. מה קרה לאמך ולאחייך הקטן?
ת. **אמי נהרגה, נורתה יחד עם כל היהודים בבור.**

ש. ואחייך יקותיאל?
ת. **אתה יחד, שם באותו מעמד. רק אחר כך נודע לי שהייתי יחידי שמשום מה הצלחתי לצאת מהמעמד הזה.**

ש. חזרת עם הקבוצה לעיירה?
ת. שמענו יריות, המשיכו לירות. ראינו קבוצות מובלות. הרחיקו אותם 100-200 מטר בכיוון העיירה. המשכנו לשכב, לא ידענו מה יהיה בגורלנו, אם מחזיקים אותנו כדי לכסות את הבור או לא. ואחר כך לקחו אותנו בחזרה לעיירה. היינו קבוצה בערך של 90 עד 100 איש. כך חזרנו בחזרה לגטו השומם.

ידענו שאין בבית אף אחד, אבל בכל זאת נגשנו לבית איפה שהמשפחה הייתה קודם, לפני מספר שעות. לקחנו סידור, תפילין, פרוסת לחם שהייתה. עזבנו את הבית והלכנו להצטרף ליהודים שנותרו עוד בחיים שלא להיות כל כך בודדים.

ש. למחרת ההריגה נצטווים על ידי הגרמנים להתייצב שוב לעבודה?
ת. מיד ערכו רישום. עוד רשמו אותנו באותו יום, מי שהיה בקבוצה שחפרה. נרשמנו. למחרת מיד נתנו לנו הוראות ללכת לעבודה. נכנסתי לעבוד כמסגר. ביקשתי מיהודי שהיה מסגר שיצרף אותי היות ואני כאילו הצלחתי להציל עצמי בתעודה זו. עבדתי כך כמה ימים, יומיים שלושה.

ש. מה עשית אחרי יומיים שלושה?
ת. חזרנו, היינו בודדים, ישבנו, בכינו. לא היה מה לעשות. החלטנו שבגטו אין לנו יותר מה לעשות. לא יכולנו לראות אותם פרצופים שירו באיכרים שלנו. לא יכולנו לראות את השבילים שהיו לידם, והחלטנו לברוח מהגטו. הייתה לנו תקווה שאולי אבא גם נשאר בחיים. לא ידענו אם הוא הצליח לברוח או לא.

ש. פנחס אחייך ואתה ברחתם ליער? ת. יצאנו ליער.

ש. ואחרי איזה ימים פגשתם את האב?
ת. כן. הסתובבנו ביער בודדים ימים אחדים, הצלחנו ליצור קשר, נודע לנו שאבא חי ואז הצטרפנו אליו.

אב בית-הדין: איפה הוא היה אז?
ת. הוא הצליח לברוח מאלה שהצטרכו לחפור והתקוממו, ירו עליהם והוא הצליח לברוח. ניצלו אז כ-17 איש שהצליחו לברוח.

ש. הוא היה לבדו ביער?
ת. לבדו. עוד לא היו יהודים ביער בתקופה זו. רק אחרי השחיטה הצליחו לצאת יהודים ליערות. עד אז לא היה יהודי ביער. **הסתובבנו שלושתנו ביער.**

היועץ המשפטי: אחר כך אביך נספה? ת. כן. קודם אחי פנחס נספה.
ש. בקרבות של הפרטיזנים?
ת. זה לא היה קרב אז. אנחנו הלכנו ליצור את הקשר הראשון עם הפרטיזנים
שאז התחילו להתארגן. זה היה בי' חשוון תש"ג.

אב בית-הדין: איזה פרטיזנים אלה היו?
ת. קבוצות יהודיות. בסביבה שלנו לא היו עוד בכלל פרטיזנים. באותו זמן
יהודים, גם אחרים שהסתובבו בגטו, התחילו לצאת, הצעירים יותר, גם מבוגרים,
גם נשים וילדים יצאו ליערות. יושבת באולם אישה שמשפחתה גם כן יצאה
ליער, שלוסברג, ובאותה תקופה לא היו בכלל פרטיזנים. התארגנו בקבוצות
קטנות של שנים-שלושה איש, קודם כל לקיים את הנפש.

ש. זוהי סביבה של יערות רבים?
ת. סביבה של יערות. הפעולה הראשונה של פרטיזנים יהודים נגד הגסטפו
הייתה בערך שבועיים אחרי השחיטה של בחורים יהודים. חלק מהם חי. בחיפה
נמצא רוגובסקי אחד. יצאו במרחק לא רב מהבור, עשו מארב על הז'נדרמיה
שהייתה בעיירה, ראש הגסטפו של העיירה, אם אינני טועה, קראו לו קופקה,
הצליחו לפצוע וגם להרוג מהם, גם בחור אחד ליטאי, יודקה מליטא קראו לו.
הוא היחידי שנפל אז בקרב הזה. יותר מאוחר, בי' חשוון, כאשר הלכנו . . .

ש. איזו שנה?
ת. זה היה עוד ב-1942. כאשר הסתובבנו בין הגויים, ידענו שלא נוכל פה
להחזיק מעמד, כי בדרך כלל אפשר להגיד שהאוכלוסייה הייתה אוהדת במיוחד
לנו, היא הכירה אותנו מהכפר שלנו, זה היה בסביבת הכפר שבו היינו קודם,
הכירו אותנו כאנשים ישרים, היו יחסים טובים, מוכנים לעזור, לתת אוכל ובגד,
אבל לא היה צורך, היהודים היו מוכרים את הבגדים וקונים אוכל.
אבל לבית פחדו להכניס. אבל היו גם מקרים שהכניסו לבתים. תקופה מסוימת
ישבתי אצל גוי אחד, אנצילביץ שמו, החזיק אותנו מספר חודשים. ואני מוכרח
לציין זאת, שבאותו זמן באו גם גרמנים לבית שלו, ראיתי אותם, חשבתי שימסור
אותנו, אבל הוא עמד בניסיון הזה. זה כבר היה אחרי שאחי נהרג.

ש. מה היה הניסיון? אתה אמרת שהם עמדו בניסיון, אני רוצה להבין במה הוא
היה זוכה לו היה מסגיר אתכם.
ת. היו שורפים אותו עם משפחתו ועם כל רכוש, ילדיו וכך הלאה, אילו היו
מוצאים אצלו יהודים. הוא היה נהרג, נשמד. לא היה נשאר ממנו זכר. וכמובן
במצבים אלה פחדו להחזיק. אבל היו גם כאלה שנתנו יד ועזרה.
היינו שלושתנו, אבי, אחי פנחס ואני. יצאתי עם אחי פנחס ליצור את הקשר עם
הפרטיזנים וללכת ליערות עבותים, כי ידענו שבסביבה זו לא נוכל להחזיק
מעמד הרבה זמן. היו יערות יותר קטנים על ידנו. בכפר שלנו, על יד הבית שלנו,
באמצע הלילה, בערך בשעה 1:00, כנראה שהייתה הלשנה, מאחורי הבית
בפינה חיכו לנו כ-20 או 23 איש גרמנים ושוטרים, במרחק של מטר, הושיטו לנו
את לועי הרובים. אחי נפל במעמד הזה. אני הצלחתי לברוח. אז החלטתי ללכת
לפושצה.

היועץ המשפטי: זה יער עבות?
ת. כן. שם הייתה אחר כך הגנה פרטיזנית די רצינית. אחר כך קלטנו רוסים שהיו בשבי והיו בין האיכרים. היה לנו גם נשק, קנינו אותו בכסף וגם לקחנו כן, אבי עוד נשאר בסביבת הכפר, בגלישוק, שיהיה גם מקשר במקרה הזה. היה לו גם קשה ללכת בזמן הזה. יצאתי עם קבוצה של 7 איש לפושצ'ה. באתי פעמיים לקחת אותו, הוא לא רצה ללכת. רק אחרי כן, כעבור שבועיים, שמעתי שכולם נהרגו בסביבה הזאת על ידי הלשנה.

ש. ואחר כך הגעת בדרכים עקלקלות לקרפטו-רוסיה, משם להונגריה, משם לאוסטריה, משם ליוגוסלביה, משם לאיטליה, ניסית לעלות ארצה, גורשת לקפריסין, ומקפריסין לארץ.
ת. כן.

ש. ראדון הייתה העיר של החפץ-חיים? ת. כן.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, יש לאדוני שאלות?
ד"ר סרבציוס: אין בפי שאלות.

אב בית-הדין: תודה רבה, מר אביאל, סיימת את עדותך.

אלה ליברמן-שיבר: תני את ילדך!

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: זרקור לעדויות ממשפט אייכמן
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

עדותו של סרבניק שמעון במשפט אייכמן

**שמעון סרבניק, בעת המשפט, תושב נס ציונה, אחרון ניצולי מחנה ההשמדה חלמנו.
היה בן 13 כאשר אביו נורה למוות לנגד עיניו בקיץ 1943, בלכתו עמו בחוצות לודז'.
אחר-כך נעצר שמעון ושולח לחלמנו ושם חזה בטבח המוני יהודים ובהם אמו בתהליך השמדה באמצעות צינורות גז שיצאו ממפלטי מכוניות.
הוא עצמו ניצל בנס, נורה בעורפו, נפל בין הגוויות ושם העמיד עצמו כמת.**

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. שמעון סרבניק.
היועץ המשפטי: אתה גר בנס ציונה, שכון עממי 22? ת. כן.
ש. אתה עובד בחברת בניין, כמכונאי?
ש. בקיץ 1943 היית בגטו לודז'? ת. כן.

ש. מה קרה באחת השבתות, כאשר טיילת עם אביך בגטו?
ת. יצאנו מהבית בשבת, הלכנו לטייל, פתאום שמעתי ירייה, ואבי נפל על ידי.

ש. הוא חי אחרי זה? ת. לא.

ש. אחר כך תפסו אותך ברחוב. העמיסו אותך על מכונית משא? ת. כן.

ש. ביקשת רשות כדי שתוכל לגשת הביתה להודיע לאמך. נתנו לך רשות?
ת. לא. אמרו לי שלא אדבר, שאסגור את הפה - חזיר כמוך.

אב בית-הדין: בן כמה היית אז? ת. **בן 13.**

ש. ראית אחרי זה את אמך? ת. **במחנה בחלמנו.**
ש. הובילו אותך לחלמנו? ת. כן.

ש. מה קרה כאשר ירדתם מהמכוניות?
ת. ירדנו מהמכוניות, ואז הביאו כיסא ואמרו לנו לשים את הרגל על הכיסא. שמו לנו שרשראות על הרגליים.

ש. השרשראות היו על רגליך מאותו זמן עד מתי? ת. עד הסוף, עד השחרור.
ש. מתי? ת. 1945.
אב בית-הדין: כבלו את רגליך? ת. כן.

השופט הלוי: באיזה תאריך הגעת לחלמנו? ת. ב-1943, קרוב לשנת 1944.

אב בית-הדין: איך יכולת ללכת? ת. לא יכולתי ללכת, רק זיתי עם הרגליים, קפצנו.

ש. **מה היה אורך השרשרת בין הרגליים?** כמה אתה מעריך את האורך?
ת. 40 ס"מ. היועץ המשפטי: גם בלילה היו השרשראות על רגליך? ת. כן.

ש. היה שם בנין מפוצץ, כאשר באתם? ת. כן.

ש. אתה ידעת מה שהיה שם קודם?
ת. אני לא ידעתי מה היה שם קודם. אני באתי. הבניין היה מפוצץ, ואמרו לנו לנקות זאת מהחוץ. אני באתי, והייתי ראשון. אף אחד לא היה במחנה. אנחנו התחלנו לנקות את האבנים ואת הכל. מצאנו שם עצמות וכל מיני דברים - גולגולות, ידיים ורגליים. לא ידענו מה זה.

ש. אחר-כך נתברר לך מה זה הייה?
ת. אחר-כך נתברר לי שהייתה שם וילה מפוארת, יפה, והיו שם יהודים בפנים. הייתה להם מחלה. הכניסו אותם פנימה, והפציצו את הבניין איתם יחד.

ש. זה היה לפני בואך? ת. כן.
ש. זה היה בתקופת הפעולה הראשונה של מחנה ההשמדה בחלמנו? ת. כן.

ש. אחר-כך פגשת את אוברשרפירר בוטמן? ת. כן.

ש. מה הוא אמר לכם?
ת. הוא בא אלינו ואמר לנו: אם אינכם יכולים לעבוד תגידו לי, מי שלא יוכל לעבוד ילך לאוויר הצח. היה זה היום השני, עוד יכולנו לעבוד ואף אחד לא רצה ללכת לאוויר הצח. אחרי יומיים או שלושה ימים הוא בא חזרה ואמר: אתם עוד יכולים לעבוד? קם אחד ואמר: זה קצת קשה לי, אם אני יכול ללכת קצת לנוח, הייתי מבקש. ואז הוא אמר: "אחד אני לא יכול לשלוח, אני מוכרח לשלוח כמה אנשים לבית ההבראה". יצאו כמה אנשים והוא ביקשם לבוא אתו. **הם הלכו אתו, והוא הוציא את האקדח וירה בהם.**

אב בית-הדין: ראית את זה? ת. כן.

היועץ המשפטי: מתי התחילו להגיע המשלוחים של יהודים לחלמנו אחרי בואך?
ת. אחרי בואי כשלושה חודשים בערך. יתכן שאחרי חודשיים, אני לא זוכר בדיוק.

ש. מה עשיתם במשך אותם חודשיים או שלושה חודשים?
ת. הקמנו צריפים, הקמנו אהלים ועבדנו בקרמטוריום. הכנו את הקרמטוריום.

ש. מתי הגיעו מכוניות הגז?
ת. מכוניות הגז הגיעו כאשר הקרמטוריום היה מוכן, כמה ימים לפני כן.

ש. אחר-כך התחילו להגיע אנשים. מאיפה הם באו? ת. מלודז'.

ש. אתה ראית כיצד מטעינים את האנשים על המכוניות? ת. כן.

ש. תאר לבית המשפט.

ת. נתנו להם סבון ומגבת ואמרו להם שהם הולכים להתרחץ. **לכל מכונית נכנסו 80-100 איש. הם נכנסו פנימה וסגרו אחריהם את הדלתות. בדרך, הגז של המוטור נכנס פנימה. כך חיסלו אותם.**

ש. מה קרה עם שיני הזהב והטבעות של הגוויית?

ת. אני עבדתי בזה כמעט כל הזמן. אני עבדתי עם עוד אונטשרפירר אחד.

ש. מה היה שמו?

ת. שמו היה ולטר. עבדנו במיון שיניים. את השיניים אני לבד מיינתי, אבל את היתר, את הזהב, הכסף ודברים אחרים - אני ביחד אתו. ישבתי והוצאתי את הזהב מהשיניים הקידמיות.

ש. את זה עשיתם בתוך המחנה? ת. כן, בתוך המחנה.

ש. מי הביא את השיניים לשם?

ת. לפעמים הוא לקח אותי ליער ועזרתי לו להביא את הזהב למחנה; לפעמים הם לבד הביאו את זה.

ש. מי זה הם? ת. אנשי הוולדקומנדו.

ש. אתה היית שייך להאזקומנדו? ת. כן.

ש. האם אנשי ההאזקומנדו היו מושארים בחיים?

ת. לא. כל שבועיים הוא עשה סלקציה ושאל כל אחד: כמה זמן אתה פה. אם אחד אמר שהוא היה 8 ימים, הוא אמר לו: מחר אתה בא ליער. הוא בא פעם אחת ואני הייתי אז 3 חודשים. הוא שאל אותי: "כמה זמן אתה פה?" אמרתי לו: "יומיים". הוא התחיל לקלל אותי בגרמנית שאני משקר לו והתחלתי לבכות. בכיתי, צעקתי ואז יצא ולטר שעבדתי איתו ביחד, ואמר לו משהו, והוא השאיר אותי. אני לא יודע מה הוא אמר.

ש. היו עורכים עמכם, עם אנשי הקומנדו היהודיים תרגילי התעמלות? ת. כן.

ש. איך זה היה נעשה? ת. הוא היה בא...

ש. מי זה הוא? ת. אוברשטורמבנפירר הנס בוטמן.

אב בית-הדין: אתה בטוח שדרגתו היא אוברשטורמבנפירר?

ת. שמעתי שהוא דיבר בטלפון והוא ענה כך.

היועץ המשפטי: מזה אתה יודע? ת. כן.

ש. בדרך כלל הוא היה בדרגה יותר נמוכה. המשך בבקשה.

ת. בשבתות הוא היה בא מתי שמתחשק היה לו קצת לצחוק. הוא בא, הוציא ארבעה אנשים - אני הייתי תמיד החמישי - ואמר לנו: "אתם רואים את האצבע הזאת?" {מראה על הבוהן}. ענינו: "כן". שאל: "מה זה?", "אצבע". אמר לנו:

"לא, זו לא אצבע. אם אני עושה כך {מורה עם הבהן כלפי מטה} אתם שוכבים; אם אני עושה כך {מורה עם הבהן כלפי מעלה} אתם עומדים".
והוא עשה כך וכך, בשני הכיוונים, שכבנו וקמנו, שכבנו והתרוממנו עד שלא הייתה לנו נשימה. אני הסתכלתי תמיד ואם ראיתי שהוא לא הסתכל לא התרוממתי. אם ראיתי שהוא לא מסתכל לצד שלי שכבתי. ראיתי שהוא מסתכל המשכתי להתרומם והיתר גם התרוממו.

הוא אמר להם לקום והם לא יכולים היו לקום, לא הייתה להם נשימה. הוא אמר להם: "אתם לא יכולים לקום?" הם לא יכלו לקום, לא הייתה להם נשימה. הוא אמר להם: "אתם לא יכולים לקום?" הם לא יכלו לקום.
הוא שאל אותי: "שפינפיקס, גם אתה אינך יכול לקום?" עניתי: "כן, אני יכול", כי לא עשיתי את התרגילים האלה. הוא הוציא את האקדח, ניגש אליהם והרג אותם.

ש. כמה אנשים היו מגיעים לחלמנו להשמדה אחרי שהתחילו להגיע?
ת. 1,000-1,200 בערך.

ש. מדי יום ביומו? ת. כן.
ש. **שיסו בר כלב?** נכון? ת. כן.
ש. מי זה היה? ת. בוטמן.
ש. יש לך עד היום סימני הנשיכה על הגוף? ת. כן.

ש. אתה אומר שהגיעו יהודים מלודז', אבל כל האלה היו יהודים לודז'איים מלכתחילה? ת. לא, היו שם צ'כים, היו שם גרמנים.

ש. אבל יהודים? ת. כן.
ש. אשר רוכזו קודם בלודז', בליצמנשטט כמו שהגרמנים קראו לזה, ומשם נשלחו להשמדה לחלמנו? ת. כן.

ש. אתה זוכר בריחה של בחור אחד מהוולדקומנדו? ת. כן.

ש. ספר לבית המשפט.
ת. יום לפני זה בא טרנספורט והוא עבד בוולדקומנדו, והגיעה אחותו, הוא עבד בזריקת הגופות לאש. הוא ראה את אחותו. בערב הוא ביקש להוציא...

ש. **הוא ראה את גווית אחותו?**
ת. **כן . . . זרק אותה פנימה למשרפה.** בערב הוא ביקש לצאת עם פחי האשפה.

ש. לאן לצאת?
ת. עם פחי האשפה של הצריף שלנו, של הבניין שלנו, היינו יוצאים לשפוך את פחי האשפה. הוא ביקש לצאת ונתנו לו לצאת. כאשר הלכנו לשפוך את האשפה - לא הקפידו על זה - יצאו 6 אנשים עם וכמייסטר, חייל אחד, הוא ברח ולא הרגישו בו. הוא ברח וירד למטה.

הייתה לו שרשרת. הוא יכול היה להוריד את השרשרת מרגל אחת וקשר על הרגל השנייה. מהרגל השנייה לא יכול היה להוריד אותה. הוא ביקש לעבור את המים, את הנרווה, שם היו צריכים לעבור בסירה.

הגוי שהיה צריך להעביר אותו בסירה ראה שהורידו שרשרת מהרגל שלו. הוא יצא מיד, עזב אותו עם הסירה וירד חזרה ליבשה ורץ פנימה. בבית אצלו היה גרמני אחד. אז הוא אמר לו: הנה יהודי. יהודי בורח. הגרמני יצא והרג אותו. אנחנו לא ידענו על כך. בערב, בשמונה בערב, בא השטורמשרפירר אלוס הייפלה ואמר לנו: "לצאת, להסתדר, להיפקד, לספור". ספרנו - היה חסר אחד. "ארבעה אנשים החוצה!". יצאנו ארבעה אנשים, הלכו למטה, למקום שההרוג הזה היה, והביאו את הגווייה למחנה שלנו למעלה. הוא אמר: "אתם רואים, הוא ברח".

למחרת בבוקר בשש בא ולטר, מוציא אותי מהמחנה, לוקח אותי למחנה של הגסטפו ואומר לי לרחוץ את הרצפות. ב-9:00 בבוקר הגיע אוברשטורמבנפירר הנס בוטמן ואמר: 15 "איש החוצה". **יצאו 15 איש, הוציא את האקדה, טען אותו שלוש פעמים והרג אותו.**

אחר כך הוא אמר לנו: "אתם יודעים למה זה?" אמרנו: "לא". אמר: "בגלל זה שהוא ברח. אם עוד פעם מישהו יברח - אני אשכיב את כולכם". כשבאתי חזרה מהשטאפ, אמרו לי שהוא חיפש אותי.

ש. איך היו נראים אנשי הוולדקומנדו אחרי זמן מסוים שעבדו?
ת. הם היו שחורים, היה מסריח מהם, לא התרחצו אף פעם.

ש. האם הם יכלו להוריד את הבגדים שלהם?
ת. לא, רק את החולצה. את המכנסיים אף פעם לא הורידו.

ש. מתי התחילו לפרק את מחנה חלמנו?
ת. שלושה חודשים לפני השחרור. אז היינו 78 איש. אז בא אלוס הייפלה, ואמר ש-40 איש נוסעים למחנה אחר, ששם יהיה להם טוב ויהיה להם הכל, יקבלו הכל יותר טוב מפה. הוציאו 40 איש, העמיסו אותם על אוטו משא. אבל אמרנו להם: אם הם רואים שנוסעים בכיוון ליער, שיכתבו איזה פתק. המכונה הגיעה בחזרה להאוסקומנדו, שלחו אותי לטנקשטלה לחפש איזה פתק על האוטו. הסתובבתי שם ומצאתי איזה פתק. לא יכולתי לקרוא אותו, לא הבנתי עברית. **היה כתוב: "למוות"**. נתתי לאנשים. אז אנחנו כבר ידענו שהביאו אותם ליער ושם הרגו אותם.

ש. מה קרה עם האחרים?
ת. האחרים - עבדנו. היו 20 בעלי מקצוע שעבדו בשבילם, היו 27 של ההאוסקומנדו, וולדקומנדו והאוסקומנדו יחד. אנחנו פרקנו את המחנה, כל הצריפים, ניקינו את הכל, ובחורף - זה היה בינואר 1945 - פתחו את הדלת. מייסטר לנצה אמר: "חמישה אנשים החוצה". **אני תמיד הייתי רץ, הייתי הכי צעיר, אז רצתי.** לא לבשתי מכנסיים, הלכתי רק בתחתונים וגופיה. יצאתי החוצה, עם עוד בחור מצ'כיה, הוא היה רופא. מיד הוא קיבל זעזוע. התחיל לשיר ולרקוד. אז המייסטר לנצה שאל את הנס בוטמן: איפה להשכיב אותם? בוטמן אמר: קצת הלאה.

אז הוא אמר לנו שנשכב. שכבתי. שכבנו חמישה ראשונים. שכבנו כך עם הגב למעלה, שמעתי את הירייה הראשונה, אז התחלתי להסתובב עם הראש. השנייה, פתאום בשלישית קבלתי כדור.

ש. איפה פגע בך הכדור? ת. פה {העד מצביע על עורפו}.

ש. יש סימן? ת. כן.

ש. תראה לבית המשפט. ת. {העד מראה לבית המשפט את מקום פציעתו}.

ש. מאיפה יצא הכדור? ת. מהפה.

ש. יש לך סימן בפה? ת. יש לי, זה הוציא לי שתי שניים.

ש. מה קרה אתך הלאה?

ת. שכבתי. כל פעם הוא עבר, הוא הלך עם האוזן למטה ושמע אם מישהו עוד מתנועע. היו כאלה שעשו כל מיני תנועות, אז הוא הוציא את האקדח וירה בהם בשנית. אחרי כמה רגעים חזרה אלי ההכרה, כשראיתי שהוא בא, הפסקתי לנשום, לא נשמתי. שכבתי. יצאה החמישייה השנייה, ירו בהם; השלישית - ירו בהם. אצלנו עמד חייל אחד ששמר על המתים, אם מישהו עוד היה חי או רוצה לברוח - אז הוא היה יורה בו.

אז אני ברחתי. ברחתי ונכנסתי לאורווה של איזה גוי שם. ישבתי שם עד השחרור. כשבאו הרוסים, אז ישבתי והסתכלתי דרך חור של האורווה החוצה. אינני יודע אם זה היה חלום או מציאות. אז נכנס מישהו, פתח אה הדלת, אני לא הספקתי להסתכל. הוא פתח את הדלת, היה לו שפם גדול, והוא אמר לי: אתה יכול לצאת, הרוסים כבר הגיעו.

אז יצאתי ובא הקומנדנט של הרוסים שכבשו מדומנייה, הביא רופא. הרופא אמר שאין סיכויים, **אני יכול לחיות עוד 12 שעות**, עוד 24 שעות. אין סיכויים שהוא יחיה, כי קיבל הכדור בחוט השדרה. הם חשבו שהפצע עובר על יד חוט השדרה ברגע הראשון. אז אמרו: לא יכול להיות שהוא יחיה, עוד 12 שעות. אחר כך עברו 36 שעות, ואני הייתי עוד חי. אז הם ראו שקיבלתי את הכדור לא רחוק מחוט השדרה.

ש. גם באף נפצעת, נכון? ת. כן.

ש. יש לך עד היום צלקת?

ת. כן, האף היה חתוך בשני מקומות. שאלתי את הרופאים מאין זה בא, אז הם אמרו, שכשקבלתי את הירייה, באופן אינסטינקטיבי הרמתי את הראש למעלה, הוא נפל למטה, כנראה שהייתה שם איזה זכוכית במקום הזה ונחתכתי.

ש. מה בנוגע לאמר, אדון סרבניק?

ת. באחד המיונים שמיינתי - אני מיינתי תיקים שהיו שם תעודות, זהב וכסף - אז מיינתי תיק אחד, שם מצאתי את התמונות של אמי.

ש. הפצע הזה עוד מציק לך פעם? ת. כן.

ש. ומה שעברת, הצלחת לשכוח?

ת. לא. בלילות אינני ישן, אינני יכול לישון בלילות. תמיד רודפים אחרי.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, יש לאדוני שאלות?
ד"ר סרבציוס: לא, אין בפי שאלה אל העד.

השופט רוה: אתה אמרת שהיית בן 13. מתי היית בן 13, כשבאת לחלמנו?
ת. כשבאתי לחלמנו.

ש. את מי הם כבלו בשלשלאות שם ברגליהם, כפי שכבלו אותך? ת. את כולם.

ש. מי זה כולם? ת. כל ההאוסקומנדו והוולדקומנדו, כולם בלי יוצא מן הכלל.

ש. הבנתי שבערך 9 חודשים השמידו כאשר אתה היית שם?
ת. כן, אבל בדיוק אני לא זוכר.

ש. אתה אמרת שבאת לשם בתחילת 1944 ועזבת בתחילת 1945. וששלושה חודשים קודם לכן הפסיקו את ההשמדה, זה נכון? ת. נכון.

ש. לפי הערכתך כמה השמידו שם? ת. אני לא יודע.
ש. בערך? ת. אני לא יודע גם בערך.

השופט הלוי: את כולם השמידו במכוניות גז? ת. כן.
ש. ואתם בניתם קרמטוריום? ת. כן.

ש. כמה זמן היית באורווה עד שבאו הרוסים?
ת. יומיים. הייתי נפוח כולי. לו היו באים יום יותר מאוחר אולי כבר לא הייתי ניצל,
אני כבר כמעט גססתי.

ש. זאת אומרת שהנאצים הוציאו את כולם להורג לפני שהרוסים הגיעו?
ת. כן, הם הרגו את כולם. כשהרגו את האחרונים היו החייטים עוד על הבניין,
הם ראו מה שהגרמנים עושים והם לא רצו לרדת למטה. הגרמנים לקחו בניין,
שפכוהו והציתו את הבניין עם האנשים. ואת המתים זרקו למטה.

ש. מתי זה היה? ת. ב-1945, יומיים לפני כניסת הרוסים.

אב בית-הדין: האם יום יום המיתו 1200 איש?
ת. זה היה בערך יום יום. לפעמים היו עושים הפסקה של יום אחד בכדי לטחון את העצמות.

ש. לפי זה יוצא שהשמידו שם רבבות רבות? ת. כן, השמידו הרבה.
ש. אחד מהעדים שקדמו לך נתן מספרים הרבה יותר קטנים. אתה בטוח בעדותך? ת. כן.

אב בית-הדין: תודה, מר סרבניק, גמרת את עדותך.

מעדותו של וולרס ז'ורז' במשפט אייכמן

פרופ' וולרס ז'ורז', בעת המשפט היה מרצה באוניברסיטת סורבון בפאריס ותיאר את דרך הייסורים של יהדות צרפת " מדראנסי עד אושוויץ" – כשם ספרו שיצא לאור בשנת 1946, בו גולל העד את סיפור ההריגה כפי שחזה בו מבשרו ובו עיניו. הקטע המחריד ביותר בעדותו של פרופ' וולרס הוא תיאור גירושם של 4000 ילדים יהודים ממחנה דראנסי בצרפת להשמדה באושוויץ.

ש. מר וולרס, אתה זוכר את המאורעות של 16 ו-17 ביולי 1942? ת. כן.

ש. מי הם האנשים אשר נעצרו באותם הימים?
ת. היה זה מעצר זרים, בעלי נתינות זרה, בפריס העיר ובפרוורים הקרובים, גברים, נשים וטף מגיל שנתיים עד ששים.

ש. לאן הובלו האנשים לראשונה?
ת. חלק מהאנשים - עלי לציין שאני עצמי הייתי אז בדרנסי - באו ב-16 וב-17 ביולי. באו לשם גברים, נשים וילדים מעל גיל 12. הם ספרו שכל הנערים מגיל שנתיים עד שתים-עשרה והמטפלים בהם נשלחו לאולם מרוצי האופניים החורפיים בפריס על יד מגדל אייפל.

אב בית-הדין: כשאתה אומר אזרחים זרים אתה מתכוון ליהודים?
ת. אך ורק.

מר בר: **מה קרה עם האנשים שלהם היו ילדים מעל גיל 12?**
ת. אנשים אלה נשאו רק ימים ספורים. כאמור, הם באו ב-16 וב-17 ביולי וכבר ב-19 לחודש החלו לשלח אותם. המשלוח הראשון אשר אליו יצאו אנשים מקבוצה זו היה ב-19 ביולי וכילו את שילוחם תוך שבועיים. אותה עת היו יוצאים שלושה משלוחים לשבוע, כל משלוח של 1,000 איש, כלומר, 3,000 איש לשבוע.

בכל שבוע היו מגיעות לדרנסי שלוש רכבות ויוצאות ממנה שלוש. כך שאם ב-19.7 החלו לשלח אותם כילו את שילוח כולם בערך עוד לפני ה-15.8.

ש. אותם האנשים, אותן המשפחות, אשר היו להם ילדים בגיל שנתיים עד שתים-עשרה, אשר היו תחילה באולם מרוצי האופניים החורפיים, מה נודע לך על התנאים ששררו אז שם?
ת. עלי לציין קודם כל שלא ראיתי בעיני, אלא רק באזני שמעתי מה שקרה שם. שמעתי, כי יומיים-שלושה לאחר מכן . . . היו אנשים אשר באותו 16 ביולי נשלחו לאולם מרוצי האופניים החורפיים, אולם נשלחו בטעות ואחר-כך הועברו לדרנסי, והם שסיפרו לנו על מה שהיה שם.

ש. לאן הגיעו אותם המבוגרים ואותם הילדים בסופו של דבר?
ת. הם נשארו שם כ-4-5 ימים ולאחר מכן נשלחו למחנות בון לה רולנד
ופי-תיביה אשר בדרום צרפת.

ש. ושם הפרידו בין ההורים ובין הילדים? ת. כן.
ש. מה עשו עם ההורים?
ת. ההורים שולחו ישירות לשני מחנות אלה מבלי לעבור בדרנסי.

ש. **הילדים נשארו, כמה הם היו במספר?** ת. כ-4,000.
ש. אתה ראית את הילדים האלה? ת. כן, ראיתם.

ש. האם ידוע לך באיזו צורה הפרידו ביניהם ובין הוריהם?
אב בית-הדין: מר בר, אני חושב שאנחנו בזה נקצר, הוא עצמו אומר שהוא לא
ראה את זה.

מר בר: מתי ראית אותם כשבאו לדרנסי?
ת. ראיתם במחצית השנייה של חודש אוגוסט. הם באו בארבעה משלוחים של
אלף ילדים בתוספת מאתיים מבוגרים. המבוגרים לא היו הוריהם. הם באו
ממחנות בון לה רולנד ופיתביה והיו 1,000 ילדים ו-200 מבוגרים.

השופט הלוי: **היו 4,000 ילדים או 1000?**
ת. היו באמת ארבעה משלוחים בטווח של כמה ימים, בכל משלוח 1,000 איש,
במשלוח היו 1,000 ילדים ו-200 מבוגרים. היו ארבעה משלוחים כאלה, **בסך
הכל 4,000 ילדים.**

מר בר: **מר וולרס, תאר לבית המשפט את הופעת הילדים האלה במחנה,
את צורתם.**

ת. הילדים הגיעו אל המחנות באוטובוסים, תמיד היו מגיעים אנשים כך למחנה.
בשמירה של שוטרים ממשטרת וישי, בפיקודם של קצינים ממשטרת וישי. הגיעו
האוטובוסים לתוך המחנה עצמו ובאמצע החצר היה מקום מוקף גדר תיל אשר
שם היו פורקים את המטען החי במהירות רבה.

היה אוטובוס נכנס ופורק מטענו במהירות כדי לפנות מקום לאוטובוס הבא, כי
היו האוטובוסים רודפים זה אחרי זה. במהירות הורדו הילדים האלה אשר היו
נבוכים ומבוהלים. הם ירדו בשקט. מכל אוטובוס ירדו כ-60-80 ילד.

לרוב אנשי המחנה אסור היה לגשת אל הילדים, רק לאחדים שהייתה רשות
מיוחדת בידיהם. לי הייתה רשות כזאת, היה מותר לי לגשת לילדים.

הילדים הועלו למעלה, לחדרים בלתי מרוהטים, ללא כל נוחיות, אשר בהם היו
אך ורק יצועי קש מלוכלכים, מגעילים, שטופים בפישפשים.

ש. מר וולרס, האם כל הילדים האלה ידעו את שמם?
ת. **יש ביניהם ילדים קטנים בגילים של שנתיים, שלוש, ארבע שנים, אשר
לא ידעו את שמם,** ואי אפשר היה לזהותם אלא זיהוי כלשהו בעזרת שאלות

שנשאלו מפי אחים או אחיות או מפי ילדים אחרים, ונתקבלו תשובות אם הכירו את הפעוטים הללו ואם ידעו לומר מה שמם. לעתים בכלל אי אפשר היה למצוא שם. בחרנו להם שם כלשהו. השמות האלה, אשר נודעו פחות או יותר, שמות בדויים או נכונים, נקבעו לילדים.

עשינו להם דסקיות עץ אשר בחוט תלינו אותן על צווארם. לא ידענו תמיד אם קבענו שם נכון. אבל בכל אופן חשבנו שהדבר יתאים. והנה לאחר זמן מה מצאנו ילדות עם דסקיות הנושאות שמות של ילדים, וילדים עם דסקיות הנושאות שמות של ילדות. ברור היה שהילדים השתעשעו בצעצוע זה, והיו מחליפים ביניהם את הדסקיות.

ש. מר וולרס, מה קרה עם חפצי הילדים האלה?
ת. לילדים אלה היו, בדרך כלל, בלויי סחבות, ארוזים איכשהו, לא היטב, אולם באוטובוסים. לאחר שירדו, היינו מרוקנים את האוטובוסים, מניחים את המטלטלים על הארץ, עם צאת האוטובוסים מורידים שוב את הילדים לחוד ומבקשים אותם לזהות את החפצים.

ש. **מה היה מצב הניקיון של הילדים?**
ת. תנאי הניקיון היו איומים. הילדים האלה, שהגיעו אלינו מבון לה רולנד מפיטיביה, כבר עברו עליהם שבועיים, שלושה שבועות של הזנחה ועזובה. היו מלוכלכים, קרועים ובלויים. בכל רע הגיעו אלינו. חסרו להם כפתורים. חסרה נעל אחת מתוך שתיים, גופותיהם היו מכוסים פצעים, הם לקו בשלשול.

הם לא יכלו לרדת לחצר בכל פעם כדי להזיק לבתי שימוש, כך שבכל קומה וקומה הועמדו בפרוזדור סירי לילה. אולם סירי הלילה היו גדולים מדי לשימושם של הילדים הקטנים, וגם זאת ללא הועיל.
ואז, מהיום הראשון של שילוחם למחנה, אורגנו 4 קבוצות, 4 צוותות נשים בראשותי, צוותות שטיפלו בילדים אלה. נשים אלה עצמן היו נשים מיועדות לשילוח. אך כל משולחת נתפס מקומה על-ידי אחרת שטרם שולחה. נשים אלה היו משכימות עם שחר לפני האחרים והאחרות ומתפזרות לחדרים אלה, אשר בכל חדר היו בו כ-120 ילדים אלה על היצועים המלוכלכים, הן היו מנסות לתקן בגדיהם ולנקות את הילדים. לא היה בידיהן סבון, לא היו בידיהן לבנים. את מלאכתן הן היו עושות בממחטות שלהן בעזרת המים הקרים.

כשהיה מגיע המרק למאכל, לא היו כפות. בכל המחנה לא היו כפות למאכל זה. ואז היו נותנות את המרק ומחלקות אותו בקופסאות שימורים ישנות. וקופסאות דקות אלה והמרק היו חמים מדי. הילדים לא היו יכולים להחזיק את הקופסאות ביד. הילדים ברובם לא ידעו להרים קול ולומר, לא קיבלנו עדיין, לא הגיעה אלי מנתי. כל הדברים האלה היו על שכם הנשים. בכל זה טיפלו נשים אלה.

ש. מר וולרס, שאלה אחת: **האם בלילה היה מותר בכלל למבוגרים להיות עם הילדים?**

ת. לא. לאחר שעה 9 בערב אסור היה לאיש להישאר ולהימצא בחדרי הילדים פרט לשלושה-ארבעה אנשים שהייתה להם זכות מעבר חופשי בכל המחנה כולו, וחדרי הילדים בכלל.

אני הייתי אחד מבעלי הזכות הזאת. כך שהילדים נותרו לבדם בחדריהם אלה, ללא תאורה, פרט לנורה חשמלית אחת, אשר בעיצומה של המלחמה, לפי הוראות הג"א בפריז, כוסתה בצבע כחול. הייתה אם כן מעומעמת.

בחושך למחצה זה נותרו הילדים ושכבו זה לצדו של זה וישנו. לא היו ישנים כל הלילה. **היו מתעוררים, בוכים, נגשים, קוראים בשמות אימהותיהם.** ויש וכל מאה ועשרים הילדים האלה בחדר אחד כזה היו מתעוררים, מעוררים זה את זה ופותחים **בקול בכי גדול** ומעוררים את שאר חדרי הילדים. לא היו עוצרים עוד ברגשותיהם, **זה היה איום.**

ש. אתה זוכר את ז'אק שטרן? ת. כן.
ש. אולי תאמר רק במשפט אחד מה ידוע לך על ז'אק שטרן זה?
ת. עם רנה בלום. זאת הייתה אולי אפיזודה אחת מני רבות. רנה בלום היה מנהל הבלט של מונטה קרלו. היה זה אחיו הצעיר של ליאון בלום, המדינאי הנודע.

ש. גם הוא היה אסיר בדראנס? ת. כן, בעת ההיא נמצא בדראנס.

אב בית-הדין: אדוני שאל על רנה בלום או על ז'אק שטרן?

מר בר: על ז'אק שטרן. הוא התחיל משהו בקשר לרנה בלום.
ת. רנה בלום היה איש רגיש ביותר **והוא ביקשני שאעלה אותו פעם לחדרי הילדים.** עשיתי זאת בהזדמנות שלא היה פיקוח קפדני כתמיד. הייתה זו שעה שלאחר שעת ארוחת הצהריים. אחר שהעליתי אותו למעלה, באחד החדרים, כשפתחנו את הדלת, ראינו ליד **הדלת עומד נער כבן 7 או 8 שנים,** נער אשר פניו היו יפים, פקחים וערים, **נער לבוש בגדים** שאיכותם מעידה עליהם שטובים היו אי-פעם, אך עתה היו קרועים ובלויים. רק נעל אחת הייתה עליו ומעילו היה קרוע. אך הנער היה עליז, היה עליז מאד.

רנה בלום היה איש גבה קומה. הוא שח ושאל את הילד לגילו. הילד אמר שהוא **בן 7-8 שנים.**

הוא שאל לשמו, ואמר: "שמי ז'אק שטרן". הוא שאל על הוריו והילד ענה שהאב עובד במשרד והאם פורטת על פסנתר. "היא מנגנת היטב", אמר הנער. הנער פנה אל שנינו ושאל אם יעזוב בקרוב, אם בקרוב יצא מן המחנה ויתאחד עם הוריו. עלי לומר כי היינו אומרים לילדים כי הם יעזבו את מחנה דרנסי ויצטרפו אל הוריהם.

ידענו כי שקר הדבר. לא ידענו מה יהיה על הילדים, לא ידענו מה יהיה עליהם באושוויץ. אולם ראינו את התנאים והנסיבות, ראינו כיצד הובאו לדרנסי וראינו כיצד הוצאו ממחנה דרנסי, וידענו כי מה שלא תהא עליהם - לא יצטרפו אל הוריהם. וכך היינו משקרים להם.

אמרנו לנער: "אל דאגה, בעוד יומיים שלושה בוודאי תצא מן המחנה ותצטרף אל אימא". אז הוציא מכיס קטן במעילו ביסקוויט חיילים אכיל למחצה, ביסקוויטים אלה היו נותנים לילדים, ואמר: "הנה, זאת שמרתי. זאת אתן לאימא."

רנה בלום פנה אל הילד, רצה להחליק על ראשו. והנה פתאום פרץ הילד בבכי. ילד זה שרק לפני רגע היה עליז וכאילו ללא דאגה פרץ בבכי גדול. אז יצאנו את החדר.

מר בר: **מר וולרס, מה קרה עם ארבעת אלפים הילדים האלה?**
ת. הם שולחו כולם, כולם שולחו בסוף אוגוסט ובתחילת ספטמבר במשלוחים שכל משלוח הכיל אלף ילדים וצורפו אליו 500 מבוגרים מדרנסי.

ש. כל הילדים שולחו? ת. כל הילדים כולם שולחו.

ש. מר וולרס, אתה זוכר את האופטשטורמפירר רטקה? ת. היטב.

ש. האם הוא היה נוכח בזמן שילוח הילדים?
ת. כן. הוא היה נוכח בשעת שילוח הילדים.

ש. האם רטקה זה היה נוכח בזמן רבים מהשילוחים מדרנסי?
ת. בוודאי שהיה נוכח ללא ספק במשלוחים של הילדים. הוא היה נוכח בדרך כלל בכל המשלוחים כולם, כמעט בכולם. ובכן, היו כ-8 שילוחי ילדים. אם כן, היה נוכח בכל השמונה או לפחות בששה או שבעה.

ש. **מר וולרס, האם בקלות יצאו הילדים מהמחנה?**
ת. לא. זה היה בדרך כלל גם כן **מבצע נורא ואיום**. היו מעירים אותם בבוקר, בשעה 5 בבוקר, היו נותנים להם קפה. הם לא נתעוררו כדבעי, הם היו חצי רדומים. אפילו בחודש אוגוסט בפאריס עדיין חושך ב-5 בבוקר. והיו מורידים אותם אל החצר. הם לא היו יודעים בין ידיהם לרגליהם.

הנשים המתנדבות היו בדרך כלל מבקשות ומנסות להוריד את הילדים אל החצר, קודם את הבוגרים. אחר כך את הילדים. אולם לא תמיד עלה הדבר בידיהן. הילדים היו פורצים בבכי, מתקוטטים, מתנגדים. אז היו השוטרים עולים למעלה ואת הילדים הבוכים והמתקוטטים והמתנגדים נושאים על זרועותיהם בכוח אל החצר.

מר בר: **מר וולרס, כשאתה אחרי 1944 הגעת לאושוויץ, האם אז עוד ראית איזה שהוא מן הילדים האלה בחיים?**
ת. לא, לא, כמובן שלא.

כיליונה של קהילת סוסנוביץ

עדותה של מזיא פרידה במשפט אייכמן

מזיא פרידה, בעת המשפט תושבת רחובות, הייתה חברת המחתרת היהודית בסוסנוביץ ובשליחותה עסקה בהשגת נשק מן המחתרת הפולנית. היא נמלטה בשנת 1943 לסלובקיה וניצלה לאחר פרשת נדודים ארוכה. מכלל 30,000 יהודי סוסנוביץ לא נותרו בחיים אלא 200 נפש, השאר נרצחו באושוויץ.

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. פרידה מזיא.
היועץ המשפטי: את גרה ברחובות ברחוב בן-ציון 53? ת. כן.

ש. שעה שפרצה מלחמת העולם השנייה היית בסוסנוביץ אשר בפולין? ת. כן.

ש. לאיזה חלק של פולין שייכת סוסנוביץ? ת. לשלייה המזרחית, לזגלמביה.

ש. לאחר שנכנסו הגרמנים לעיר, התחלת לעבוד שם בבית החולים היהודי כאחות? ת. כן.

ש. עם כניסת הגרמנים הוצאו הגברים היהודים על-ידי ה"וורמאכט" ורוכזו בחצר העיריה ובמרתפים? ת. כן.

ש. הם הוחזקו שם והיו התעללויות ורציחות של אחדים? ת. כן.

ש. בדצמבר 1939 הופיע הגסטפו בסוסנוביץ? ת. כן.

ש. בפקודת הגסטפו הוקם הגוף היהודי לשליטה על הקהילה היהודית?
ת. הקהילה היהודית הוקמה מיד עם כניסתם של הגרמנים, עוד בספטמבר 1939.

ש. עם פרוץ המלחמה היו בסוסנוביץ כ-30,000 יהודים? ת. כן.

ש. רבים ברחו מזרחה וכמה נותרו?

ת. לפי הרשימות שערכה אחרי כן הקהילה בשנת 1941 היו שם כ-25,000 זה היה כבר לאחר שמספר רב של אנשים נשלחו למחנות עבודה. אנחנו הערכנו את מספר התושבים היהודים בסוסנוביץ ל-28,000 אחרי פרוץ המלחמה ואחרי הבריחה למזרח. בכל זגלמביה והאזור הזה היו קרוב ל-100,000 יהודים.

ש. באוקטובר 1939 יצאה הוראה לענוד סרט לבן עם מגן דוד כחול על השרוול הימני? ת. כן.

ש. הוראה זו חלה על כל היהודים? ת. כן, גם על הילדים.

ש. מה אירע לחנויות?

ת. החנויות היהודיות נסגרו עם כניסת הגרמנים. מרבית מהן הוצאה הסחורה מיד והן נסגרו לגמרי. מעטות קיבלו אפוטרופוסים גרמנים שהיו חייבים לנהל את העסקים ולהכניס את הכספים לבנק גרמני. חנויות אחדות הורשו להישאר פתוחות למכירה ליהודים, אבל חייבו בהכנסת סמל "**nur fuer Juden**" "רק ליהודים" עם מגן דוד כחול גדול.

ש. לאיזו מדינה היה שייך האזור שלכם מבחינה מנהלית?

ת. מבחינה מנהלית צורפנו תיכף בחודשים הראשונים לרייך הגרמני כשטחים שהוחזרו לגרמניה, שהיו קודם גרמניים.

ש. מה קרה עם הפעולות התרבותיות והציבוריות באזור שלכם?

ת. באופן רשמי נאסרו כל הפעולות התרבותיות והציבוריות חוץ מפעולות הקהילה, שהיא הייתה ממלאת את הפקודות של הממונים והייתה צריכה לארגן את החיים היהודיים.

למעשה, הייתה התארגנות במחתרת כללית, היה קיים בית ספר לילדים יהודיים למרות האיסור, בצורה בלתי לגלית. אנחנו בסוסנוביץ עזמה ריכזנו בית ספר של אלף ילדים מגיל שש עד 12 בערך. הקמנו גימנסיה בשביל אלה שלימודיהם הופסקו. הלימודים התנהלו בקבוצות של חמש עד שש. השתדלנו לתת להם את ההשכלה האלמנטרית, לא לנתק אותם מלימודים ולא לתת להם להיות מושפעים מהרחוב המלא צרות וזוועות.

ש. מה עם קנסות וקונטריבוציות?

ת. זמן קצר אחרי כניסת הגרמנים הם הכריזו, כמעט יחד עם רישום התושבים, הכריזו על מס גולגולת מכל אדם. זמן קצר אחרי זה הייתה אקציה של איסוף זהב וכסף. חוץ מהחרמות של רכוש ולקיימת בתים הוקמה חברה מיוחדת שהייתה מטפלת בבתי שנילקחו מיהודים Grundstueckgesellschaft בתקופות יותר מאוחרות היו גם אקציות של איסוף פרוות, איסוף מגלשים ועוד כמה פעמים אקציות של איסוף זהב וכסף.

ש. בית הכנסת הגדול שלכם הועלה באש עוד מראשית הכיבוש?

ת. עוד מראשית הכיבוש.

ש. על ידי מי?

ת. על ידי גרמנים אשר הקיפו את כל האזור, בסוסנוביץ, גם בקטוביץ וגם בבנדז'ין {בנדין}. גם בקטוביץ וגם בסוסנוביץ הוקפו גם הבתים שבסביבה, לא רק בתי הכנסת, וכל האזור על האנשים שבתוכו עלה באש, והגרמנים ירו על כל מי שניסה לברוח.

ש. מה קרה לאנשים אשר התפללו באותה שעה בבית הכנסת?

ת. הם נשרפו חיים.

ש. מה היה בחודשי הקיץ של 1940? ת. חודשי הקיץ של 1940 . . .

ש. המשלוחים לעבודה.
ת. היהודים חויבו בכלל לצאת לעבודה. בהתחלה, עם כניסתם, היו תופסים אנשים ברחוב, והיו מעסיקים אותם בעבודות הבזויות ביותר תחת יחס איום. יהודי שמח, שלאחר יום עבודה יכול היה לקבל בעיטה ולהסתלק לביתו והדבר לא נגמר יותר גרוע. בזמן הקהילה הגיעה להסכם אתם שלעבודות מסוימות הייתה מספקת קבוצות עובדים. וכל יהודי היה חייב פעם בשבוע או שבועיים לתת יום עבודה לעבודות ציבוריות, והוקמו קבוצות עובדים אשר נשלחו לפי דרישת הגרמנים.

ש. את זוכרת את השם של המוסד הזה? דינסטשטלה?
ת. הדינסטשטלה זה כבר לא משלוחים לגרמניה. הגרמנים התחילו בתפיסת אנשים ושליחתם לגרמניה. היו יוצאים לרחוב עם מכונית ותופסים יהודים, כמו שתופסים כלבים, ושולחים אותם לעבודה לגרמניה. במשך הזמן דרשו שתטפל בזה הקהילה היהודית. האדם שטיפל בזה בקהילה היהודית היה אז מקס בז'סקי, הוא זרק את כרטיס העבודה שלו בקהילה ואמר: **"אינני מוכן לשלוח את אחי לגרמניה לבלתי ידוע"**.

השופט הלוי: מה קרה לו?
ת. מקס בז'סקי זה קיבל מקום עבודה במפעל גרמני מאושר. אחרי זה גורש לאושוויץ, וכפי שסיפרו לי עדים שהיו שם, הוא אמר לגרמנים בזמן המפקד **"אתם לא תהרגו אותי, אני אהרוג בעצמי"** ורץ לגדר התיל המחושמלת ומת.

היועץ המשפטי: מה היה שם הדינסטשטלה?
ת. Der Sonderbeauftragte des Reichsfuehrers der S.S und Chefs der deutschen Polizei fuer frmdvoelkerischen arbeitseinsatz.
"מיופה הכוח מטעם הרייכספירר וראש המשטרה הגרמנית לגיוס לעבודה של בני העמים הזרים".

ש. מי עמד בראשו?
ת. בהתחלה גנרל שמלץ, אבל אחר-כך היו לינדנר, קנול, קוז'ינסקי ואחרים.

ש. מה הייתה דרגתו של לינדנר? ת. אנחנו לא הבחנו בדרגות.
ש. אבל לאיזה יחידה היה שייך? ת. לס"ס.
ש. וקוז'ינסקי וקנול? ת. גם כן לס"ס.

ש. מתי הוקמו בתי המלאכה?
ת. בתי המלאכה הוקמו בשנים 1940-1941. כאשר התחילו המשלוחים לגרמניה ראו אנשים שאלה שמועסקים בינתיים במקום וכאילו מביאים בעבודתם תועלת לרייך הגרמני נשארים במקום, וכך הוקמו בתי מלאכה גדולים. אנשים נתנו את מכוונתיהם, נתנו כוח עבודה כמעט בחינם, כי בכסף שנתנו אי אפשר היה להתקיים, אי אפשר היה אפילו לקנות את המנות הרשמיות הזעומות שלא יכלו להספיק. חלק גדול מהמשכורת שקיבלו לקח ה"זונדר".

אב בית-הדין: מי לקח?
ת. זה הקיצור של השם הארוך שקראתי קודם. אנחנו קראנו לו בקיצור "הזונדר".

היועץ המשפטי: את זוכרת איך היו חוזרים הפועלים האלה מעבודתם בגרמניה?
ת. מהטרנספורטים הראשונים חזרו אנשים, חזרו גברים מעטים, חזרו יותר נשים. הבחורות ברובן נפוחות רעב, חולות, לעתים קרובות חולות שחפת, חולות פרקים. סיפרו על תנאים קשים מאוד, על מפקדים ארוכים, על עבודה מאור היום עד שקיעת החמה ועל מנות רעב. אחרי זה, בתקופה יותר מאוחרת, הקימו הגרמנים מחנה הבראה בשביל החולים, מחנה שהם טיפלו בו, בחולים. ואחרי זמן מה הגיעו ההודעות הראשונות על הפטירה, אחר-כך גם זה לא הגיע.

ש. את זוכרת שהתחילו לספר לכם הגרמנים על העברות המזרח? ת. כן.

ש. מתי זה היה?

ת. זה היה בסוף שנת 1939. הודיעו הגרמנים כי צריך לאסוף קבוצה של 300 יהודים אשר ישלחו למזרח. ו-300 יהודים אלה נשלחו באמת והגיעו אחר-כך ידיעות שהם הגיעו קרוב לגבול הסובייטי. זה היה כבר בתקופה שהסובייטים התקרבו וכבשו חלק של פולין. הגרמנים העמידו אותם ליד הגבול ואמרו להם לרוץ קדימה ולירות בהם. הרוסים לא ידעו מה פשר הדבר והם ניסו לירות, אבל הם תפסו מהר מאוד מה המצב ורוב האנשים ניצלו על ידי כך.

אחדים מהם חזרו בתקופה יותר מאוחרת, כאשר השטחים האלה נכבשו שוב על ידי הגרמנים, הם חזרו להתאחד עם משפחותיהם בסוסנוביץ. אחרי זה היה צריך לצאת טרנספורט שני למזרח, טרנספורט של 1500 או 1300, אינני זוכרת את המספר, טרנספורט שהתבטא כבר בארבע ספרות, אבל טרנספורט זה היה כבר מוכן, וברגע האחרון בוטל. מה הסיבה - לא ידענו.

ש. את זוכרת הוצאה להורג בתליה בסוסנוביץ? ת. כן.

ש. כמה פעמים? ת. פעמיים.

ש. כמה אנשים נתלו? ת. פעם נתלו שניים, ופעם נתלו ארבעה, ביניהם אב ובן.

ש. ראית את זה?

ת. הגרמנים דרשו שהיהודים יחזו ב"הצגה" הזו, אבל רבים ניסו להימלט. אצלנו בבית נסגרו התריסים, לא יצאנו. אבל הם השאירו את הגוויות במרכז העיר. המרחק מהבית שלנו היה 6-7 בתים גדולים.

ש. כמה זמן נשארו הקרבנות תלויים?

ת. יומיים-שלושה. אי אפשר היה לצאת מהבית ולא לראות.

אב בית-הדין: על מה הם נתלו, מה הודיעו הגרמנים?

ת. על הארבעה דברו שהם נתלו בשל עסקי שוק-שחור. אבל שוק-שחור - זו הייתה ביצה. ביצה אחת שמצאו אצל אם, שהיא השיגה אותה אצל פולני בשביל ילדה שלא יגוע מרעב. זה היה שוק שחור אצלם. השניים נתלו בעד עזרה שנתנו לאנשים שחזרו מהשטחים הכבושים אלינו, התגנבו. אצלנו צריך היה לעבור את הגבול שהבדיל בינינו. הם היו בשטח של הגנרלגוברנמנט ואנו היינו מצורפים

לרייך. הם עברו את הגבול והיו בלתי-ליגליים. בעד עזרה שנתנו להם הוצאו להורג.

היועץ המשפטי: את זוכרת שבעיר התהלכה אגדה על גרמני שצריך להיזהר מפניו אם יבוא? מה סיפרו על אותו אדם?
ת. אני יודעת שהייתה תקופה, בשנת 1940 בערך, בדרך כלל ידענו שכאשר באים גרמנים בעלי דרגה גבוהה העירה כדאי להסתתר, כדאי לא להיות ברחובות. הרחובות היו שוממים. גם במשרדים השתדלו הפקידים שלא היו צריכים לשבת ליד השולחן - להסתלק. היה סיפור שצריך היה להיזהר אם באים אתם במגע, **ושיש ביניהם אחד שהוא יליד מושבה גרמנית בארץ-ישראל, היודע עברית ואידיש, מתמצא במנהגים יהודיים.**

ש. האם נזכר שמה של המושבה בה נולד, את זוכרת? **ת. שרונה.**

ש. שמו לא נזכר?

ת. יכול להיות שנזכר, אבל היום אינני זוכרת. השם לא קבע אצלנו שום דבר.

ש. באפריל 1942 יצאה הוראה מהגסטפו לערוך רישום של התושבים היהודיים?
ת. כן.

ש. מה אירע? ת. לנו היו תעודות זיהוי מיוחדות. באפריל 1942?

ש. באפריל-מאי 1942.

ת. באפריל 1942 הודיעו הגרמנים על רישום התושבים עם סימון אלה שאינם עובדים. אנשים אלה, זקנים. חולים, אלה שאין להם מקומות עבודה קבועים - היו צריכים, כאלמנט בלתי-פרודוקטיבי, להישלח למקום אחר.

בתקופה זו יצא הטרנספורט הראשון לגירוש. לא ידענו אז לאן יוצא הטרנספורט. היו שמועות, הגרמנים הפיצו שמועות, שהטרנספורט הזה יוצא לטריינסטט איפה שאוספים את כל היהודים. יצאו בטרנספורט זה בסוסנוביץ כ-1200 איש.

ש. את יודעת לאן הגיע הטרנספורט? ת. שום ידיעה מאף אחד לא קבלנו.

ש. היו גירושים גם בערים אחרות בסביבה?

ת. בדרך כלל הגירושים היו או באותו יום או יום-יומיים קודם. היה ידוע שאם בסוסנוביץ היה גירוש היום ובבנדז'ין {בנדין} היה שקט - סימן שמחר יהיה בבנדז'ין.

ש. את יודעת שם של גרמני מילדנר? ת. כן.

ש. מי זה היה?

ת. מילדנר היה השף של הגסטפו בקטוביץ. את מילדנר ראינו בנקודת הגירוש ליד הרכבות שהעמיסו אנשים. עם מילדנר נפגשתי כאשר ישבתי בבית-הסוהר בקטוביץ ונחקרתי על ידי הגסטפו.

ש. ביוני 1942 הייתה אקציה שניה בסוסנוביץ?

ת. כן. ביוני 1942 הייתה אקציה שניה אבל באקציה זו לא הגיע המספר, לא היה מספר מספיק של אנשים לפי המכסה שקבעו הגרמנים. אני עבדתי כאחות בנקודת הגירוש.

אב בית-הדין: אחות מטעם מי?

ת. אני עבדתי כאחות בבית-חולים. ארגנו תחנת עזרה ראשונה בנקודה.

ש. מי ניהל את בית החולים? ת. בית החולים נוהל על ידי ד"ר ליברמן, יהודי.

ש. זה היה בית חולים פרטי?

ת. זה היה בית חולים ציבורי, בית חולים יחידי באזור שהחזיקה אותו הקהילה היהודית.

היועץ המשפטי: אספו אנשים ברחוב?

ת. אספו ברחוב, כאשר המספר הזה לא הספיק להם. ראינו שהם מתחילים להוביל עגלות עם זקנים, עם אנשים משותקים. הם הוציאו את מושב הזקנים שהיה בעיר והעבירו אותו לנקודת הריכוז. נודע לנו - שמענו את הגרמנים מדברים ביניהם - כי צריך לנסוע להביא את החולים מבית החולים היהודי. על יד בית החולים. בית ליד בית, היה בית היתומים היהודי.

אנחנו שעבדנו בתוך הנקודה הזאת, כמה אחיות. אחדות מאתנו רצו לבית החולים להודיע ולנסות להציל, ואחדות רצו לבית היתומים; את הילדים הגדולים הספיקו להוציא מבית היתומים לשדה ולהסתיר אותם בין השיחים. החולים, אלה שיכלו ללכת והיה בכוחם ללכת, השתדלו לברוח. לא רבים מהם הצליחו.

הם לקחו נשים אחרי לידה, אנשים אחרי ניתוחים, הוציאו את כל הילדים מחדר התינוקות וזרקו אותם מהקומה השנייה למטה, הכניסו את כולם יחד לאוטומובילים גדולים, ואת אלה שלחו למקום חדש, להתיישבות חדשה.

ש. את יודעת לאן זה היה? ת. אז לא ידענו.

ש. היום את יודעת?

ת. אבל כאשר עמדנו ליד הרכבות, ואני הייתי ליד הרכבת עד הרגע האחרון, עד שהיא זזה כמעט, כאשר ראינו את האנשים, ידענו שלחיים הם לא הולכים. מה המקום - לא ידענו. אבל ידענו שאין זה מקום שחיים בו, כי רבים ביניהם היו מתים, וגם את המתים זרקו פנימה. הגיעו אלינו שמועות ראשונות על מחנה באושוויץ, שקיים מחנה באושוויץ ידענו עוד קודם, כי לפני פסח שנת 1941 גורשו אלינו כל יהודי אושוויץ.

אב בית-הדין: מה המרחק בין סוסנוביץ' ואושוויץ?

ת. אני חושבת שכ-50 קילומטר.

היועץ המשפטי: גברת מזיא, את היית שייכת למחתרת היהודית? ת. כן.

ש. **היית מדריכה בתנועת נוער ציונית והיית חברה במחתרת?** ת. כן.

ש. והגיעו אליכם אחרי האקציה השנייה מרדכי אנילביץ' מוורשה וגם אליעזר גלר וסיפרו לכם על בלז'ץ ועל ההשמדה בגטו? ת. כן.

ש. והביאו גם את הידיעות על ארגוני המחתרת בוורשה ובמקומות אחרים?
ת. כן. מרדכי הביא אז את בשורת נובוגרוד ואת הידיעות הראשונות על היהודים הראשונים שהרימו את נס המרד בנובוגרוד.

ש. **ואז ארגנתם מחתרת בסוסנוביץ'?**

ת. מהרגע הראשון התקומם משהו בתוכנו, אבל לא יכולנו לבטא את הדבר הזה. היו הרבה גורמים לכך, והמחשבה הזאת תססה. אבל ברגע שראינו שאנחנו לא בודדים שמרגישים כך, שיש עוד, שבכל ישוב וישוב יהודי כמעט ישנה אותה המחשבה - זה היה איזה עידוד, איזה כוח שנתן לנו את האומץ, אולי את ההרגשה שעלינו להתארגן לקראת משהו. עוד לא ידענו אז לקראת מה אנו מתארגנים. הרגשנו שיש כאן צורך באיזו שהיא תגובה, אבל קשה מאד היה להגיב, כי הגרמנים הטילו אחריות קולקטיבית עלינו.

ש. השופט בייסקי בעדותו כאן הזכיר את שמך. היה לך מגע עם מר בייסקי כשהוא היה בקרקוב? ת. כן. לספר זאת בקיצור?

ש. לא, רציתי רק לקבוע את העובדה, כי שמך נזכר בעדותו. את הצלחת להשיג מהמחתרת הפולנית כמות נשק אחרי שהתקשרת עם אנשי המחתרת בקרקוב?
ת. כן.

ש. וגם בדרך זו עלה בידך להברیح כמה בנות בקשר למשלוחים, את זוכרת?
ת. כן, אני זוכרת היטב. שלחנו בנות בתור פולניות לגרמניה, בנות ובנים, והם כיום כחמישים איש בארץ.

אב בית-הדין: אתם שלחתם בנות בתור אריות לגרמניה?

ת. בנות ובנים בתור אריות לגרמניה, כי הגרמנים שלחו גם פולנים לעבודה, עלה בידינו למצוא את הדרך להשיג את התעודות למשלוח לעבודה בשביל אנשים בתור ארים. ואחרי שעבר כבר הכל, כשהגטו כבר לא היה וכשנשארו שרידים, את השרידים האלה הצלחנו להציל.

ש. זאת אומרת הם עבדו שם בתור פולנים?
ת. בתור פולנים בסביבות וינה ודרזדן.

היועץ המשפטי: באוגוסט 1942 נצטוו שוב היהודים להחתים את תעודותיהם, נכון? ת. כן.

ש. מי כינס את היהודים?

ש. לפי פקודת הגרמנים היו צריכים כל היהודים בכל האזור להתייצב כל אחד בעירו במקום המסומן מקום 1.

ש. והתייצבתם?
ת. בסוסנוביץ' היו אז כ-25,000 איש, וכולם נצטוו להופיע במגרש ספורט. **אנחנו, הנוער**, הרגשנו שזאת מלכודת. ידענו שכאשר נהיה בידיהם יעשו אתנו כאוות נפשם. ומה שהם רצו לעשות, זאת כבר ראינו והבנו. אז גם הגיעו אלינו כבר ידיעות מהנעשה באושוויץ על ידי איש שהצליח לברוח משם ולמות אצלנו.

ש. אז מה קרה, היהודים התייצבו לאזור? ת. היהודים התייצבו כולם.
ש. מי הקיף אותם? ת. הקיפו אותם הגרמנים.
ש. איזו יחידה? ת. אינני יכולה לומר בדיוק איזו יחידה זו הייתה.

ש. את זוכרת מי היה, איזה קצין גרמני? ת. כן. דרייר היה אצלנו.

ש. לאיזו יחידה הוא שייר?
ת. הוא היה הקומיסר לענייני יהודים בגסטפו קטוביץ', והוא עמד עם מקלו שלא היה, נפרד ממנו **והיה מחלק לחיים ולמוות, לחיים ולמוות, לפי אוות נפשו**. היה מפריד בין משפחות, שולח ילדים למקום אחד, והוריהם - אם הם עוד היו נראים לו לכוח עבודה - למקום אחר. והיו רבים שהלכו ביודעין למוות, כי לא רצו להיפרד מהילדים. והלכו נוער שרצו לתמוך ברגע האחרון בהוריהם.

ש. החלוקה הזאת התחילה בשעות הצהריים, אני מבין. ת. כן.

ש. מתי היא הסתיימה?
ת. החלוקה התחילה בצהריים והסתיימה עם רדת הגשם בשעות הלילה המאוחרות. הגרמנים לא היו מוכנים להירטב למרות שהיו להם מעילי גשם. לנו לא היו.

ש. לאן הועברו האנשים הכשירים לעבודה?

ת. האנשים שנשארו, כל אלה שלא הספיקו לעבור את הסלקציה וכל אלה שנבחרו מתוכם כמיועדים למשלוח, לאומזידלונג כפי שקראו לזה, כל אלה רוכזו בסוסנוביץ' בארבעה בתים גדולים. היו שם אלפי אנשים. בבית אחד כזה עבדתי כאחות. אי אפשר היה לעבור מחדר לחדר, ממקום למקום. בלי לדרוך על אנשים. לא היה אוויר כי הגרמנים לא הרשו לפתוח את החלונות, כי הצעקות עלולות לצאת לרחוב, והם עשו זאת בשקט.

ש. מה קרה עם הבלתי מסוגלים לעבודה?
ת. כל אלה נשלחו אחר כך. כל אלה שנשארו, אז יצאו מסוסנוביץ' כ-6000 איש ומספר דומה מבנדז'ין {בנדין}, כל אלה נשלחו לאושוויץ.

ש. בסוף ספטמבר 1942 נשלחת על ידי המחתרת לסביבות אושוויץ כדי לנסות לקשור קשר עם המחתרת, נכון? ת. כן.

ש. לא הצלחת? ת. לא.
ש. חזרת לסוסנוביץ'? ת. כן.

אב בית-הדין: לך היו ניירות של ארית?
ת. כן. אני הייתי כיהודייה, אבל כשהייתי יוצאת מהגטו היו לי ניירות של ארית.
היו לנו הרבה. אנחנו היינו עושים זאת.

היועץ המשפטי: ב-1943 ברחת לסלובקיה וכך ניצלת אחר כך דרך נדודים
ארוכה? ת. כן.

ש. אמרת שהיו שלושים אלף יהודים בסוסנוביץ'. כמה לפי ידיעתך נשארו בחיים
אחרי המלחמה?

ת. אני חושבת שאם נאמר מאתיים, המספר לא יהיה מוגזם. בתוך זה נקח גם
אנשים שניצלו על ידי משלוחים לגרמניה כפולנים ודרכים אחרות.

ש. ספרי לנו עוד אפיזודה אחרונה. מי זה היה הארי בלומנפרוכט?
ת. הארי בלומנפרוכט היה חבר תנועת הנוער הציונית. כאשר התלבטנו
בחיפוש אחר נשק - כי אצלו המצב היה מיוחד במינו, אנו היינו באזור שלזיה
איפה שרוב הפולנים עם כניסת הגרמנים הצהירו שהם פולקסדויטשה, ומחתרת
פולנית לא הייתה קיימת כלל - ובכדי להשיג את הנשק צריך היה לעבור את
הגבול, ומלבד הסיכון הרגיל שהיה כרוך בכך, צריך היה לעבור סיכון של
ביקורת הגבול.

אמנם, גם שם אי אפשר היה לקנות או לקבל נשק בקלות. היו מקבלים אקדח
עם ארבעה כדורים בכסף רב. אי אפשר היה לבדוק אם האקדח פועל. ברגע
האחרון, כאשר רצו לנצל את האקדח ולהפעילו, התברר שרימו אותנו והאקדח
אינו פועל בכלל. ראינו אפוא שיש צורך לחפש נשק גם במקום. הארי עבד
במפעל, שלפי ידיעתו לבעל המפעל היו אקדחים.

אב בית-הדין: בעל המפעל היה גרמני?
ת. כן. הוא בא בהצעה, כיון שהגרמני אינו נמצא בבית, להיכנס לתוך הדירה
ולגנוב את האקדחים. ההצעה נתקבלה ויצאו שלושה איש - בחורה ושני בחורים
ש אחד מהם חי - והצליחו לחדור לדירה, והוציאו ממגירת ארון הלילה אקדח.
היה שם גם כסף וגם שעון זהב. בדברים אלה לא נגעו. הם הצליחו לחזור
בשלוש. למחרת קראנו הודעה בעתון כי הפרטיזנים הפולנים התנפלו על דירתו
של הגרמני ולקחו נשק. מובן שגנב אינו לוקח רק נשק.

כאשר מבצע זה הצליח חשבנו, שדרך זו אולי היא הקלה מכל הדרכים. ואחד
הבחורים שהוא היום סגן אלוף בצה"ל בא וסיפר, שהגרמני שהוא עובד אצלו
הוא חובב ציד, ואצלו נמצא מחסן נשק שלם. התארגנה קבוצה של חמישה
איש. הבחור הזה היוזם, הארי שהשתתף בפעולה הקודמת ועוד שלושה. והם היו
צריכים להוציא את הנשק מדירתו של הגרמני השני.

בביתו של הגרמני היו שתי נשים. אחת מהן הצליחה לברוח ולהזעיק את
השכנים וקבוצת הבחורים שלנו ברחו מבלי לקחת שום דבר. בזמן הבריחה,
אחרי טלטולים מרובים נתפס הארי בלומנפרוכט ברחוב כאשר בכיסו האקדח
שגנב בפעולה הראשונה. הוא ניסה לירות בגרמני שהתנפל עליו. אבל הגרמני
הזה היה ידוע באזור. קראנו לו "הונט מיט הונט". כי הוא היה הולך תמיד עם

כלב גדול. הכלב קפץ על הארי ותפס את ידו, והוא לא יכול היה לירות. בינתיים הגיעה לגרמני הזה עזרה, והם תפסו את הארי ואסרו אותו.

הארי עונה בצורה איומה. הגיעו אלינו ידיעות מאנשים שעבדו בבית הסוהר, כי היו יהודים שעבדו בבית הסוהר בעבודות שונות. הגיעו ידיעות מגרמנים. אותו גרמני, שממנו נגנב האקדח הראשון, נקרא לזהות את אקדחו ולברר אם הוא מכיר את הארי.

הוא חזר נדהם. הוא אמר: זוהי גבורה על-אנושית, זה איננו אדם. זהו בחור שהכניסו לו גזרי עץ תחת הציפורניים והציתו אותם. העמידו אותו מאחורי רשת ברזל, שמאחוריה היו לחם ומים, והוא עמד 48 שעות והיה צועק: "אני לא אגיד כלום, אני מתי בין כה וכה". הגרמנים אסרו את אמו והביאו אותה אליו, והיא התחננה: "הארי, למען קצר ענויך - אתה בלאו הכי לא תצא חי - הודה במשהו". הארי לא אמר שום דבר. הוא אמר גם לאמו: "בין כה מתי, לא אגיד שום דבר".

הגרמנים החזיקו אותו, אני חושבת, שבועיים. הייתה להם הערצה לבחור זה. הם לא הבינו מה זה. בדרך כלל תלו אנשים בפומבי ודרשו שהיהודים יבואו לחזות במחזה זה. את הארי הם תלו לפנות בוקר בזמן העוצר, כי הם פחדו. כי הם ראו בו משהו על-אנושי.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, האם יש לאדוני שאלות? ד"ר סרבציוס: אין בפי שאלות.

השופט רוח: בת כמה היית כאשר פרצה המלחמה? ת. **הייתי בת 17.**

השופט הלוי: אמרת שהפולנים באזור שלך הצהירו שהם פולקסדויטשה. ת. רבים מהפולנים הצהירו שהם פולקסדויטשה. הם היו קרובים לגבול, אבל רובם לא היו פולקסדויטשה; לא היה להם קשר לגרמניה, ולא ידעו אפילו מלה אחת גרמנית. אבל זה היה יותר קל להיות פולקסדויטשה. מנות המזון היו גדולות, הם יכלו לקבל חלק מהרכוש השדוד.

אב בית-הדין: תודה גב' מזיא, סיימת עדותך.

בלוק-אלטסטה באושוויץ

בלוק-אלטסטה, זה השם שניתן לאחראית על בלוק {צריף} של אסירות במחנות, על בעלות תפקיד זה היה לדאוג שהאסירות תמלאנה את פקודותיהם. הם היו אחראיות על ביצוע העבודות ועל המשמעת, הסדר והניקיון בקרב האסירות, לעתים תוך כדי השפלה ופגיעה בהן, כחלק ממשטר האימה שהטילו הגרמנים במחנות.

חלקן נבחרו בניגוד לרצונן וחלקן התנדבו לתפקיד, כשראו הזדמנות לשפר את תנאיהם בצורה מקסימלית ואולי גם להציל את חייהם. בתמורה לתפקיד שמילאו, ניתן להן תנאים משופרים בהרבה משאר האסירים, כולל מנות מוגדלות של מזון, וביגוד חם.

היתרון הגדול ביותר מבחינת הבלוק-אלטסטה היהודיות, היה אי שילוחן להשמדה באקציות הגדולות במחנות, אולם עם סיום האקציות רובן נשלחו אל לתאי הגזים.

חלק מבלוק-אלטסטה היהודיות שיתפו פעולה עם הגרמנים והתנהגו באכזריות רבה כלפי אחיותיהם היהודיות. ראוי להדגיש שהיו גם כאלה שניסו לעזור ככל יכולתם ואף להציל ממוות אסירות יהודיות.

מעדותה של יהודית הרשקוביץ, שמסרה עדות ב"יד ושם" נוכל ללמוד גם על פרופיל של הבלוק אלטסטה, וכך העידה:

הבלוק אלטסטה שאני זוכרת עם הצעקות שלה ועם המקל ביד תמיד, הייתה קצת מטורפת...

ש. יהודייה?

ת. יהודייה סלובקית. אבל כמה שהיא הייתה קשה, שמעתי שהיו כאלה שעזרה לה, אישה מבוגרת שהיה לה קשה לעמוד, היא נתנה לה לשבת, רק ברגע האחרון שהיא תקום לעמוד.

אבל התמונה שאני זוכרת ממנה, שהיא צועקת ועם המקל ביד, ומצליפה לכל הכיוונים, ואנחנו התחבאנו והסתתרנו ופחדנו לא לקבל מכה.

ש. היו איזה סיבות מיוחדות למכות?

ת. כשהיא הייתה מזרזת לצאת ל"אפל" [=מסדר] ולא הזדרזו מספיק, או לא היה מספיק מהר, היא גם לא הסתכלה אם מזדרזים מהר או לא מזדרזים מהר.

ש. את זוכרת את השם שלה? ת. כן.

ש. איך?

ת. איטו או היטו. ואני שמעתי שהייתה מהומונה, עיר בסלובקיה. מישהו סיפר שהיא הייתה בת-הרב של הומונה. [3]

בהמשך, אני מביא את עדותה של **אלכסנדר ורה** כפי שנמסרה במשפט אייכמן. ורה שימשה בלוק-אלטסטה סייעה רבות לאסירות במחנה ההשמדה אושוויץ.

עדותה של אלכסנדר ורה במשפט אייכמן

אלכסנדר ורה, בעת המשפט הייתה תושבת נס ציונה, סיפרה בבית המשפט על "הניסויים הרפואיים" שבוצעו באושוויץ על-ידי ד"ר מנגלה בתאומים יהודים וצוענים. "ניסויים" אלה היו "תחביבו" העיקרי של הרוצח, שהמית אלפי ילדים למען "המדע הגרמני". העדה הייתה ראש-צריך באושוויץ וניצלה את תפקידה להגשת עזרה לעצירות המחנה ככל שהיה באפשרותה.

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. ורה אלכסנדר.
אב בית-הדין: באיזו שפה את רוצה לדבר?
היועץ המשפטי: לפי ניסיוני, היא יכולה לדבר עברית.
הגברת אלכסנדר, את גרה בנס-ציונה? ת. כן.

ש. את מבקרת אמנותית? ת. כן.
ש. נולדת בסלובקיה? ת. כן.

ש. בשנת 1942 נתפרסמו בעיתונות הסלובקית תמונות ורשימות על גורלם של מגורשי סלובקיה לפולין, את זוכרת זאת? ת. כן.

ש. וגורלם תואר בצבעים ורודים, כאילו שלום להם והם עובדים? ת. כן.
ש. וגם נתפרסמו תמונות של פנים עליזים ושל בחורות צוחקות? ת. כן.

ש. ביום אחד נאספת יחד עם אחרים במרתף בית ונעצרת? ת. כן.

ש. מתי זה היה? ת. זה היה בהתחלת אפריל 1942.

ש. לאן הביאו אותך, גברת אלכסנדר?
ת. מהמרתף הזה העבירו אותנו לז'ילינה, זה היה מחנה ריכוז בסלובקיה.

ש. תחת פיקוח מי עמדת?
ת. תחת הפיקוח של הלינקובה גרדה {אנשי משמר הלינקבה}.

ש. היו גם גרמנים שם? ת. לא.
ש. ומשם לאן הועברת? ת. מז'ילינה לקחו אותנו ב-8 באפריל 1942 בקרונות לאושוויץ.

ש. מה הייתה ההרגשה שלך כשהגעת לאושוויץ, שלך ושל החברות שלך שהגיעו יחד איתך?

ת. ברגע שהגענו לאושוויץ, ראינו שכל התמונות והמאמרים שראינו בעיתונות, אינם אמת.

ברגע הראשון שמענו צעקות מאנשי ס"ס. ובשעה שנכנסנו למחנה, לפני שהיינו צריכות להתפשט, ראינו בבלוקים באושוויץ נשים, שאנחנו לא ידענו אם הן נשים או גברים. הראשים היו מגולחים.

הם עשו תנועות כאלה שחשבנו שאלה אנשים לא נורמליים, גרדו את הראשים שלהם, הראו לנו עם האצבעות על הפה, גרדו את גופם. אחרי מספר שעות, כאשר התפשטנו וכשקיבלנו את המדים של העצורים, מלאי כינים, ידענו מה רצו להראות לנו. גילחו לנו גם את הראשים ולקחו לנו הכל.

ש. והוכנסת לאיזה בלוק? ת. בהתחלה הוכנסתי לבלוק 7.

ש. בלוק נשים? ת. בלוק נשים 7.

ש. כמה נשים היו בבלוק הזה? ת. כמה היו, אינני יודעת. אני יודעת רק ששתיים היו על מטה צרה.

ש. ואחרי כן באיזה בלוק מהאחרים היית?

ת. אחרי כן הייתי בבלוק 9, אמי הייתה בבלוק 10 חילקו אותנו לפי גילים.

ש. בלוק 7 ובלוק 9? ת. כן, בלוק 7 ובלוק 9.

ש. יצאת לעבודה בהתחלה? ת. יצאתי לעבודה ל"לנדווירטשפטס-קומנדו" {עוצבה חקלאית}.

ש. איך הייתה נראית עבודת האישה באושוויץ?

ת. אנחנו היינו מוכרחות להוציא סלק מהאדמה, סלק שהיה מונח שם כבר כמה שנים, שהפולנים שמו אותו. זה היה מסריח. לפעמים הוצאנו חתיכה טובה, ואם מישהו העז לנגוע בזה ולאכול את זה, זה היה מוות.

ש. היו הורגים אותך?

ת. כן. לפעמים עבדנו עבודה שלא הבינונו למה צריך לעשות זאת, ואם העבודה הזאת בכלל נחוצה. לפעמים עשינו למשל עבודות "פלנירונג" בשדות. היה שדה קצת על גבעה, היינו צריכים ליישר את זה. לפעמים היינו צריכות להעביר ערימה של אדמה ממקום למקום. בכלל לא הבינונו למה זה נחוץ.

ש. מתי היה מתחיל יום עבודה?

ת. יום העבודה התחיל בשעה 7. אבל זה לא התחיל היום אז.

ש. מתי התחיל היום?

ת. היום התחיל כאשר היו עוד כוכבים בשמיים, עם המפקד במחנה.

אב בית-הדין: באיזו שעה? ת. שעון לא היה לנו, אינני יודעת.

היועץ המשפטי: ומתי הסתיים יום העבודה? ת. כשהסתיים, היה כבר חושך.

ש. אחרי כן היית בלוק-אלטסטה? באיזה בלוק?
ת. בהתחלה הייתי בלוק-אלטסטה בבלוק 3 במחנה A. זה היה "קרנטן-בלוק".
למה קראו לזה "קרנטן-בלוק", אינני יודעת. הנשים האלה שנכנסו לבלוק הזה
באו במגע עם כל העצורים. אבל כך קראו לזה.

ש. הגידי לי, גברת אלכסנדר, איך אפשר להיות בלוק-אלטסטה
באשוויץ ולשמור על צלם אלוהים ועל צלם האדם?
ת. זה לא היה קל. היה צריך לזה טקט גדול וטקטיקה גדולה: מצד אחד לשמוע
את הפקודות ולמלא פקודות, ומהצד השני להזיק לשבויים ככל האפשר פחות
ולעזור להם.

ש. איך עשית את זאת?
ת. לפעמים באו פקודות. למשל הנשים שנמצאו בקרנטן-בלוק לא עבדו. הן
נמצאו כל היום בבלוק, ועליהן אסור היה לשבת על המיטות ובכלל לגשת
למטה. המיטה הייתה צריכה להיות מסודרת. העמדנו בכניסה לפני הבלוק
במשמר בחורה אחת, ונתנו רשות לנשים אלה לעלות על המיטות ולשבת
במיטות. בשעה שראינו אנשי ס"ס מתקרבים, נכנסנו לבלוק והיינו צריכות
להוריד אותן מהר מהר מהמיטות.

ש. הגיעו אלינו ידיעות שהצלת נשים ממוות. איך עשית את זאת? ספרי
מקרים.
ת. היו מקרים אחרי סלקציה, שנשים היו מופקרות למוות וידעתי לאיזה בלוק הן
צריכות להיכנס. השתדלתי, אם כי לא תמיד הצלחתי, להוציא אותן מהשורות.
לפעמים הצלחתי להכניס בחורות לקומנדו שיצא מאשוויץ לעבודה. זאת לא
הייתה גבורה מצדי, זאת הייתה חובתי. אין אני זוכרת את כל המקרים ואין אני
זוכרת איך עשיתי את זאת.

ש. את נפגשת עד היום עם עצירות שהיו בבלוק, שבו היית בלוק-אלטסטה?
ת. כן.

ש. היית בבלוקים שבהם עבדו נשים? ת. לא.

ש. שם לא היית בלוק-אלטסטה?
ת. כאשר הייתי בלוק-אלטסטה בלאגר 3, היו לפעמים ימים שהוציאו כמה נשים
להביא לבנים מאיזה מקום, אבל גם זה היה רק לכמה שעות.

ש. את זוכרת שפעם חלית והוכנסת לרבר, למבנה של בית החולים. מה קרה
לך?
ת. נכנסתי לרבר. איזו מחלה זאת הייתה אינני יודעת. הייתי שם כמה ימים.
אחרי כמה ימים אחות אחת הוציאה אותי. לא הרגשתי עוד בריאה, רציתי
להיכנס חזרה. לפנות ערב נכנסתי דרך המרתף וראיתי שם מסביב, על יד
הקירות, נשים יושבות. בין אלה הכרתי כמה נשים מהעיר שלי. רציתי לדבר
אתן, וברגע שהתקרבתי אליהן ראיתי שהן מתות.

ש. ואז ברחת משם? ת. כן, אז גם הבנתי למה הוציאו אותי מהרבר.

ש. מי טיפל בנשים בבית החולים באושוויץ?
ת. טיפל - זה לא היה טיפול. לא קיבלנו שום רפואות. היו שם בחורות יהודיות, ומזמן לזמן נכנסו רופאים.

אב בית-הדין: בחורות יהודיות בתור מה, בתור אחיות, מטפלות?
ת. הן ניקו את בית החולים.

ש. אמרת שרופאים היו נכנסים. ת. מזמן לזמן נכנסו רופאים.

ש. רופאים גרמניים? ת. גרמנים.

היועץ המשפטי: **הפקודות שקיבלת בתור בלוק-אלטסטה, ממי באו?**
ת. או ישר מאנשי הס"ס או דרך לויפריין {מקשרת} מהשער שבאה ואמרה לנו איזה פקודות הן קיבלו שם.

ש. המקשרת הייתה יהודייה? ת. כן.

ש. ותבעו ממך כמו שתבעו מאחרים, להיות נוקשה, להיות קשה כלפי אסירות?
ת. בוודאי.

ש. מה עשית כדי להימנע ממילוי פקודות כאלה, איך עשית את זאת?
ת. יום אחד בלאגר 3 קיבלתי מאובראופזהרין שלנו אירמה גרזה שוט ביד. אני לא השתמשתי בו.

ש. **איך בכלל הפכת להיות בלוק-אלטסטה?**
ת. יום אחד קראה לי ה"רפורטשרייברין", שמה היה קטיה זינגר.

ש. היא גרה היום בסלובקיה?
ת. כן. היא אמרה שאני צריכה להיות בלוק-אלטסטה בבלוק 3. אמרתי לה שאני לא מסוגלת לזה. אז היא ביקשה ממני שאני אקבל את זה.

ש. מדוע?
ת. היא אמרה שהיא חושבת שמה שאפשר צריכים להיות אנשים בתפקיד הזה.

ש. בת כמה היית אז? ת. הייתי בת 20, 21.

אב בית-הדין: **מה זה "בלוקשרייברין"? איזה תפקיד זה?**
ת. "רפורטשרייברין".

ש. מה זה?
ת. ה"רפורטשרייברין" קיבלה מ"שרייבשטובה" {חדר לבלרות, חדר מזכירות} רפורט כמה הפטלינגים, כמה שבויים יש במחנה. אחרי "צלאפל" כל ה"בלוק-פיררין" באו לקבל את הבלוק, זאת אומרת מספר הנשים שבתוך הבלוק, וה"רפורטשרייברין" הייתה צריכה לקבל. לכל בלוק הייתה חוברת שבה כתבו יום יום את מספר השבויים בתוך הבלוק, והיא הייתה צריכה לקבל את זה ולמסור את זה ל"לאגרפיררין".

היועץ המשפטי: זאת הייתה אשת ס"ס? ת. "לאגרפיררין" - כן.

אב בית-הדין: "רפורטפיררין" זאת היתה מקשרת בין מפקד המחנה ובין הבלוק-אלטסטה. זהו בערך? ת. מפקד המחנה וה"רפורטפירר" או ה"רפורטפיררין".

היועץ המשפטי: וה"רפורטפיררין" גם כן הייתה גרמניה אשת ס"ס? ת. כן. השופט הלוי: פירר זה תמיד דבר גרמני.

היועץ המשפטי: אז קטיה דיברה על לבך שתקבלי את התפקיד? ת. כן.

ש. והסכמת? ת. הסכמתי.

ש. היו דרכים לעזור לנשים בתפקיד כזה?

ת. כן, היו. קודם כל היתה אפשרות לחלק להן את המנות, מה שהן קיבלו כבר מן המחנה, איך שהן קיבלו אותן.

ש. בלי לגנוב את זה?

ת. בלי לגנוב את זה. אחר כך הייתה אפשרות במחסנים לגנוב בשבילן, פה כמה שמיכות, פה חתיכת סבון, קצת יותר אוכל מן המטבח, קצת יותר בגדים מה"בקליידונגסקאמר". היו אפשרויות.

ש. ידוע לנו על שני בחורים סלובקים שברחו מאושוויץ והגישו דו"ח בסלובקיה על מה שקרה שם. את הכרת אחד מהם. ת. אני הכרתי את שניהם.

ש. את יודעת את שמותיהם?

ת. אחד שמו עכשיו ד"ר ורבה. זה היה ולטר רוזנברג. השני היה פרדו וצלר.

אב בית-הדין: עכשיו השם משהו יותר סלובקי? הוא שינה את שמו? ת. הוא שינה את שמו כשנכנס לקבוצה של פרטיזנים אחר כך, ונשאר עם השם הזה.

ש. מה היה השם השני? ת. עכשיו ד"ר רודולף ורבה.

השופט הלוי: הוא עוד חי. איפה הוא?

ת. כן, הוא חי בלונדון. הוא היה שנה פה בישראל, עבד במכון וייצמן.

היועץ המשפטי: את זוכרת את ד"ר מנגלה הידוע לשמצה?

ת. לצערי - טוב מאד.

ש. שמענו עליו כבר, אבל יש דבר אחד שעוד לא שמענו עליו. את זוכרת אכספרימנטים שהוא היה עושה בתאומים? ת. אני ראיתי רק אכספרימנט אחד.

ש. מה ראית?
ת. היו שם שני תאומים, צוענים, שיום אחד הוא לקח אותם מהבלוק שבו אני הייתי, זה היה ב"צגוינרלאגר", ואחרי כמה ימים הוא החזיר אותם תפורים אחד לשני בידיים עם הורידים ובגבם.

אב בית-הדין: לא הבנתי. היועץ המשפטי: הוא תפר אותם.
אב בית-הדין: הוא קשר את הורידים שבידם? ת. כן.

ש. עשה מהם תאומים סיאמיים?
ת. הוא תפר להם את הידיים אחד לשני, זה היה מלא מוגלה ומלא פצעים.

היועץ המשפטי: והם לא האריכו לחיות?
ת. אני הצלחתי לצאת משם, בקשתי מהלאגרפיר שהעביר אותי אחר-כך לשם שוב חזרה, לפראונלאגר.

ש. את זוכרת את תקופת הנשים ההונגריות, ב-1944? ת. אני זוכרת.

ש. אולי תספרי לנו משהו על פרשה זו.
ת. אחרי שעזבתי את מחנה הצוענים. את הקינדרבלוק, נכנסתי שוב ל-A לאגר. אחרי כמה זמן **נבחרתי להיות שוב בלוק-אלטסטה** בבלוקים של הנשים ההונגריות, בלאגר הצוענים. היו שישה בלוקים.

מתי שקבלתי את התפקיד הזה, למחרת - הבלוק-אלטסטה שלנו הייתה יהודייה – קראה לנו ואמרה לי כי הנשים האלה לא יודעות שום דבר ממה שנעשה באושוויץ ואסור להן לדעת. אם אנו יכולים לשתוק ולא לספר להן - שאנו נשתוק. אני לא שתקתי.

ש. מה סיפרת להן?
ת. ביקשתי מהן שלא יגידו שהן מרגישות לא טוב כי ידענו שתהיה סלקציה. ביקשתי מהן שלא יגידו שרוצים לילדים שלהן או רוצים להורים שלהן.

ש. מדוע? מה היה צפוי להן אילו אמרו זאת?
ת. אמרתי להן שאם הן ירצו את זה - זה יעלה להן בחייהן.

ש. אם יגידו שרוצים בזה?
ת. כן אחר-כך, כאשר בא רופא, ד"ר קליין, הוא היה מרומניה, איש ס"ס אשר דיבר הונגרית. אישה אחת קפצה מהמטה ואמרה לו כי כל מה שהוא מבטיח להן, שהם ילכו למחנה איפה שהם לא יצטרכו לעבוד ויהיה יותר קל - דברים אלה, כנראה, אינם אמת. היא מראה עלי ואומרת: "האישה הזאת אמרה לנו משהו אחר". הוא הוציא אותי מהבלוק. מדוע הוא לא הרג אותי איני יודעת.

ש. מכות קיבלת? ת. כן, אבל זה לא חשוב.

ש. ראית ילדים מובלים להריגה?

ת. בבלוק שלי - ואני לא יודעת איך - נכנסה אישה אחת הונגריה עם ילדה קטנה. אני החזקתי אותה כמה שבועות בבלוק. אני לא יודעת איך זה נודע לאירמה גרזה. פעם אחת באו אנשי ס"ס לא מהמחנה שלנו והם לקחו את הילדה. אחר-כך שמענו מאנשים שעבדו בזונדרקומנדו שזרקו את הילדה לאש.

ש. החזקת ילדה בצידה של האם, זאת הייתה סכנת חיים? אסור היה לעשות את זה? ת. בוודאי. האם באותו לילה הלכה לחוט החשמל.

ש. אני אבקש ממך לזהות מספר תמונות שיש לי, אשר צוירו לאחר השחרור, ולהגיד אם את יכולה להיזכר, אם זה אומר לך משהו. מותר לי לגשת לעדה?

אב בית-הדין: כן, אם אדוני רוצה שניראה את זה באותו זמן, תיגש הנה עם העדה. את יכולה לבוא הנה, גב' אלכסנדר. היועץ המשפטי: מה אומרת לך תמונה זאת? ת. בריחה מקרון בדרך לאושוויץ.

ש. מה אומרת לך תמונה זאת?
ת. הכניסה לאושוויץ. **גילחו את הראשים ומתי הופסקנו להיות נשים בכלל.**
ש. כך זה היה נראה? ת. כן.

השופט הלוי: מי זה היה? ת. ס"ס.
אב בית-הדין: ומי היא האישה הספרית?
ת. בזמן שאנו נכנסנו למחנה היו אלה יהודיות. היו שם כמה נשים גרמניות שהיו פורארייטרין וקאפו.

ש. שמענו גם שהעבודה הזאת נעשתה על ידי גבר. זה ידוע לך? ת. זה היה יותר מאוחר.

ש. אבל זה היה? ת. כן, כשבאנו לבירקנאו.
ש. בצורה זאת? ת. כן.

היועץ המשפטי: מה זה אומר לך? ת. אלה הם הקויאס, הכוכים.
ש. כך זה נראה? ת. כן.

ש. מה זה אומר לך? זה הרביר? ת. כן זה הרביר.
אב בית-הדין: מי האחות הזאת? יהודייה? ת. או יהודייה או הפטלינג אחר.

היועץ המשפטי: מה זה? ת. על כלב סימן של ס"ס לא ראיתי אף פעם.
ש. אבל התמונה כולה מה היא מזכירה לך? ת. מכות.
ש. כך זה היה נראה? ת. כן, ועוד יותר גרוע.

השופט הלוי: זו קאפואית?

היועץ המשפטי: כן, כתוב פה "קאפואית". הן היו נושאות סרט עם כתובת "קאפו". מה זה?

ת. חלוקת האוכל. זה לא היה תמיד כל כך שקט, זה הלך לפעמים עם הרבה מכות.

ש. כמו כאן? ת. בערך.

אב בית-הדין: מה קרה פה? את יכולה לומר? בכתובת הוא בוודאי אומר. היועץ המשפטי: הכתובת אומרת: "יש לכם מעט מרק, בערב תקבלו, תוספת", מה זה? מפקד עונשין?
ת. לפעמים עמדנו כך על הברכיים.

אב בית-הדין: הידיים למעלה? ת. כן.

היועץ המשפטי: מה זה? בדיקת בריאות למי שיש לו פריחה? ת. יכול להיות. היועץ המשפטי: את זוכרת דברים, כאלה - בדיקת גוף כשאתן כורעות על הברכיים ונשענות על הידיים והראש למטה, ואיש ס"ס עובר ובודק? ת. כן.

ש. ובצד, מלקות? ת. כנראה שהיא ברחת מן השורה.

ש. ומה זה? ת. סלקציה.
אב בית-הדין: זה היה נקרא "זורטירונג"? ת. זה היה נקרא "זורטירונג". היועץ המשפטי: זה המסע על המכוניות לגז. ת. כן. אני בעצמי הייתי פעם על אוטו כזה.

ש. זה אסיר מגיש פרוסת לחם לאסירה. קרו מקרים כאלה?
ת. קרו. גם אסירים וגם אסירות נתנו לחם.

ש. כך נראה ביצוע עונש מלקות? ת. כן.
ש. כך זה היה נראה? ת. כן.

ש. גם אצל נשים? ת. כן.
ש. ופה?

אב בית-הדין: דוקטור סרבציוס ראה את התמונות האלה?
היועץ המשפטי: דוקטור סרבציוס ראה את התמונות.

דוקטור סרבציוס: יספיק לי אם אעיף אחר כך מבט.

היועץ המשפטי: זאת ההתעמלות - הספורט הידוע? ת. כן.

ש. זה איבוד לדעת על ידי נגיעה בחוטים? ת. כן.
ש. ראית הרבה תמונות כאלה? ת. כן.
ש. כמעט כל יום? ת. כמעט כל יום.

ש. תליות של נשים במפקדים. כך זה היה נראה?
ת. ראיתי פעם אחת שתלו אישה אחת שברחה מאושוויץ ותפסו אותה.

אב בית-הדין: מדוע הנשים האלה אינן בבגדי אסירות. האם זה נכון כך?

ת. הבחורה הזאת שברחה גם לא הייתה בבגדי אסירות. היא הייתה בבגדי ס"ס, ותפסו אותה, והביאו אותה חזרה לבירקנאו ותלו אותה.

היועץ המשפטי: וזה המארש {המצעד} של הפינוי מאושוויץ, שגם את ראית אותו?

ת. במארש מאושוויץ לא הייתי. אני הייתי במארש אחר, מברסלאו למאוטהאוזן.

ש. כך זה נראה? אב בית-הדין: מי צייר זאת?

היועץ המשפטי: קיבלנו זאת ממר דובקין מהנהלת הסוכנות. זה צויר על ידי אסירה, ולא הצלחנו לאתר אותה. לכן אנחנו רוצים לאמת את הציורים בדרך זו. אב בית-הדין: סימנתי את ספר התמונות ת/6431.

{האלבום נמסר לד"ר סרבציוס לעיון}.

היועץ המשפטי: אני סיימתי, אדוני.

ד"ר סרבציוס: אין לי שאלות אל העדה.

אב בית-הדין: תודה, גברת אלכסנדר. סיימת את עדותך.

דוד אולר: השמדת העם היהודי

זונדרקומנדו

זונדרקומנדו בגרמנית: Sonderkommando, = "יחידה מיוחדת". הגרמנים הקימו יחידות מיוחדות שהפעיל האיינזצגרופ.

כאשר החלה תבוסת הגרמנים במזרח, החליטו הגרמנים להסתיר את מעשי הרצח והזוועה בהשמדת היהודים והתחילו בתהליך של טשטוש עקבות רצח המונים.

כדי לבצע את פעילותם הם הקימו יחידה מיוחדת שנקראה "זונדרקומנדו 1005", בפיקודו של שטנדרטנפיהרר פאול בלובל. יחידה זו החלה לפעול בשנת 1943.

לצורך העבודה גויסו אסירים יהודים מהמחנות. בלובל מסר בעדותו במשפטי נירנברג ביוני 1947 כי "ביוני 1942 הטיל עליי גרופנפיהרר היינריך מילר (מפקד הגסטפו) את התפקיד, לטשטש את עקבות הפעולות של ההוצאה להורג בידי האיינזצגרופ במזרח".

ההנחייה שהעביר היינריך מילר הייתה, שאסור שיפלו בידי בעלות הברית איש מהאסירים ושום מסמך, פריט או רכוש גרמני.

אלה מקצת הפעולות שבוצעו:

- פיזור אפר המשרפות ושריפה חוזרת של עצמות. כחלק מהעלמת כמויות האפר נשלחו קרונות של אפר הקורבנות לגרמניה (וייתכן שגם למקומות אחרים) לשם דישון השדות.

- שחיקת עצמות במכונות טחינה מיוחדות.

- השמדת מסמכים המתעדים את תעשיית ההרג.

- ניסיון העלמת קברי אחים ובורות ההרג על ידי הוצאת הגופות, שריפתן במדורות ענק, פיזור האפר והסוואת המקום - למשל, על ידי שתילת דשא.

- הריסת מבנים, משרפות וארובות במחנות ההשמדה ומחנות העבודה. כך, לדוגמה, כמעט לא נותר זכר למחנות ההשמדה בלז'ץ, טרבלינקה, ומחנה פלאשוב.

בהמשך, מובאות שתי עדויות של אסירים יהודים שהוכרחו לעבוד כזונדרקומנדו. הצליחו לברוח, שרדו והעידו במשפט אייכמן.

עדותו של ווליצ'קר וולס ליאון במשפט אייכמן

ד"ר ליאון ווליצ'קר וולס, בעת המשפט היה תושב ארה"ב ומדען בעל שם בינלאומי. הוא סיפר לבית המשפט על חיסול גטו לבוב ומסר תיאור מחריד מעבודתו ב"בריגדת המוות 1005", שאנשיה נאלצו במחנה ההשמדה יאנובסק לעסוק בשריפת גוויותיהם של יותר מ-30,000 נפש ובטחינת עצמותיהם של רבבות שהושמדו על-ידי עוצבות המבצע הגרמניים. מבין 67 בני משפחתו נשאר הוא יחיד.

אב בית-הדין: מה שמך?

ת. ליאון ווליצ'קר וולס Leon Wells Weliczker.

היועץ המשפטי: שמך הקודם היה ליאון ווליצ'קר? ת. כן.

ש. ועכשיו אתה גר ב- Jersey New Avenue, Fortley 3051 ת. כן.

ש. אתה נשוי ויש לך שני ילדים? ת. כן.

ש. נולדת בסטיונוב ליד לבוב ב-10 במרס 1925? ת. כן.

ש. איזה תוארים אקדמאים יש לך?

ת. יש לי דוקטורט בהנדסה מכנית ועבודת מחקר בפיסיקה. בין 1950-1953

הייתי חוקר חבר באוניברסיטת ניו-יורק במחלקה למתמטיקה מכנית.

בין 1953-1956 - הייתי בחברה בינלאומית ששמה International Commerce,

העוסקת בסרטים, במיכליות, בספנות בפילדלפיה.

אב בית-הדין: אולי נקצר?

היועץ המשפטי: אנחנו מגיעים לסוף.

אב בית-הדין: כמובן, ההערה באה תמיד לקראת הסוף.

היועץ המשפטי: מאז 1957 אתה סגן נשיא ויועץ טכני של חברת הסרטה?

ת. כן.

ש. אתה מופיע בשנתון אנשי המדע האמריקניים? ת. כן.

ש. אתה פרסמת מחקרים מדעיים רבים ויש לך פטנטים רבים? ת. כן.

ש. עם פרוץ מלחמת גרמניה ברית-המועצות היכן היית? ת. הייתי בלבוב,

בפולין המזרחית.

ש. היית השני מילדי הורריך? ת. כן.

ש. כמה אחים ואחיות היו לך? ת. היו לי שני אחים וארבע אחיות.

ש. הנשאר איש מהם בחיים לאחר כיבוש גליציה בידי היטלר? ת. לא.

ש. אתה היחיד שנשארת ממשפחתך בחיים?
ת. כן, אני היחיד שנותרתי בחיים, לא רק מבית אבי אלא מכל משפחתנו, דודנים, דודים ואחרים, שמנו כ-67 נפש.

ש. כשנכנס היטלר ללבוב כמה יהודים היו בה?
ת. **בערך 150,000 יהודים היו אז בלבוב.**

ש. זה היה ביוני 1941 ומה היה מיד לאחר מכן?
ת. ב-30 ביוני 1941 השתלט הצבא הגרמני על לבוב. שלושה ימים לאחר מכן נאסרתי יחד עם אבי ולוקחתי לרחוב טבצ'ינסקה. לאמיתו של דבר, חשבנו שאנו יוצאים אך ורק לעבודות ניקויים שהיה צורך בהן בגלל המלחמה.

ש. מי אסר אותך, האם אתה יודע איזו יחידה פעלה אז?
ת. אותו זמן נאסרנו על ידי המשטרה האוקראינית שעמדה לפקודת ה-ס"ס. קודם כל לקחו אותנו לתחנת המשטרה, תחנת המשטרה שהייתה בקרבת ביתנו. שם לוקחו אנשים ממקומות שונים. לאחר שעות אחדות של מכות ועינויים, כבר אז נפלו אנשים אחדים מתים. נלקחנו לאותו מקום ברחוב פולוצ'ינסקי.

ש. בן כמה היית באותו זמן?
ת. **הייתי בן 16-17, זה היה בשנת 1941.** באותו רחוב היו נאספים כ-5000 יהודים בהגיעי שם.

ש. לפני שאנו ממשיכים, אולי תוכל לספר - לאחר המלחמה פרסמת ספר בפולנית על הנושא:

"ברידת המוות - קומנדו מיוחדת" – 1005 Sonder-Kommando.

האם בספר זה ניהלת רשימות שערכת בימי המלחמה?
ת. מסרתי את הרשימות לידי ד"ר פרידמן שהיה בוועדה ההיסטורית לשם פרסומן אחר כך בלודז'. מעולם לא ערכתי או שכתבתי את הדברים. הם נתפרסמו רק בחלקם. בספר הזה - בריגדת המוות - נמצא כל הסיפור.

היועץ המשפטי: אני אגיש את הספר הזה. הוא כתוב בפולנית ולא מתורגם. אנו נסתמך על מספר קטעים שאותם נתרגם. {לעד} האם זהו הספר? ת. כן.

אב בית-הדין: תראה זאת, בבקשה, קודם לסניגור.
היועץ המשפטי: {לעד} מה קרה במאסר? הפסקתי אותך כאשר התחלת לספר לבית המשפט על אותה פרשה . . .

ת. הם התחילו כל מיני עניינים של אכזריות נפשית, רוחנית. הנה, למשל, היו מכניסים אדם לחדר, ואחר כך הייתה נשמעת זעקה, ואז היה יוצא איש ס"ס. אנו כבר היינו בידי אנשי ס"ס, האוקראינים שאסרו אותנו הסתלקו. איש הס"ס היה יוצא מאותו חדר כשהוא לבוש סינור לבן מגואל בדם ואומר: "האיש הבא". לאחר מכן נודע לי כי בעצם נשחט אוז באותו חדר ודמו של האוז הותז. אלא שהדברים נעשו כדי שנחשוב ונהיה סבורים כי אנשים נשחטים שם.

אב בית-הדין: ספרו של העד יהיה מוצג ת/412.

היועץ המשפטי: כאשר אתה אומר: 'אנשי ס"ס', האם ידעת, אילו הם אנשי ס"ס? ת. באותו זמן, באותה תקופה, לא יכולנו לדעת בדיוק איזה הם אנשי ס"ס. ידענו שאלה אנשי ס"ס בגלל 'גולגולת המוות' על הכובע ולסימן על המעיל, אבל ענין הדרגות לא היה ברור. היו אלה רק שלושה ימים להיכנסם.

ש. האם לאחר מכן נודע לך איזה אנשי ס"ס היו? האם כונו בתואר מיוחד? ת. לאחר מכן, אמנם, למדתי להכיר את הדרגות, כי באנו, לדאבון הלב, במגע רב עמם. באותו יום לא ידעתי עדיין את הדרגות.

ש. מה קרה לאחר מכן? ת. כך המשיכו אתנו את ההשתעשעות האכזרית-רוחנית עד הערב. בערב אמרו לנו לשכב כאשר פנינו על הקרקע. זה היה בחצר גדולה, חצר של חול. שכבנו כאשר פנינו בחול, ואז כיוונו מעל לראשינו מכונות ירייה וזרקורים ואמרו: "כל אדם שירים ראשו - יירה".

אחר-כך, כל הלילה התחילו להכות אנשים. אני לא ראיתי בדיוק, כי המשכתי לכבוש פני בחול, בקרקע. אבל הריצו את האנשים, אמרו להם לקום, לרוץ ולהסתובב, דבר זה נמשך כל אותו לילה.

עם שחר הרשו לנו להרים ראשינו ולשבת. אז ראינו בכל הצדדים, בכל הפינות אנשים יושבים כגחונים, כאשר גולגולותיהם מרוסקות, והמוח מציץ החוצה. היו אלה אנשים שנראו כיושבים, ובכל הסיבובים ראינו מאות אנשים אלה, מתוך 5000 איש, אפשר לומר, שמאות אנשים, מרוב מכות נתרסקו גולגולותיהם ומוחם הציץ החוצה. זו הייתה תוצאה של ליל ההכאות וההרצות, {לשאלת אב בית-הדין משיב העד, כי יש להניח שאנשים אלה ישבו מתים. לא ראה אותם נעים}.

אנו לא הורשינו לנוע, רק הרשו לנו לשבת, והיום היה חם, אנשים לא באו אוכל אל פיהם, לא באה שתייה אל פיהם. יש אנשים שאפילו החלו שותים מי-רגליים. כך היה כל אותו בוקר, כל אותו ערב. הדבר היה חוזר חלילה.

ביום ו' באו קציני ס"ס בכירים במכוניות וקראו בקול כי 75 איש נדרשים להתייצב, לעלות על כל משאית. החלו אנשים נדחקים ובאים אל המשאיות הללו. לא היה חשוב להם, אם ענין עבודה הוא, או ענין אחר או תחבולה אחרת, כי מכל מקום, ההישארות באותו מקום - היה ברור להם שפירושה הקץ.

בכל אותו יום הועמסו אנשים על המשאיות, ארבעה ארבעה נכנסים, וכל ארבעה היו לוקחים אחד אשר נהרג מן ההתעללויות. עם ערב שבת בשעה 7 לוקחו כבר כל האנשים פרט לכ-150 איש.

ש. מה קרה לך? ת. אחר כך לוקחו 150 האיש ואבי ואנוכי בתוכם, והריצו אותנו במעגל, הריצו עד שאפסו כוחותינו, ואחר כך נסתלקו והותירו אותנו סתם כך שם. אבי ואני שבנו לביתנו לשבת. בשבת נחבאתי וביום ראשון שוב נסעתי. אבי לא נאסר ביום

ראשון, כי כאשר שבנו מרחוב פלצ'ינסקה לביתנו החל אבי מקיא דם מריאותיו, וכאשר באו אנשי ס"ס ביום ראשון לבצע מאסרים, ראו את הדם שהוא מקיא מריאותיו, חשבו שאולי יש לו שחפת, מכל מקום נתייראו ולא לקחוהו עמהם, אלא שהדם הוקז כתוצאה מההכאות והמלקות שספגנו ברחוב פלצ'ינסקה ביום שישי.

ש. אחר כך נלקחת לעבודתך, לא כן?
ת. כן, ביום ראשון בבוקר, נלקחנו למסילת הברזל לפרק חומר תותחנים.

אב בית-הדין: מה פירושו של דבר חומר תותחנים?
ת. תותחים ודברים אחרים ממסילת הברזל.

היועץ המשפטי: כשאתה אומר אנחנו, כמה הייתם?
ת. אותה שעה היינו כ-110-112 אנשים.

ש. יהודים? ת. כן, יהודים בלבד.

ש. המשך נא.
ת. פירוק מטען התותחים האלה היה רק להלכה, לא נתאפשר לנו פירוק של ממש. הנה, למשל, אם הייתה איזו שהיא קורת עץ מתחת לגלגלי התותחים, לא יכולנו להוציא אותה, לא יכולנו להסיר קורת עץ זו מתחת לגלגלים, ופשוט זה היה דבר בלתי אפשרי לעשות כן. כך שאנשים אחדים אחזו בגלגלי התותחים, וכאשר אחזו בהם והזיזו אותם, התחלקו הגלגלים קודם ואחר כך ריסקו אותם, האנשים התרסקו מתחת לגלגלי התותחים.

ש. כמה זמן עבדת שם?
ת. עבדתי שם עד ארבע, מעשר עד ארבע, ובאותה שעה נותרנו רק כ-40 איש, 40 מתוך 112.

אב בית-הדין: מה קרה ל-70 האחרים?
ת. רובם נתרסקו מתחת לגלגלים או מתחת לקרונות הרכבת, כי רובם, מרוב מכות, ביקשו להיחבא מתחת לגלגלים, וכאשר אנחנו הרימונו מעט את הגלגלים הם התחלקו ונפלו שוב על האנשים, וכך התרסקו אלה שהתחבאו מתחת לגלגלים.

היועץ המשפטי: לאן הלכת בשעה ארבע?
ת. כשהגעתי לביתי מצאתי שאבי ושאר בני המשפחה הכינו בינתיים מחבוא למטה, בבית, ושם נכנסנו, במקום לשכב במיטה או לנוח. נכנסתי לאותו מחבוא בבית, כי עדיין יראתי שמא יבואו וייקחוני פעם נוספת.

ש. האם הצלחת להיחבא זמן רב?
ת. נחבאתי ימים אחדים. לא נפלתי קרבן לא בשעת מבצע הגשר ולא בשעת מבצע נובמבר.

ש. מה היה מבצע הגשר?
ת. היה זה בערך בחודש אוקטובר-נובמבר 1941, החלו מלכדים ומכנסים את כל היהודים באזור אחד. על כל היהודים היה לעבור מזמסטונבסקה בגשר מסוים. אותה שעה החלו מפנים אנשים. אנשים אלה החלו יוצאים עם סדינים, ציפיות וכרים. כי המדובר היה שעוברים הם לרובעים יהודיים, למקום ריכוז. אולם האנשים נעלמו ולא נראו עוד. החלו רווחות שמועות שהאנשים הועברו למחנות עבודה. הם הלכו אל הרובעים היהודיים כאילו, עם סדינים, ציפיות וכרים.

ש. האם נעלמו רבים בשעת מבצע גשר זה?
ת. אלפים אחדים, לא הייתי יכול לדייק.

ש. מה קרה במבצע האחר שהזכרת?
ת. **המבצע ההוא היה מבצע שקראו לו מבצע קשישים**. תפסו אנשים בני 50, 45-50 עד 55, שיצאו לרחובות כאשר תעודות העבודה בידיהם. האנשים נעלמו ולא נשמע אודותם עוד.

ש. כמה נעלמו בשעת מבצע זה? ת. כאלפיים-שלושת אלפים איש.

ש. מי ביצע כל זאת, איזו יחידה גרמנית?
ת. תמיד נעשה הדבר לפקודת ה-ס"ס וגם בעזרת המיליציה האוקראינית.

ש. מתי יצאת ממחבואך?
ת. יצאתי ממחבואי בסוף דצמבר והצטרפתי לקבוצת עובדים במסילת הברזל. ב-2 במרץ 1942 נלקחתי מעבודה זו אל מחנה הריכוז בינובסקה.

ש. מה היה מחנה ריכוז זה בינובסקה?
ת. בפרברי לבוב היה מקום שהיו בו הרי חול, ובכלל כולו חול. הוקמו צריפים אחדים, והעבודה התבטאה, למעשה, בכך שנשאנו אבנים הלוך ושוב. היינו כ-140 איש באותו מחנה ריכוז.

אב בית-הדין: פירוש של דבר, נשיאת אבנים ללא טעם וללא תועלת? ת. כן.

אוברשטורמבפירר פריץ גיבאור הוא שעמד בראש מחנה זה. לא היו לנו כל תנאים. לא היו לנו מים. קבלנו ליטר מי קפה ליום. מים אלה היו לשתייה, לרחצה, והיו צריכים להספיק לנו להיות נקיים לפי ההוראה. ברור שהיו מחלות והמצב הנקיני היה ברמה נמוכה ביותר.

ביום ראשון חזיתי במחזה שבו לוקחו 8 אנשים החוצה, כי אמרו שהם נראים חולים, שמא נידבק אנו. נאמר שלטובתנו נעשה הדבר. אנשים אלה לא יכלו לנוע, כי כמובן אחרי שעה 8 אסור היה לנו לנוע במחנה. כל אשר היה יוצא מהצריף - אמרו לנו - יירה. היה כפור, מצב טמפרטורה של קיפאון, כי ב-2 במרס עדיין קר בפולין. ולמחרת היום מצאנו אנשים אלה שהוצאו החוצה מהצריפים קפואים לגמרי, מונחים כמו כדורי שלג לבנים.

יומיים לאחר מכן, בשעת קימת הבקר, לקחו 8 מהחסונים ביותר שבינינו. וגיבאור שאמר שאינם נראים נקיים ביותר פקד להטביל אותם בחבית מים. שם נשארו 24 שעות. בתום 24 שעות היה עלינו לגדוע את הקרח מעל חבית המים.

אב בית-הדין: מה קרה לאנשים אלה?

ת. **הם קפאו למוות.** הם היו גמורים. הם הלכו יחד עם הקרח. אונטרשטרמפירר בליהאוז בא למחנה כשבוע לאחר מכן. באותה שעה החלה התחרות יריות בין גיבאור ובילהאוז. היו שניהם עומדים בחלון בשעה שהאסירים היו נושאים אבנים אלה הלך ושוב, והם היו בוררים מטרה קצה אף או אצבע זו או אחרת ויורים. בערב הם היו מסתובבים במחנה ומלכדים את האנשים "המקולקלים" {קפוט} כאילו, כי פצועים ונפגעים אחרת אינם טובים עוד לעבודה, ומחסלים אותם בירייה אחרונה.

גיבאור קנה לו שם בתור מומחה לחניקה. זה היה התחביב שלו. היה איש על-ידי שהסתכל הצדה, לא נראה עסוק כל כך, כפי שהיה צריך להראות. ובא גיבאור ובמו ידיו חנק אותו עד מוות. ובילהאוז, שידענו עליו שהוא גיסו של ס"ס גנרל קצמן, בא פעם-פעמיים בשבוע לבקרו במחנה מאז הגיע בילהאוז. תחביבו לא היה חנק אלא יריות, או מה שקראו 'צליפות'.

בחודש מרץ החל המבצע בלבוב. מבצע שכונה "מבצע נגד דלי העם". רובם, גם נשים וילדים הועברו למחנה הריכוז שלנו, כ-40 במספר בכל יום.

היועץ המשפטי: האם נשאר על כנו המספר 120?

ת. לא, אני לא יכול לומר שהמספר 120 נשאר על כנו כל העת, כי היו מעלים את המספר בכל יום ב-50, ולכן הייתה תוספת של 20 איש, כי בכל יום בערך 30, איש היו מתים. אולי לא אומר מתים אלא הרוגים, כי אינני זוכר שמישהו מת מיתה טבעית. כולם מתו מיתות משונות.

בסוף אפריל החל המבצע הגדול בגליציה המזרחית. מאות או אלפי אנשים הועברו מכל עיר ועיר אל מחנה הריכוז. עם קבלת כל משלוח נעשה מיון, מיון כושר, שהתבטא בכך שאנשים הושמו בתוך הסגר לשלושה ימים ללא אוכל. אחדים מהם החלו אוכלים עשב. ואז וראו מי ומי מחזיק מעמד. זה היה מיון הכושר. הבלתי כשירים הוצאו מיד מחוץ למחנה ונורו.

ש. ומה עשו הכשירים?

ת. הכשירים הועסקו בבניית מחנה ריכוז גדול ורחב עוד יותר כי מספר האנשים בתוך מחנה הריכוז הלך וגדל. וכך בתחילת מאי אי אפשר היה עוד לשאת את כל המכות ואירעה התמרדות זעירה, ורבים ממנו נהרגו בה.

אב בית-הדין: מה פירוש הדבר "**התמרדות קטנה**"?

ת. זה היה כשהלכנו ממקום עבודה אחד למקום עבודה שני. עדיין היינו נושאים עצים על כתפינו או דברים דומים. היינו מתחילים עבודתנו בחמש בבוקר. זו הייתה העבודה הכללית. אחר כך, עם ערב, היה עלינו לעבוד כאילו בשביל עצמנו, לבנות מחנה לעצמנו. אנשים שנשאו את העצים ואבנים, החלו מיידים את האבנים וזורקים עצים על אנשי ס"ס, ורצים ונמלטים. אולם למרבה הצער

נורו רבים למוות ואחרים הובלו חזרה אל מחנה הריכוז. ואז שרר, מה שנקרא בשם 'שלום'.

בסוף חודש מאי הגיע מספרנו במחנה ריכוז זה לאלפיים איש. עד מהרה פשטה מחלת הטיפוס במחנה. היה זה בערך בסוף מאי. כדי לטפל בנגע הטיפוס ולטהרו, החליטו לשרוף את הצריפים. שרפו את הצריפים והביאו אוהלים מהעיר, אלא שבין כה וכה, בין שריפת הצריפים ונטיית האוהלים היה עלינו לחכות בחוץ. גם את בגדינו הסירו מעלינו, כי הרי סכנת הטיפוס היא שעמדה לנגד עיניהם, והיינו ערומים. ערומים היה עלינו לשכב בחול, כאשר פנינו אל הקרקע, ומי שירים ראשו, נאמר לנו, יירה.

ברור, אם כן, שמוכי שמש ביום ואחוזי קור בלילה - באחד הלילות אף ירד גשם - קרה שמתוך 2,000 איש שהיו לקו כ-50 בטיפוס או בדלקת ריאות, ואני בתוכם. היה עלינו, כמובן, במשך היום, על אף מחלת הטיפוס ומחלת דלקת הריאות, לנוע במשך היום ולהעמיד פנים כאילו אנחנו בריאים.

ש. מדוע עשיתם כדבר הזה?

ת. אחרת היה קורה מה שקרה לי, למשל, ומיד אפרט. כאשר התמוטטתי לאחר 4 ימים בשעת קימת הבוקר, לא יכולתי לקום. ואז לוקחתי אל בין הגדרות, גדרות התיל, גדרות המוות. היינו 182 איש בין גדרות התיל. נרדמתי, התעלפתי, ופתאום בעט מישהו בצלעותיי. היה זה אוברשטורמבנפירר וילהאוס. הוא שאל לשמי ורשם.

העמיד את כולנו בשורה והצעיד אותנו. ואמנם, שעתיים לפני כן התמוטטתי והתעלפתי, אבל עתה קמתי על רגלי ואיך שהוא המשכתי בצעדה. כ-50 רגל לאחר מכן {מטר} הצטרפה אלינו קבוצת הקברנים כשהאחים בידיהם, ואז הבינונו שדרכנו אל המוות.

כשהגענו אל חלקת החול לא מצאנו קבר כרוי עבורנו... התפשטנו, שוב נערך מפקד כל השמות, כדי לוודא שלא נעלם איש בצעדה. כל אחד מאתנו, ניתנה את בידיו, והחילונו כורים את קברותינו שלנו.

כשכרינו את הקבר החלו קוראים את רשימת הנוכחים. שניים שניים נצטוו לרדת אל הקבר, שנים בכל קבר, עליהם היה לשכב בקבר, והם נורו. שני הבאים נצטוו לכסות את הגויות במעט חול, לשכב עליהן בכיוון הפוך, ניצב, לשכב ולהיירות. וכך נמשך הדבר הלאה. כל מאויי, כל חלומי, כל חזוני אותה שעה היה שיוקז דמי שלי ויהיה לי מה לשתות ולרוות צימאוני הרב שצמאתי בו עקב דלקת הריאות והטיפוס.

העומד בראש צעדת המוות הזאת, אשר בה הובלנו להיירות, היה ס"ס שטורמפירר בלום. כשהגיע תורי והתחלתי צועד לעבר הקברים הכרויים, קראו לי לשוב ולחזור אל מחנה הריכוז. הסיבה הייתה שנורה אדם במחנה ורצו, שאני עם עוד איש ס"ס נשוב למחנה ונביא את הגווייה שתוכל להיקבר יחד אתנו בקבר.

החזירו לי את תחתוני, כדי שאוכל לשוב למחנה. לא החזירו לי את הנעלים ושום דבר אחר כדי שאוכל לחזור. לקחתי את גוויית האדם שנורה במחנה, וגררתי

אותה ברגליה, וכך הובלתי אותה אל קברותינו. לי, כמובן, היה חום גבוה. זה היה גם יום חם. את הגווייה סחבתי בידי. ברור, שהתקדמתי אך לאיטי. איש הס"ס, כמובן, לא התחשב כלל בתגובותיי, הוא צעד בראש כמה צעדים, ולעתים עמד וחכה שאשיגו.

והנה, הגעתי למקום אשר בקרבתו עבדו אנשים אחדים בבניין, בהקמת צריפים, וראיתי שאיש הס"ס העומד בראש התרחק מעט ונעלם מעבר לסיבוב. זנחתי את הגווייה, קפצתי ונעלמתי בתוך האנשים. נראה, שאיש הס"ס ירא מפני המפקדים שלו על העובדה שהלכתי לו לאיבוד. כי זה היה החוק - מי שהובל אל החולות האלה לא ישוב עוד למחנה הריכוז או שהתעצל או מסיבה אחרת, או שהיה ממחר לצהרים, כי היה זה סמוך לשעת הצהרים, כנראה, לא חפש אחרי.

וכך נעלמתי בתוך הקהל הרב הזה במחנה הריכוז. עדיין התייראתי שיכירוני ויידעו שאני הוא שברחתי מאותה צעדה. הברחה ממחנה ריכוז זה לא הייתה קשה ביותר, לא הייתה בכך בעיה למי שרצה לברוח. הבעיה היחידה הייתה שאם ברח אדם ממחנה ריכוז זה, היו יורים ב-10 אנשים מקבוצת האיש הזה בתוך המחנה, והיו מביאים את כל בני משפחתו אל המחנה ותולים אותם. ובאותה תקופה עדיין היו משפחות לרוב רובנו, משפחות בעיר.

כשברחתי, לא יכולתי לנוע. הסתתרתי מתחת למטה בצריף. אמרתי לחברי, כי במקרה ובמפקד יאמרו ויודיעו, שנורה ונהרג אדם אחד מקבוצת עבודה זו, שלא יאמרו דבר. אך אם ייאמר שאדם אחד נעלם וברח - שיוודיעו מיד עלי וימסרו שאני נמצא בצריף מתחת למיטה על מנת שיבואו ויירו בי.

כאשר הודיעו פעמיים, גם במפקד הערב וגם במפקד הבוקר שאני מת, כי לא הודיעו אף פעם שנוריתי - ואני באופן רשמי הייתי ברשימת המתים - ידעתי שאני יכול לצאת, ידעתי שאוכל לברוח ולהתחמק מבלי לסכן, לא את חברי בתוך המחנה ואף לא את משפחתי בחוץ.

למחרת היום ברחתי מן המחנה, הגעתי למשפחתי, הספקתי רק עוד לומר להם, שלא ידאגו ולא יאמרו דבר, התעלפתי, ונשארתי בהתעלפותי 19 יום. אז ראיתי לראשונה מה אירע למשפחתי כאשר הייתי אני במחנה הריכוז: שערות אבי הלבנו, לאמי לא היו עוד שניים. והסיבה הייתה כך: רווחה שמועה כי האיש ובר יכול להשתדל ותמורת כסף להוציא אנשים ממחנה הריכוז ולהצילם ממוות. כדי לגייס את הכסף הזה, עקרה אמי את כל שני הזהב שלה וביקשה לגייס את הכסף כדי לשחרר אותי.

אני יראתי להראות ולהישאר בבית, פן יתגלה הדבר ויאמר מישהו שראני חי, ואז תרחף עדיין הסכנה מעל לראשי חברי במחנה ומשפחתי בעיר. שלושה ימים לאחר שחזרה אלי הכרתי עזבתי את לבוב והחילתי נודד מעירה לעירה. כוונתי הייתה, אולי להגיע ולהצטרף לשאר בני משפחתי בסטויאנוב, כ-100 קילומטר מזרחית ללבוב.

היועץ המשפטי: הייתי רוצה לנסח מחדש את שאלותיי, ד"ר וולס. אתה אם כן הגעת ביום שני אחד לסטויאנוב. האם זה נכון? ת. כן.

ש. רחובות סטיונוב היו ריקים מאדם? ת. כן, אדוני.
ש. ניגשת לדירת סבך? ת. כן.

ש. עברת על פני דירת דודך יעקב והחלטת לבדוק שם את המצב? ת. כן.
ש. נכנסת לבית? ת. כן.

ש. ומה ראית אז?
ת. מצאתי את סבי דודי ועוד דודה אחת יושבים ליד השולחן. ללא כל שאלות היה ברור לי לגמרי מה קרה. ברור היה לי, שאלה הם הנותרים מכל משפחתי.

ש. אמר לך סבך, "כן, בני, אנו האחרונים הנותרים כאן"? ת. כן.
ש. שאלת את סבך אם קיבל מכתב מלבוב? ת. כן.

ש. ענה בחיוב? ת. כן.
ש. שאלת אז מתי קיבל מכתב זה? ת. כן.

ש. מה ענה?
ת. יום אחד לפני האקציה בסטיונוב. יום אחד ישבו הילדים, ארבע אחיותיי ליד השולחן בוכות על אמי, ואז היה זה לפני שנלקחו לרדז'קוב אל המשלוח הסופי אל בלז'ץ.

ש. ושם למדת כי אמך אינה עוד בחיים?
ת. כן. היא נלקחה באקציה הגדולה של אוגוסט 1942 בלבוב.

ש. מה עשית אז כשנודע לך הדבר?
ת. חתכתי את עורקי ידי וניסיתי להתאבד. ניצלתי על ידי שכן רופא מהבית הסמוך ועל ידי דודי. הרעיון שבלבם היה שאסור לאיש מאתנו להתאבד, כי מי יודע, אולי, האחרון ממשפחתנו איש זה **ועליו לשאת את שם המשפחה ולספר לדורות את אשר קרה.**

ש. זאת אמר לך דודך יעקב? ת. כן, דודי יעקב.

ש. לאט לאט שוב העיזו יהודים לצאת לרחובות סטיונוב?
ת. הם בעצם לא כל כך העיזו לצאת לרחובות, כי נותרו רק שלושים איש מתוך אלף משפחות.

ש. בוקר אחד שמעת שמתרחש דבר מה? ת. כן.

ש. מה היה העניין הזה?
ת. זה היה דבר חיסולם הסופי של היהודים, טיהור סטיונוב ובנותיה מיהודים.

ש. **ראית במו עיניך את ה"אקציה" הזאת?**
ת. ראיתי. אינני יודע לאיזו "אקציה" כוונתך, כי היו אחדות.

ש. נדבר על זו שראית אתה.
ת. ימים מספר לפני יום הכיפורים יצאתי לכיוון רדז'קוב, שהיא כ-10 קילומטרים מערבית מסטויאנוב. קיים היה עדיין גטו יהודי שם ואני, בהיותי עדיין חולה, נכנסתי לאותו גטו ולא היה אכפת לי מכל "אקציה" ובכלל - מכל החיים. אני השגתי איזו חורבה, אפילו מחוץ לגטו, איזה מקום קטן; ואחר כך התחיל החיסול של הגטו, החיסול של רדז'קוב.

ש. סבך ודודך יעקב - מתי חוסלו?
ת. בסוף חודש דצמבר חוסלו סבי, דודי יעקב ואשתו ושני ילדיהם.

ש. מה בקשר לאחיותיך?
ת. היה זה ביום השישי שלפני יום הכיפורים, אז נלקחו סבתי, שתי דודותי, שמונה דודנים. כולם הוצעדו יחדים מסטויאנוב לרדז'קוב. כשהגיעו למסילת הברזל המתינו שם שני ימים ושני לילות ללא מזון. הצעירה שבאחיותי הייתה אז בת שבע. הם היו גם ללא בגדים.

ש. חזרת ב-20 בדצמבר 1942 ללבוב?
ת. נכון. החלטתי אז שמה שיקרה עם אבי ועם שני אחי - לפחות שאהיה עמהם ולא אוסיף להיחבא.

ש. איך נכנסת לגטו?
ת. תחילה לא ידעתי היכן הגטו, כי כאשר עזבתי חמישה חדשים לפני כן הייתה זו עדיין קהילה יהודית גדולה. אבל עתה הצטמק הגטו לרחובות מספר. אני קפצתי מעל הגדר ונכנסתי.

ש. מצאת את אחיך יעקב? אני יודע שהסתתרת וברחת ...
ת. מצאתי את אחי ברחוב.

ש. ואחריך הובילך - לאן?
ת. למרתף שבו חיו הוא, ואשה אחת שלא הייתה שפויה בדעתה.

ש. העוד היה אביך חי?
ת. לא, הוא נעלם ב"אקציה" בלבוב ב-18 או ב-19 באוקטובר.

ש. מתי אפוא ראית את אביך לאחרונה?
ת. לאחרונה ראיתי את אבי ביוני, כשעזבתי את לבוב בכיוון לסטויאנוב.

ש. דברת אתו?
ת. כן. שאלתי אותו מה עלי לעשות, האם להישאר. הייתה זו הפעם הראשונה שראיתי את אבי בוכה. הוא בכה ואמר: "אינני יודע, זמן כזה עובר עלינו שאב אינו יודע מה לעוץ לבנו. אם אעוץ לך דבר אחד ולא ייצא מזה טוב - ארגיש רגש אשמה כל הימים, ואם אעוץ דבר אחר - הוא העניין. עליך להחליט בעצמך וללכת בדרכך".

ש. נשוב לעניין חזרתך ללבוב. ראית את אחיך, הרגשת שהם זקוקים לך מאד מאד. מה אמרת להם?

נכנסתי. שברתי את הכיסא האחרון שהיה בבית, שרפתי, חממתי מים, רחצתי אותם, השגתי אפשרות לספר את שערותיהם כי הן גדלו פרע. הצעיר היה אז בן 13. הם מכרו את החפץ האחרון שהיה בבית ובכסף קנו שוקולד כדי שיהיה להם מאכל, כי אמרו: "עוד ימים אחדים נחיה ולמה לא נאכל לשובע?" לאחר זאת יצאתי לבקש מחבוא לעצמי ולבקש עבודה כדי שנוכל להישאר בגטו.

ש. כמה יהודים היו אז בלבוב? ת. כ-15 אלף.

ש. יום אחד קורא שם חדש לגטו -
ת. מחנה יהודים - "יולאג" {יודנלאגר}. קורא השם החדש תחת שלטונו של ס"ס שטורמבנפירר גז'ימאק, שלקח לידיו את הפיקוד על המחנה מידי היינש.

ש. מה הייתה הפקודה החדשה בקשר לעבודה שבוצעה?
ת. הפקודה הייתה שרק אנשים העובדים יישארו ושאלה שאינם עובדים יילקחו למקום אחר.
לא יכולנו להישאר עם משפחותינו, היינו צריכים לעבור למקומות אחרים, כך שהייתה תמונה ברורה לשלטונות ויכלו לפקד כל אדם ואדם ולהקים בשבילים מקומות.

ש. מה הייתה התוצאה של הפקודה החדשה, איך השפיע הדבר עליכם?
ת. ההשפעה הייתה פאניקה ופחד כי החלו מעבירים בקורת פעמיים ביום. מילת הקסם הייתה שוב: ניקיון. בשם הניקיון ערכו בקורת פעמיים ביום. פירוש של דבר היה שאפילו אדם שהיה חולה לא יכול היה להיחבא במיטה או מתחת למיטה, כי פעמיים ביום באו לערוך בדיקות. לא היה לאדם כל מוצא. העניין הגביר את המחלות בתוכנו.

ש. מה עוללו לאנשים החולים? ת. הוציאו במשאיות וירו בהם.

ש. בסוף פברואר חלו שני אחיך בטיפוס ובדיזנטריה. מה עשית?

ת. ערכתי מחבוא בשבילים. בין כה וכה היה עלי לדאוג למחבוא. במחבוא התקנתי מקומות לשכב בהם. לאחר העבודה בערב הייתי בא ומטפל בהם. כך טיפלתי בהם עד החיסול הסופי.

ש. עבדת באותו זמן? ת. כן.

ש. היכן? ת. הייתי מנקה, עסקתי בניקוי תעלת הביוב של העיר.

ש. מה אירע בלילה שבין 31 במאי ו-1 ביוני 1943?
ת. החל החיסול הסופי של מחנה היהודים הזה, ה"יודנלאגר", כאשר הגיעו 60 משאיות ובהן אנשי ס"ס. פרט למחנה ינובסקה, זה היה אחד המחנות האחרונים שנותרו בו יהודים בגליציה המזרחית.

ש. ההמונים הוסיפו להגיע.
ת. לוקחנו במשאיות אל החולות שמאחורי מחנה הריכוז ינובסקה, שם לוקחו יהודים מכל הכיוונים. לבסוף, היינו כאלף יהודים שם. לא היה טעם להיחבא בגטו, כי כל מקום שהיו עלולים להיות בו יהודים הועלה באש. בסופו של דבר עלה כל הגטו באש.

ש. היית שם עם אחיך יעקב?
ת. הייתי שם עם אחי יעקב ואהרון.

ש. עמכם היו אנשים אחרים, כולם יהודים? ת. כן.

ש. אתה זוכר פרשה של איש אשר ביקש להרגיע את בתו?
ת. כן. היו מקרים רבים כאלה שהורים הרגיעו את ילדיהם. זוכר אני במיוחד מקרה של אב שהרגיע את בתו הנפחדת על ידי. הוא אמר לה כדי להרגיעה: "מה יפה יהיה העתיד עוד מעט כאשר תעלי השמימה, תפגשי שם עם אמך ועם כל ידידותיך הצעירות ולא תוסיפי להיות לבדך."

ש. אחר כך שמעת ירייה? ת. אינני זוכר כרגע.

ש. שם הקטנה היה רחל. מה קרה אחר כך?
ת. ירו באישה שעמדה על ידי. אני זוכר שהיה מקרה של אישה אחת שנורתה ויצאו מעיה, עליה הייתה ילדה קטנה ישנה. רבים מהילדים צעקו, יללו, רצו אנה ואנה ואי אפשר היה להשתלט עליהם, הם נורו בחוץ, בשדה. היינריך וילהאוז עם כלביהם היו כאן.

ש. אנו מגיעים לזה. בשעה 10 הגיע וילהאוז עם מי?
ת. **וילהאוז עם היינריך וכלבים גדולים בפעם הזאת.**

ש. מה אמר לכם וילהאוז?
ת. הוא קרא לנו להירגע ואמר שהכל ילכו לעבוד, והחל מפריד בינינו לפי שנת הלידה. ראשית כל, קשישים מגיל 60 וצעירים מגיל 10, ואחר כך קשישים מגיל 50 וצעירים מתחת לגיל 14.

ש. מה זה אומר, מה קרה לאלה שלא נקראו?
ת. הם נשארו עומדים במקומותיהם, ועל האחרים היה לצעוד צעד קדימה, והם לוקחו.

ש. מה קרה להם?
ת. יומיים לאחר מכן נודע לנו מה קרה להם. הם נורו ועלינו היה לשרוף את גוויותיהם. אחד ביקש להימלט ונורה. נותרתי עם אחי השני בלבד. כאשר הגיע תורנו - של אחי ושלי. כי היינו באותה קבוצה גילית, הוא היה צעיר ממני רק בשנה וחצי - לוקחנו. הוא נשלח לחולות וירו בו, ואני הייתי בין מאות המעטים מתוך אלפים שנשלחו חזרה למחנה ינובסקה.

ש. ראית את אחיך בצאתו לדרכו? ת. כן.

ש. חזרת למחנה ינובסקה?
ת. שוב נכנסנו, לצלילי תזמורת גדולה שניגנה ליווי, למחנה ריכוז זה.

ש. איזה תזמורת?

ת. גם במחנה "יולאג" וגם במחנה הריכוז ינובסקה היו תזמורות שניגנו בוקר וערב. בצאתנו לעבודה ובשובנו מהעבודה, וגם כאשר הוליכו אנשים בירות, ניגנה התזמורת. התזמורת בינובסקה הייתה גדולה מאד. היו בה 60 מנגנים.

ש. מי נתן הוראה להקמת התזמורת ולהפעלתה?
ת. סבורני שלא היה זה רעיונו של אדם אחד, של וילהאוז, אלא שהייתה בכך שיטה. כי תזמורת הייתה גם ב"יולאג", גם בבריגדת המוות וגם במחנה הריכוז. בכל אחד משלושה מקומות אלה מצאתי תזמורת. ויש להניח שהייתה זו הכוונה מרכזית.

ש. הנה שמענו שראית כל בני משפחתך מתים לפניך. כיצד היה בכך העוז לעמוד, כיצד עמדת בכך והמשכת?

ת. **היה זה ענין של כוח רצון ורגש אחריות. הרגשנו שעלינו - על מישו - להישאר בחיים, כדי להגיד לדורות ולספר לעולם, ולעמוד בפני מזימתם של הנאצים שביקשו להרוג את כולנו. היה רצון עז שבכל זאת יישאר מישו בחיים.**

וכפי שאומר להלן, לא היה זה ענין אישי, שיישאר זה או אחר, אלא שיישאר בחיים האדם המסוגל להישאר בחיים ולהגיד את אשר יש להגיד. אם היה אדם אחד כזה, היו מוכנים חבריו ועמיתיו למות ולהיהרג, ובלבד שיכסו, יגנו ויחפו על **האחד הזה שיאריך חיים ויצא ויספר סיפורו לעולם.**

ש. ב-15.6.1943 לוקחו כ-40 איש ממחנה ינובסקה, כפי שאמרת, לסלילת כבישים, ואתה ביניהם. לא כן?

ת. כן. **אך לא הייתה זו למעשה סלילת כבישים, אלא הייתה זו בריגדת המוות, עוצבת-מבצע מיוחדת 1005.**

ש. מה היה תפקידה של עוצבה זו?

ת. יחידה זו תפקידה היה לטשטש כל עקבות של רצח שבוצע על יד הנאצים.

ש. מה היה תפקידכם?

ת. **תפקידנו היה להוציא מקבריהם את גופות היהודים שנרצחו במשך שלוש השנים שקדמו לכך. היה עלינו להערים את הגוויות ערימות ערמות על מוקדים לשריפה, לטחון את העצמות הנותרות, ובאפר היה עלינו ללקט חפצי ערך, כמו שני זהב וטבעות. ולבסוף היה עלינו לזרות את האפר ברוח לבל יימצא. לכסות שוב את הקברים על מנת שלא יימצא זכר וסימן. על הקברים שתלנו שתילים.**

נוסף על הגוויות שכבר היו בקברים, היו מוסיפים ומביאים גם אנשים חיים, שנצטוו להתפשט ולשכב והם נורו ונהרגו, וגם אותם היה עלינו לשרוף.

ש. היה שם ממונה על השריפה, וממונה על המניין? ת. כן.

ש. מה היה תפקידו של הממונה על השריפות?
ת. מתפקידה של החטיבה היה כדלהלן: היו בה נושאי תפקידים ואחראים שונים. היה ממונה על הבערה, אחד, אחר כך שניים, הם היו ממונים על המניין, מונים, אחד, אחר כך שניים. היה טור האפר, היו מנקים וכו'. תפקידו של הממונה על הבערה היה שלא תדעך האש האוחזת בגויות שהוערמו בצורת פירמידה על המוקד.

תפקידו של הממונה, הממונה על המניין, היה שלא תחסר אף גווייה אחת. כי היו להם רשימות מדויקות של מספר הגויות שהוטמנו בכל קבר וקבר. היה קורה שהיינו מחפשים במשך שעות גווייה אחת ויחידה אשר נעלמה מעינינו. כי היו להם רשימות מדויקות וידעו בדיוק כמה גויות יש למצוא בכל קבר וקבר.

ש. בערב היה עליכם למסור דין וחשבון לאונטרשטורמפירר, לא כן?
ת. אונטרשטורמפירר שרלק והאופטשארפירר ראוך קיבלו דין וחשבון מדינו.

ש. מה היה נוסח דין וחשבון זה?
ת. היה על המונה למסור את הדין והחשבון יחד עם הנייר והעיפרון שבידיו, כי אסור היה שיוותר בידיו דבר וחצי דבר. אסור היה אפילו שיזכור את מספר השרופים אותו יום. אסור היה לו לספר לאיש או לזכור בעצמו. אם למחרת היום נשאל על ידי השארפירר, על ידי הקצין, כמה גויות נשרפו אתמול, היה עליו לומר: "אינני זוכר".

ש. כמה שעות ביום עבדת במלאכה זו, בשריפת הגויות?
ת. היה זה בדרך כלל יום של שמונה שעות, לעתים עשר שעות, אבל לרוב שמונה שעות. והסיבה - שהשומרים, שוטרי השוצפוליצי, משטרת החסות, היה עליהם להיות עמנו כל העת, וכשתם יום עבודתם שלהם, כאשר הגיעה שעת מנוחתם שלהם, היה גם עלינו לשוב ולהפסיק את העבודה.

ש. האם קיבלתם מזון בהיותכם שם? ת. כן, קיבלנו הרבה מזון.

ש. היכן אכלתם? ת. על הגויות.

ש. על הגויות עצמן? ת. כן, על הגויות עצמן אכלנו.

ש. האם אתה זוכר את ה-21.6.1943 כאשר הגיעו מצבות?
ת. כן. הגיעו מצבות מבית הקברות היהודי בלבוב. מהמצבות האלה ריצפנו את המקום וערכנו הן מוקד (Brandstelle) הן מקום לטור האפר (Aschkolonne).

ש. אמור נא לי, אמרת שאספתם את הזהב ושאר חפצי ערך. התוכל לתת לבית המשפט מושג מה הייתה הכמות שאספתם בכל יום ויום?
ת. כאשר המדובר היה רק בגויות, הכמות ליום בממוצע הייתה 8-10 ק"ג זהב. אך כאשר הובאו אנשים חיים להריגה ולרצח, כאלפיים או אלפיים חמש מאות איש, אז התפוקה עלתה בהרבה. אולם כאשר היו אך ורק גויות, אז היה זה בערך 8-10 ק"ג ליום.

ש. כיצד בוצע רצח האנשים שהגיעו חיים אל המקום, אל מקום הבערה?
ת. תלוי היה במספר האנשים שמגיעים, אם הגיעו רק 200 או 300 איש, או אם הגיע משלוח של 1,500 או 2,000 איש.
כך, למשל, פרשת ה-26 באוגוסט 1943 כאשר הובאו **כעשרים עד ארבעים נערות אלינו**. הן בילו כל אותו לילה עם אנשי ס"ס, ואחר כך נאמר להן, שתוספנה להיות עם אנשי ס"ד. אחדות מהן החלו נמלטות. מיד נלקחו, הוערמו על משאיות והובאו אלינו אל הבערה. המשאית מגיעה עד למוקד ממש, נפתחה הדלת האחורית, **ואחת אחת הושלכו הבנות אחרי ירייה בעורפה אל הבערה**. הדבר בוצע על ידי אנשי ס"ד שהיו בתפקיד אותו בוקר.

כשהגיעו ביום השלישי, 29 ביוני 1943, איש, הם נורו. העמידו אותם בקבוצות של 25 איש כל פעם וגדעו אותם במכונות ירייה. אחרי הקבוצה הראשונה של 25 איש הועמדה קבוצה שניה של 25 איש, וכן חוזר חלילה.

כשאירע אותו רצח של 275 איש ביום שלישי, 29 ביוני 1943, כשנורו בקבוצות של 25 איש כל אחת, פתר לנו ענין זה בעיה שהייתה לנו, בעיה שנתעוררה, כשמצאנו בקבר אחים אחד אנשים שלשונם הייתה בחוץ, ונראה היה שלא נורו אלא כאילו נחנקו ונקברו חיים.

ראינו באותה הזדמנות, כאשר בצרור אחד ביקשו לרצוח 25 איש, שהיה ולא נפגע האדם למוות, אך נפגע בזרועו או בחלק אחר של גופו, וכמובן כאשר הוא נפצע אך ורק פצעים קלים נותר בחיים.
אבל לנו לא היה פנאי ולא הייתה שהות לבדוק את הדבר, ורק כאשר היינו מעלים את אשר חשבנו לגיוות, למוקד, התחילה גווייה זועקת וצורחת מתוך האש.

ש. המפקדים של העוצבה היו מספקים לכם וויס, בניזין, נפט ועצים?
ת. כן. גם מכונת טחינה.

ש. ועליכם היה לבצע את פעולתכם ביעילות ובדייקנות שלא ייוותר דבר?
ת. כן. היה גם צריך לבדוק על הקרקע שלא תיוותר שורה או פיסת נייר. הכל נשרף.

אב בית-הדין: מה הייתה מכונת הטחינה?

ת. זאת הייתה כמו מכונת בטון גדולה. היו אלה כמו מערבלי בטון גדולים ובהם כדורי פלדה גדולים. היו מכניסים את העצמות לתוך המכונה, וכדורי הפלדה היו שוחקים את העצמות. התהליך היה כזה. קודם כל היינו שורפים את הגויות. הם נהפכו לאפר. את האפר הזה עם הנותר היינו מכניסים לנפה גדולה כמו נפת קמח, ושם היו נותרים הזהב והעצמות. את העצמות היינו מכניסים לטחנות אלה שהיו כמערבלי בטון ושם היו נשחקות העצמות.

כ-31 חודש לאחר מכן הגענו לגילוי אותו קבר, ששם התעכבו וחיפשו את הגופה 182, אשר לפי הרשימה הייתה צריכה להיות שם. זאת הייתה צריכה להיות גופתי אני.

היועץ המשפטי: האם אפשר לבקש מבית המשפט את הספר של העד? אני רוצה שהוא יזהה מספר תמונות.

אב בית-הדין: לא הבינותי את תשובתך האחרונה, ד"ר וולס.
ת. 13 חודש לאחר מכן הייתי בתוך הקבוצה שחפרה ופתחה את הקבר ששם נקברה הקבוצה שנורתה ושאני הייתי בתוכה, והרי כמו שסיפרתי נמלטתי. לכן חיפשנו וחיפשנו את הגווייה האחת שהייתה חסרה במספר הגוויות, הגווייה מס' 182.

היועץ המשפטי: בידי מי היו רשימות הגוויות?
ת. אינני יודע בדיוק איך היו הרשימות. אבל תמיד היה אחראי אחד של ס"ס או של ס"ד שהיו לו הרשימות בידי, והוא, לא זו בלבד שידע את המקום בערך, אלא ידע אותו בדיוק. היה מגיע לאיזו פינה ואומר, הנה שישה צעדים מזרחה או צפונה או דרומה או מערבה אפשר לצעוד, וכאן התחלת קבר האחים. היו להם רשימות מדויקות של המקומות עם מפות ותרשימים וגם מספר האנשים הקבורים בכל קבר וקבר.

ש. יש בספרך תמונות מספר של המאורעות והעבודה בשעה שהיית בחטיבה. האם סופקו התמונות על ידך?
ת. התמונות לא סופקו על ידי, אלא על ידי הוועדה ההיסטורית בפולין.

אב בית-הדין: האם כך נראו הדברים כמו שהם מתוארים בתמונות? ת. כן.

אב בית-הדין: האם אתה יודע איך הגיעו התמונות לידי הוועדה ההיסטורית? ת. איני יודע.

ש. כשבבוקר יצאתם לעבודה ובערב שבתם - סיפרת לנו שהיה עליכם לשיר?
ת. **היה עלינו לחבר שירים ולשיר אותם כאשר יצאנו, היינו הולכים ושרים וגם הממונה על הבעירה היה הולך בראשנו. הוא היה לבוש מין מדים מיוחדים, כשטן הלבישוהו, והוא בידיו. הוא היה הולך בראשנו והיה עלינו לשיר. אחר-כך נלוותה אלינו גם תזמורת והיה עלינו לשיר, היא ניגנה כאשר היינו הולכים לעבודה.**

ש. אנשי החטיבה זיהו גוויות של בני משפחה, קרוביהם?
ת. כן, היה איש אחד בשם בריל, הוא היה בערך בן 40-50 הוא נכנס לחטיבת המוות. הזאת יחד עם בנותיו הצעירות, אחת בת 16 ואחת בת 18, הן הובלו לשם. שעה קלה לאחר מכן. כשהגוויות היו עוד חמות, היה עליו לשרפן.

ש. הזוכר אתה את ה-29.6? ת. כן, סיפרתי על הפרשה הזאת.

ש. **כמה זמן בערך חי אדם כזה אשר היה בחטיבת המוות?**
ת. בדרך כלל ההוראה הייתה שלאחר 8-10 ימים מחליפים את הקבוצה, פירוש של דבר - רוצחים את אנשי החטיבה הקיימת ומביאים חדשים. כך שאם היו באים מבקרים למחנה, אנשי ה-ס"ד, והיו שואלים אותנו כמה זמן אנחנו בעבודתנו זו, אסור היה לומר אלא שאנחנו עובדים בה כ-5-6 ימים.

ש. למעשה, הרי ידע האיש הממונה עליכם שכבר ימים רבים הרבה יותר אתם עובדים בעבודה זו? ת. כן.

ש. מדוע אם כן חס על חייכם?
ת. קודם כל היו לו קשיים בהשגת יהודים, שהרי היינו כמעט היהודים האחרונים בעיירה. שנית, היו לו קשיים בביצוע עבודתו, שהרי לפני בואנו היו כל שלשה ימים רוצחים את אנשי החטיבה, ומתחילים באנשים חדשים, והעבודה לא התקדמה. והוא החליט שאם יש בדעתו לעשות מלאכתו כאשר ביקש עליו לשמור על אותה חטיבה לזמן ממושך הרבה יותר. הוא אמר לנו, שזה בניגוד לפקודות שניתנו לו, ועל כן אסור לנו לספר את הדבר. זה היה סוד בינינו.

ש. ובספטמבר עברת למקום אחר?
ת. בסוף ספטמבר עברתי ליד צ'קוב דרך צ'ביצקי. ושוב ידעו אנשי ה-ס"ס היכן למצוא את הקברים. והיו אלה הקברים של האנשים שנהרגו מרחוב טפליצ'קה.

ש. ביניהם היו גם פולנים?
ת. כן, אנחנו מצאנו בקברים אחדים פולנים. ובמקום אחד מצאנו למעלה, בשכבה העליונה, מצאנו את אנשי "הקרב השחור" {הקרסים השחורים} זה היה משמר המיליציה האוקראינית, אשר ביצע את הפעולות ביהודים, והם נורו בסוף הפעולה והיו בקבר במדיהם השחורים.

ש. מצאתם גם את פרופסור ברטל בתוך הקבר הזה?
ת. כן, זה היה בערב יום הכיפורים... זה היה ביום ששי. לא ערב יום הכיפורים, אלא היום שלפני ערב יום כיפור. זיהינו 38 גוויות.

ש. איך ידעתם שזו גופתו?
ת. אנחנו ידענו למחרת היום כשהבאנו את הגוויות לבעירה, נודע לנו שהגוויות נקברו בבגדיהם ובתוך הבגדים היו תעודות. וכך נסתברו לנו השמות. היה שם פרופסור ברטל, אוסטרובסקי, בוז'ילנסקי ואחרים. הם נקברו בחליפות ערב, עם עניבות שחורות, כאילו נלקחו מאיזו ארוחת-ערב, מסעודה חגיגית. היו אלה משמנה וסלתה של החברה הפולנית, 38 איש.

אב בית-הדין: מי היה פרופסור ברטל?
ת. הוא היה מתמטיקאי גדול, היה פעם ראש הממשלה, הוא היה הדיקן של הפוליטכניון של לבוב.

ביום הכיפורים, ה-9 באוקטובר, שרפנו כ-2000 גוויות ועליהן את 38 הגוויות האלה. צמנו רוב רובנו, כ-50 איש, צמנו על אף העבודה שעבדנו בשעה ששרפנו את הגוויות.

ש. מה קרה בשעות המוקדמות ב-25 באוקטובר?
ת. בדרך כלל, כשהיו מביאים קרבנות חדשים היו אומרים לנו שיש אזעקה, התקפה אווירית, שאסור לאיש לצאת מן הצריפים או להציץ מבעד לחרכים ולסדקים. אולם באותו בוקר, בשעה 4:00 בבוקר, הופיעו ששת אנשי ס"ד האלה - שרפיר ילידקו, שרפיר מוזאיקו, האופשטורמפירר אולמר, אונטרשטורמפירר

שרלק, האופשטורמפירר ראוך, ושטורמאן רייס. ששתים היו מאנשי ס"ד, הם נראו לנו קצת שתויים.

הם לקחו אותנו אל קצה הרחוב, סגרו אותנו ואמרו שמהו מתרחש ואסור לנו לצאת מן המקום. ואז הובלו האנשים האחרונים ממחנה הריכוז ינובסקה, 2000 האנשים האחרונים ממחנה הריכוז ינובסקה. הם הובאו למה שנקרא חיסול.

ראש המחנה במחנה הריכוז ינובסקה היה האופשטורמפירר וארצוג. בבוקר הביאו בגדים חדשים וכל אחד קיבל בגדים חדשים, בגדי חורף, כי אמרו שנעבוד במזג אויר קר יותר.

ש. איפה קיימתם את מיפגשי המחתרת שלכם, שבהם דנתם על שאלות הבריחה?

ת. היו לנו כל הזמן תכניות וכל הזמן פגישות חשאיות, ותכננו את בריחתנו ותכננו להימלט; אולם ראש הקבוצה היתה לו עדיין אם, וארוסתו הייתה עדיין במחנה, הן היו עדיין בחיים, וידענו שאם נברח יירו בהן. זה ריסן אותנו.

כמו כן היו סיכויים קלושים ביותר להצלחה, אם אפילו נימלט. לכן נדחו הדברים ונדחו והלכו, והפכו ליותר קרובים לביצוע רק כאשר באה שעת חיסולה של שארית המחנה, מחנה הריכוז בינובסקה, באותו לילה בנובמבר. חיסולו הסופי של מחנה הריכוז ינובסקה היה בלילה של ה-18 עד ה-18 בנובמבר 1943 **אותו לילה, ה-18 בנובמבר 1943, החילונו במרד שלנו.**

אב בית-הדין: אני רואה בדאגה . . .
היועץ המשפטי: אגמור עד ההפסקה, אם בית המשפט יהיה מוכן לתת לי עוד 10 דקות אחרי אחת-עשרה.

אב בית-הדין: זה הרבה יותר ממה שאדוני אמר לנו אתמול. אני מבין את הקושי. היועץ המשפטי: זה קושי גדול, וזה חומר אשר לגביו כמעט אין אנשים שיכולים לספר דבר. יש לי רק עוד עד אחד מביאליסטוק שהיה ביחידה כזאת. **ואני חייב להוכיח את מבצעי טשטוש העקבות, כי כאשר רוצח רוצה לטשטש עקבות זה מוכיח על כוונתו ועל מעשיו.**

אב בית-הדין: זה ברור.
היועץ המשפטי: אמור לי, ד"ר וולס, איך נראים הדברים כאשר רוצחים 2000 איש?

ת. כדי להבהיר את העניינים יותר, אולי תרשה לי לתאר איך היה מבנה חטיבת המוות. קודם כל היה אזור שהרדיוס שלו כשני מיל, זאת אומרת כל הקוטר שלו שישה קילומטרים, והיו שם שלטים האומרים, כי הכניסה אסורה בהחלט, כל הנכנס יירה בפקודת גנרל ס"ס קצמן. כל הפקודות האלה היו חתומות תמיד בידי גנרל הס"ס קצמן. היינו במעין מכתש. מסביב היו שומרים. גם האוהל שלנו, בו היינו, היה שם, בתוך מכתש זה. את המקום סובבו גדרי תיל.

המוקד, טור האפר, כל העבודה - הכל התרכז באותו מכתש. על אף עובדה זו שהכל נעשה במכתש, בתוך שקע הקרקע, בכל זאת נראתה האש שנבערה

למרחקים, קילומטרים רבים. אנו היינו כ-811 איש בשעת המרידה. היו שומרים עלינו כ-120 אנשי השופו, משטרת החסות מגדוד 23 מטרנפול.

אלפיים איש אלה היו מובלים עד קצה המורד, קצה הגבעה, במשאיות, בכל משאית 40-50 איש. **ירדו מהמשאיות, נצטוו להסיר משקפיים, נעליים וגרביים. הלכו מרחק מה, שלושים מטר, אחר כך נצטוו להסיר בגדיהם ועוד הודיעו ללכת עד קרבת המוקד, כדי שלא יצטרכו לשאת את גוויותיהם אחר כך למרחק רב. הועמדו בשורות קבוצות-קבוצות ונורו במכונת ירייה.** רובם אף נהרגו מהיריות האלה.

ש. מי היה המבצע של היריות?
ת. היו יורים בהם בדרך כלל אנשי ס"ד.

ש. אמור נא לי: הרי לא היו שומרים רבים, ואלפיים איש היו הקרבנות. מדוע לא ביקשו להתנגד, לעמוד בפני רוצחיהם, לפחות לפגוע בהם? מדוע הלכו בשקט להירצח?

ת. ראשית, לא הובלו כל פעם אלפיים איש למקום ההריגה. הם הובאו קבוצות קבוצות, כל משאית לחוד, 40-50 איש בכל משאית. לעומת 40-50 איש אלה היו השומרים ברוב מכריע.

שנית - מחשבותיהם של האנשים היו מלאות דאגה וצער על משפחותיהם. באותה שנה, בשנת 1943, כבר לא נותרו רוב המשפחות בחיים. האדם שהובא הנה היה כאילו האחרון ממשפחתו, ולא היה אכפת להם על החיים. **הם בחרו במוות על פני עיניים. העיניים היו סיוט יותר גדול מאשר המוות.** לא היה כבר ערך לחיים. לא היה להם אכפת למות. הם רצו שהעניין ייגמר וחסל. הנה, למשל, כאשר באו נשים עם ילדים בקבוצות אלה, קרה לא אחת **שהנשים היו משליכות את ילדיהן למוקד הבורר וקפצו לתוכו בעצמן אחרי הילדים בטרם נורו, בטרם נרצחו ביריות.**

ולדוגמה, אם קרה מקרה שאם אחת עם ילדה ירקה בפניו של איש הס"ד - נלקח הילד מידה וראשו נופץ אל העץ ואחר כך הושלך לאש. אולם האם עונתה, תלו אותה על רגליה לעיני כל האחרים והאחרות. זאת ראו הנשים ולא ביקשו להתנגד. בעיקר, קשה היה ענין הפשטתם של הילדים על ידי אימהותיהם.

ש. זה היה רק מקרה אחד? ת. לא, מקרים רבים כאלה היו.

ש. אתה זוכר את קסטלר? ת. כן, הוא היה אחת מהגויות המהלכות על שתיים.

ש. מה פירוש "גויות מהלכות על שתיים"?
ת. כפי שהזכרתי קודם, היו אנשים שלא נהרגו מיריות. למשל, נפלו וחשבו, שכך ימלטו על חייהם אם יפלו ויעמידו פני הרוגים.
היה אחוז הולך וגדל של אנשים שלא נורו למוות כאשר היו קבוצות גדולות מהעומדים בפני מכונות הירייה. זכורני אדם אחד בשם קסטלר שבא מטרנפול כאשר הועברו אלפיים איש ממחנה הריכוז. ראינו לאחר היריות שנותרו אנשים

בחיים והשארנו עבורם מעט סוכר ומעט מבגדינו, כדי שיוכלו לנסות להימלט בשעת לילה.

היו רבים שנותרו כך בחיים לאחר יריות אלו. אולם למרבה הצער ניצל אך ורק קסטלר את ההזדמנות הזאת ונמלט. דבר זה נודע לנו רק כאשר למחרת היום נתפס והובא חזרה. אף על פי שעונה, ואף על פי שהובטחו לו כל מיני הבטחות, לא גילה דבר, לא גילה אזני החוקרים ולא אמר מי עזר לו ומי סיפק לו את העזרה לבריחתו. למחרת היום הוא נשרף.

ש. ברשות בית המשפט הייתי מבקש לקצר עכשיו, ואולי נוכל לעבור עתה **לפרשת בריחתך**. אולי תספר לבית המשפט כיצד ברכת אתה, כיצד הצלחת להימלט?

ת. לאחר חיסולו הסופי של מחנה הריכוז ב-19.11.1943 הרגשנו שאין עוד בפני מי שנהיה אחראים, ואין עוד אדם שאת מותו נוכל להחיש במעשה פזיז משלנו. ואז גמרנו אומר להימלט בעצמנו. מאחר שהייתה זו עונת חורף והיה קר, היינו נוהגים להבעיר אש עבור אנשי משטרת החסות במרחק מה מאהלינו, כדי שייחם להם בשעה שהיו עומדים על המשמר.

במשך שבועות אחדים הנהגנו שירה ונגינת תזמורת בקול גדול, כדי שביום הגורלי - ביום המרד - אם חס וחלילה יישמעו קולות חשודים, יהיו לגמרי בלתי נשמעים מרוב רעש התזמורת והשירה.

באותו יום קבענו שיישארו אנשי התזמורת וקבוצה של אנשים שישירו. כמובן שהיה ברור שאלה יהיו את החיפוי עלינו וימותו בעצמם, כדי שאנו נוכל להימלט. אנשים אלה קיבלו זאת ברצון רב, ולא הייתה כל שאלה של הצלת חיי הפרט, דאגתנו היחידה הייתה שבמחיר קורבנם של אלה יינצל מישוהו, ייצא לעולם ויספר את הנוראות.

באותו יום הביאו לנו את הבגדים שפשטו מעל אנשי הריכוז שנהרגו. בגדים אלה הועברו אלינו ובתוכם מגפיים ונעליים. הכוונה הייתה שלמחרת היום יועברו לתעודתם, כאשר יצאו אנשי ה-ס"ד. אנשי השופו, משטרת החסות, היו מעוניינים ליטול לידיהם כמה מבגדים אלה, ובעיקר מגפיים, וביקשו שניתן להם אותם, כי להם אסור היה לגעת בשלל שהיה מופקד בידינו. וכך סודר שאלה שייצאו מאתנו החוצה כדי להבעיר אש על מנת שיתחממו, ייקחו עמהם זוג מגפיים ויפילו על הארץ. ואיש השופו ירימם ביעף כדי שחבריו לא ישימו לב, כי הוא לא רצה שחבריו יידעו על לקיחת הנעליים.

אב בית-הדין: אבקש בכל זאת לדלג על פרטים אלה ולקצר.
ת. איש אחד שהטיל זוג מגפיים ארצה, ביקש לחנוק את איש משטרת החסות שהתכופף, אלא שהוא היה קטן וחלש מדי ולא הצליח לחנקו במחי יד. ואז זעק האיש בקול גדול. איש משטרת החסות השני ברח והזעיק את המחנה ואז החלו יריות. מיניה וביה יצאנו כולנו והחילונו רצים; אבל לא כולם, כי היו אנשים שביקשו נפשם למות, ולא היה להם כוח להמשיך.

היועץ המשפטי: היו אנשים שלא רצו להצטרף להתמרדות?
ת. היה איש בשם י. גולדברג מוותיקי הצבא הפולני, איש מחתרת שאמר: "למה לי חיים, אשתי ושבעת ילדי נרצחו כאן, אמות אף אני במקום הזה". הוא התפשט, שכב על הארץ וחיכה למותו.

ש. **מה מספר הגוויות שנשרפו על-ידי בריגדת המוות שלך?**
ת. כמה מאות אלפים.

ש. התוכל לאמר כמה אנשים נורו למוות בפני מוקדי תבערה אלה?

ת. **לדעתי – 30,000**. זה היה בזמן שהייתי שם. לאחר מכן לא הוסיפו בכך כי לא נותרו עוד יהודים.

ש. מתי נודע לך שעוצבה זו שמה "**עוצבת מבצע 1005**"?
ת. ידענו זאת כבר מתחילה, כי בכל פעם שבאה פקודה או ידיעה, בא הדבר תמיד בשם "זונדרקומנדו 1005".

ש. נדמה לי שכאשר הצגתיך אתמול בפני בית המשפט, האם לא שכחתי את העובדה שזכית בפרס מדעי השנה?
ת. קבלתי בשנת 1961 מן הקונגרס הבינלאומי לצילום סרטים ולאופטיקה במדרה-פלטה בארגנטינה את הפרס וציון למהנדס שתרים את התרומה הגדולה ביותר בשנת 1960 בשדה מדע הסינמטוגרפיה והאופטיקה.

ש. הידוע לך אולי כמה מיהודי לבוב נותרו בחיים עד לאחר המלחמה?
ת. שבועיים לאחר המלחמה נערך מרשם ונרשמנו **כ-212 איש בלבוב**. לא היו אלה כולם אנשי לבוב מקוריים. היו אלה אנשי לבוב, הסביבה ומקומות אחרים.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, האם יש לאדוני שאלות לעד הזה?
ד"ר סרבציוס: אין לי שאלות לעד הזה.
השופט רוה: תמונות אלו בספר, האם מראות הן מקומות שאתה עבדת בהם או מקומות דומים למקומות אלה שעבדת בהם אתה?
ת. אין התמונות האלה ממקומנו שלנו.

ש. והאם אתה יכול לזהות את המקומות?
ת. לא. אך תמונה אחת ישנה שבה אוכל לומר שהיא בדיוק כמקום שהייתי בו אני, אלא שאיני יכול לזהות את האנשים בה, מפאת איכותו הרעה של התצלום עצמו. ומאחר שלא הייתי בפולין בשעה שפורסם הספר, לא ראיתי את המקור, את התצלום המקורי.

היועץ המשפטי: הספר נערך מטעם הוועדה ההיסטורית על ידי גב' רחל אורבך. היא נקראה להעיד מחר, ואז אוכל להציג לה את השאלה של כבוד השופט ד"ר רוה.

השופט הלוי: ד"ר וולס, אמרת שכאשר הנאצים נכנסו לרוסיה, **חיו בלבוב 105 אלף יהודים**. ת. כן.

ש. **כמה תושבים פולניים היו בלבוב או תושבים מקומיים לא-יהודים?**
ת. מספר תושביה של לבוב באותה תקופה היה כ-420 אלף.

ש. כשאתם בקשתם מחבוא מההשמדה, **האם נתנו לכם הפולנים מחבוא בבתייהם?**

ת. בדרך כלל הפולנים לא רק השתתפו, אלא כאשר למשל אחדים מאנשי חטיבת-המוות שלנו ניצלו, ולא רבים ניצלו, והגיעו ליערות, אל הפרטיזנים - הם נהרגו על ידי הפרטיזנים.

ש. לא הבנתי, הפולנים השתתפו במה?
ת. הייתה קבוצה פרטיזנית שלחמה בגרמנים. הייתה זו קבוצה קטנה, אבל בעת ובעונה אחת הם גם היו נגד היהודים.

היועץ המשפטי: אולי מותר לי לבקש את כבוד השופט, השאלה היא עדינה, היו כמה כוחות פרטיזנים פולניים, אולי העד יתבקש לזהות את אותו הכוח שהוא מדבר עליו.

ת. היו קבוצות שונות. ידוע לי שאחדות מהן פעלו בדרך זו, אחדות פעלו לטובת היהודים. לא הייתי יכול לזהות את זיקתם הפוליטית, זה לא ידוע לי. אבל ידוע לי שקבוצה זו אשר עליה דיברתי ואשר היו שונאי ישראל, היו בסביבות לבוב, ביערות ליד סטרי; באשר לקבוצות אחרות נודע לי אחרי המלחמה שהיו קבוצות פרטיזנים אשר פעלו ברוח אחרת, אולם אינני יודע בדיוק את זיקתן הפוליטית.

היועץ המשפטי: האם העד יודע לזהות ארגון בשם N.S.Z. ו"ארמיה לדובה"?

ת. שמעתי את שני השמות האלה, אבל אין לי קשר או ידיעה מפורטים.

ש. **"ארמיה לדובה"?** ת. גם "ארמיה לדובה".

אב בית-הדין: העד אמר שהיה צעיר מכדי שיזכור זאת.
השופט הלוי: אני באמת לא התכוונתי כל כך לפרטיזנים, אלא לאזרחים פשוטים.

ד"ר וולס, האם אתה יודע כמה יהודים ניצלו מלבוב על ידי אזרחים פולנים?

ת. אני יודע על שמונה מקומות שבהם היו פולנים מחביאים יהודים. בשנים מהמקומות האלה היו יותר מעשרים איש, ברוב האחרים רק אדם אחד או שנים. אבל היו רק שמונה מקומות.

ש. האם היו לכם סיכויים טובים למצוא מחבוא בעיר לבוב או האם היה זה מסוכן לבקש שם מחבוא מחוץ לגטו?

ת. מסוכן מאד היה הדבר, כי כל התושבים היו נגדנו. היה למעשה בלתי אפשרי הדבר למצוא כל מחבוא, כי כולם היו נגדנו.

היועץ המשפטי: אם מותר לי רק להבהרת הדבר, האם רוב האוכלוסייה הלא-יהודית של לבוב הייתה פולנית או אוקראינית?

ת. זה היה בערך שווה. הפולנים היו כשלושים אחוז מתושבי לבוב.

אב בית-הדין: **30% פולנים, כ-30% אוקראינים ו-53% יהודים?** ת. כן.

אב בית-הדין: מסרת לנו תאריכים מדויקים של מאורעות שונים, **איך אתה זוכר את התאריכים האלה?**

ת. רשמתי מדי יום ביומו במשך כל שנות המלחמה. וביום שלאחר השחרור מסרתי את החומר לידי של ד"ר פרידמן שהיה אז יושב-ראש הועדה ההיסטורית.

ש. מעולם לא נתגלה הדבר על ידי הגרמנים?

ת. לא. הדבר לא נתגלה וגם לא היה כל-כך אכפת לנו, כי מצד אחד ריחף המוות לנגד עינינו בהיותנו בקבוצת המוות. ומצד שני היו לנו תפילין והיו לנו גם אקדחים.

ש. מה היה שטח פעולתה של חטיבת המוות הזאת שסיפרת לנו עליה?

ת. פעולתה הקיפה שטח אשר הגיע עד סטניסלב, אשר נדמה לי כי היא במרחק 180 ק"מ, אבל הכל בגליציה המזרחית.

אב בית-הדין: רב תודות, ד"ר וולס, בזה סיימת עדותך.

דוד אולר: הם ניסו לברוח

עדותו של קרסיק אברהם במשפט אייכמן

**קרסיק אברהם, בעת המשפט היה תושב רחובות.
הוא סיפר על פעולת המחתרת בגטו ביאליסטוק.
אחרי חיסול הגטו צרפו הגרמנים את אברהם
ליחידת "הזונדרקומנדו", שהועסקה עד אמצע יולי 1944
בטשטוש עקבות ההשמדה באזור ביאליסטוק.
אנשי ה"זונדרקומנדו" נאלצו לשרוף 22,000 גוויות
שהוצאו מתוך עשרות קברי המונים.**

אב בית-הדין: מה שמך המלא? ת. אברהם קרסיק.

היועץ המשפטי: אתה גר ברחובות, רחוב הרצל 169? ת. כן.
ש. לפי מקצועך אתה מסגר ואתה עובד בסרפנד? ת. כן.

ש. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה היית בביאליסטוק? ת. נכון.

ש. מתי נכבשה ביאליסטוק לאחר פרוץ מלחמת גרמניה-ברית המועצות?
ת. ב-27.6.1941.

ש. אז שרפו הגרמנים בנינים מרובים, בתוכם בתי מלאכה, בתי מסחר ובתי
מגורים יהודיים?
ת. שלושים וששה רחובות.

ש. אחר כך נעצרו ברחובות יהודים, כ-5,000 איש? ת. בדיוק.

ש. נעצרו גברים, באיזה גיל?
ת. מגיל 17 עד 50. הגרמנים בדקו את התעודות, ביקשו מכל יהודי ויהודי את
תעודתו. ואם גילו עלה על 50 שיחררו אותו.

ש. מה קרה לאנשים האלה?
ת. אספו את האנשים האלה. זה היה יום חמישי, ששי ושבת. והם עברו חקירה.
בין היתר שאלו אותם מה המקצוע שלהם. רובם ענו שהמקצוע שלהם הוא
מקצוע חופשי, כדי שלא יחשבו אותם לפועלים, כי זה חשוד בקומוניזם, כך
חשבו. כל אלה לא חזרו אף פעם לבתיהם. את הדברים האלה סיפרו אחר כך
אנשים מעטים מאד אשר חזרו מהחטיפה הזאת.

ש. לאן הובלו האנשים לפי סיפוריהם של הניצולים המעטים?
ת. הם הובלו לפטרשי.

ש. ומה קרה שם?

ת. שם ירו בהם.

ש. מבחינה מנהלית צורף אזור ביאליסטוק לפרוסיה המזרחית? ת. בדיוק.

ש. הוא לא צורף לגנרלגוברנמן?

ת. לא, לא. כל הועדות שבאו אחר כך בענייני עבודה ובענייני חיסול באו מקניגסברג.

ש. מתי הוקם הגטו בביאליסטוק?

ת. ימים ספורים אחרי הכיבוש, אולי שבוע, אולי שבוע וחצי.

ש. באיזה רחובות הוקם? בשכונה טובה?

ת. הגטו הוקם בשכונה צדדית, חלק שאינו סמוך לעיר, החלק הצפוני לעיר.

ש. כמה יהודים היו אז בביאליסטוק?

ת. 45,000 ואולי 50,000 או 60,000 בכלל מספר היהודים בביאליסטוק השתנה כל פעם.

ש. הוקמו אצלכם מפעלי מלאכה שבהם הועסקו היהודים? ת. כן.

ש. איזה מפעלים?

ת. המפעלים עבדו בשביל הוורמכט. עשו בהם כל מיני דברים, החל מעגלות וקרונות וגמור במדים ונעליים.

ש. איך הייתה היציאה לעבודה? היא הייתה חופשית? כל אחד יכול היה ללכת מרצונו הטוב?

ת. היציאה מחוץ לגטו עד 1942 הייתה באופן אינדיבידואלי, זאת אומרת על ידי תעודת עבודה אשר קיבלו בזמן הראשון מידי היודנראט ואחר כך על ידי לשכת העבודה הגרמנית.

ש. ובליזוי? ת. בהתחלה בלא ליווי.

ש. ואחר כך?

ת. אחרי 1942, בספטמבר, כשחיסלו את מחוז ביאליסטוק הצטרפו לצאת רק בפלוגות עם משמר מזוין של גרמנים. המשמר יכול היה להיות אפילו נער קטן, אבל מוכרח היה להיות משמר.

ש. לאיזה יחידות השתייך המשמר?

ת. זה לא חשוב, היו גם ציוויליים במשמר. המשמר היה בעיקר ממקום העבודה.

ש. מה ארע בנובמבר 1942 בסביבות ביאליסטוק?

ת. ב-2.11.1942, אם אינני טועה, נסגר הגטו ודיברו על הוצאת ילדים. אחרי כמה ימים התברר שצמצמו את הגטו בשטח. רחוב זמנהוף והסביבה נותקו מהגטו, שטח שהקיף בערך 26,000 מטרים מרובעים. ובזמן ההוא חוסלו היערות מסביב לביאליסטוק.

ש. לאן הובלו היהודים?
ת. למחנה של הגדוד העשירי הידוע בביאליסטוק. זה היה קסרקטין של הצבא הפולני עוד בזמן הצארים.

ש. הם הועברו קודם לקסרקטין של הגדוד העשירי, ולאחר מכן?
ת. לאחר מכן לכיוון טרבלינקה, לפי מה שנודע לנו אחר כך.

ש. מה קרה ב-4.2.1943?
ת. ב-4.2.1943 **פרצה האקציה הראשונה**. ברביעי בפברואר נסגרו השערים והעובדים שעבדו מחוץ לגטו באו לשערים ולא נתנו להם לצאת. ב-5 בחודש בבוקר נפרץ שער קוקצקה, ואנשי הס"ס נכנסו לגטו והחלו לאסוף יהודים.

ש. איך לאסוף?
ת. לאסוף בכל מיני אמצעים. קודם דיברו על 6,000 יהודים שהגטו צריך לספק לגרמנים, אלה שלא עובדים בבתי חרושת. דובר על כך שזה ימשך חמישה ימים. העובדים שעבדו מחוץ לגטו, ביניהם גם אני, הסתתרו בכל מיני מחבואים שהכינו קודם. לנו כבר היו ידיעות על הדברים האלה. דיברו על כך שהאקציה צריכה להימשך כמה ימים ומי שיינצל מזה יישאר בחיים.

היו מקרים של התגוננות ביניהם המקרה המפואר והידוע של יצחק מלמד בקוקצקה 49. בזמן שבאו לקחת אותו הוא שפך חומצה גופריתנית בפניו של איש הס"ס. איש הס"ס התבלבל והתחיל לירות והרג איש ס"ס שני שעמד על ידו. בבהלה הזאת ברח מלמד. מהרחוב שמלמד גר לקחו הגרמנים 120 יהודים והם נהרגו במקום. אחר כך באו הגרמנים ליודנראט ואמרו...

ש. מי היה מפקד הפעולה?
ת. מפקד הפעולה היה פרידל שהיה ממונה מטעם השלטונות על הגטו.

ש. פרידל זה הועמד אחר כך למשפט והוצא להורג לפי פסק דין של בית דין פולני?
ת. כן. והיה עוד איש אחד, אינספקטור... ואחר שבא מקניגסברג בשם גינטר, כך דיברו. אני בעצמי לא הכרתי אותו, כי הוא לא היה אורח קבוע.

ש. דיברו על כך שגינטר בא?
ת. דיברו שבא במיוחד איש מפרוסיה המזרחית לבצע את האקציה. בזמן שביצעו את האקציה השוצפוליצי ששמרו על הגטו כל הזמן, להם לא ניתן להיכנס לגטו באותו יום, על הגטו שמרו הקומנדו שבאו במיוחד לחיסול.

ש. **מה פרידל הודיע ליודנראט?**
ת. פרידל הודיע ליודנראט, שאם היהודי הזה לא יימצא הם יחסלו את כל הגטו. **העבירו את הידיעה הזאת למלמד ואחרי יום הוא בא והתייצב בעצמו.**

ש. והגרמנים תלו אותו?
ת. הגרמנים תלו אותו בקוקצקה, בשער 39. הוא היה תלוי שלושה ימים על השער.

ש. כמה זמן נמשכה האקציה הזאת?
ת. האקציה נמשכה שבעה ימים.

ש. לאחר גמר האקציה מה נמצא בגטו?
ת. **בגטו נמצאו בערך כאלף גוויות שהגרמנים הרגו אותם במקום, אלה שלא רצו לצאת לטרנספורט או שהתגונו.**

ש. **אז ארגנתם גם אתם מחתרת** והיא פעלה ב-16.8.1943?
ת. בדיוק. בזמן החיסול של הגטו, של הישוב היהודי בביאליסטוק.

ש. אולי בקצרה מאד תגיד לנו מה עשיתם?
ת. ב-16 באוגוסט 1943 ב-4:00 בבוקר, שמענו תנועה מוגברת מחוץ לגטו. ואחרי כמה רגעים פרצו ראשוני החיילים את הגטו.

ש. חיילים או יחידות אחרות?
ת. יחידות אחרות, אנו לא הבחנו, לא הסתכלנו, לא היה חשוב לנו בכלל מי הם. אלה היו גרמנים עם כובעי פלדה, על אופנועים, על מכוניות. במשך כמה רגעים הם מילאו את הגטו ותפסו עמדות בבית החרושת. ביוזנראט הם עשו את מפקדת החיסול.

המחתרת, שהתכוננה לתכנית אחרת, להתקומם, הייתה קצת בהפתעה. אחרי כמה ניסיונות להתקשר עם ראשי המחתרת, קבלנו קשר שאנו צריכים להתאסף.

אב בית-הדין: מי זה אנו, ממי ציפיתם לפקודות?
ת. אנשי המחתרת, ציפינו לפקודה מהמפקדה.

ש. איפה הייתה המפקדה?
ת. ברגע זה לא ידענו איפה הייתה. היא הייתה בסביבות צ'פלה, בתוך הגטו.

היועץ המשפטי: אתה היית איש מחתרת?
ת. כן.

ש. לא היית במפקדה?
ת. לא.

ש. אולי תספר בקצרה על פעולת המחתרת באותו יום.
ת. באותו יום קבלנו פקודה להתאסף ברחוב צ'פלה. קבלנו נשק, והאות צריך היה להיות- שתי ערימות קש שהציתו שעמדו בגן היוזנראט. זה היה מקום פתוח.

ש. נעזוב את הפרטים וניגש לעיקר. המחתרת פעלה?
ת. כן.

ש. מה ניסיתם להשיג?
ת. תקפנו את הגדר, רצינו לפרוץ את הגדר.

ש. וזה עלה בידכם?
ת. עלה בידינו לפרוץ אבל לא להתפרץ, לא לצאת מן הגדר.

ש. מדוע?
ת. מפני שעמדה מכונת ירייה מחוץ לגטו. ועם כל ניסיון פריצה - חיסלו את השורות הראשונות.

ש. תא ההתנגדות נתפס על ידי הגרמנים, והועברתם לגן של היודנראט.
ת. לא הועברנו, שם היה קרב פתוח.

ש. כמה זמן הוא נמשך? ת. בערך שלוש שעות.

ש. לבסוף הוכרעתם?
ת. **הוכרענו כי לא יכולנו לעמוד נגד אנשי צבא עם נשק מודרני, טנקים ואווירונים שסובבו כל הזמן.**

אב בית-הדין: ומה היה לכם, איזה נשק?
ת. בעיקר היה נשק קל, אקדחים ורובים, רימונים שעשינו בגטו, תעשיה עצמית. גם כן שתי מכונות ירייה קלות היו, אחת עמדה בגזרה שלי.

היועץ המשפטי: אחרי לחימה של כמה שעות?
ת. חלק מהיהודים עברו לבונקרים איפה שיכלו. אותנו הקיפו הגרמנים. בידיים מורמות עמדנו כמה שעות, עד בערך שעתיים. גם עשו חיפוש אצל כמה אנשים היינו בערך 60-70 איש. צרפו אותנו להמונים שזרמו כל הזמן.

ש. לאן הובלו ההמונים?
ת. לשדה ריכוז על יד פסי הרכבת, תחנת הרכבת המסחרית של ביאליסטוק.

ש. שמה עמדתם כל הלילה?
ת. שם היינו כמה ימים.

ש. כמה אנשים?
ת. שם עמדנו כל הגטו, בערך 45 או 40 אלף.

ש. יחד?
ת. כן. הדרך לגטו, הדרך לשדה הייתה זרועה בחבילות, כי במודעות שהגרמנים הדביקו על שער היודנראט היה כתוב שהיהודים צריכים לעזוב את הגטו עד 9:00, אם יתפסו אחר-כך כל יהודי בגטו אחרי 9:00 - הוא יירה.

היהודים לקחו חבילות קטנות, את החבילות האלה הם זרקו בדרך לשדה בגלל המכות שקיבלו מהגרמנים. משני הצדדים של הדרך שהובילה לשדה עמדו צפופים גרמנים עם כלי נשק דרוכים. בשדה גופא, כאשר אני באתי, היה המון. הגרמנים היכו כל הזמן את היהודים, אלה שעמדו מסביב להמון. כמובן

שהיהודים הצטופפו. אף אחד לא רצה לקבל את המכות. כך היה דוחק נורא. היו כאלה שלא יכלו לסבול זאת והם התנגדו, אפילו במלים. אלה נורו על ידי הגרמנים במקום ואחר-כך נרמסו על ידי ההמון.

ש. אתה זוכר שבאו לשם פרידל ואנשים אחרים?

ש. מי בא יחד אתם?

ת. זה היה גנרל ס"ס אלפריך. אחר-כך עבדנו אצלו בחווה במרקובזינקה.

ש. מי עוד בא?

ת. פרידל ומחון ועוד כמה קצינים שלא הכרתי אותם.

ש. עשו סלקציה?

ת. **ביום השני הם דרשו לתת להם את כל הילדים עד גיל 13 באמתלה לתת להם כביכול ארוחת צהרים.** הם אספו כ-1,200 ילדים שלקחו מהשדה. כל הזמן הלכו שיירות לתחנת הרכבת.

ש. ההורים מסרו את הילדים?

ת. הורים מסרו לא ברצון, גם הסתירו 1,200. הילדים לא היו כל הילדים של הגטו.

ש. מה אירע לילדים אלה?

ת. לא ידוע לי עד היום.

ש. **ראית מישהו מהם אחר-כך בחיים?**
ת. לא.

ש. מה קרה הלאה לאותו קהל?

ת. ביום השלישי, שכבר היו מתי מעט בשדה.

ש. למה היו מתי מעט?

ת. כל הזמן עברו שיירות, העבירו שיירות לרכבת במשך הימים!

ש. מה עשו עם היהודים?

ת. לא ידוע לי עד היום.

ש. ראית מישהו מהם?

ת. פגשתי את הורי בשדה ונפרדתי מהם.

ש. ראית אותם אחר-כך עד היום?

ת. **אבא ציווה עלי שבראש חודש אלול אומר קדיש.** זה היה שלושה ימים לפני ראש חודש אלול, והוא עשה את החשבון שהנסיעה תיקח אולי יומיים ויום שם.

אב בית-הדין: אתם ידעתם לאן נסעו?

ת. ידענו, היה לנו כבר ניסיון מכל המשלוחים. שמענו מכל המשלוחים.

היועץ המשפטי: לאן? ת. **לטרבלינקה.**

ש. נשארתי מתי מעט?
ת. נשארנו מתי מעט. זה היה טרנספורט אחד. אז הגרמנים התחילו להפריד את הגברים. הם אספו כ-700 גברים וציוו עליהם לשבת בצד. באה מכונה ולגברים אלה התחילו לחלק לחם, כ-6 אנשים.

ש. אנשים יותר בריאים? ת. גברים בריאים בגיל לא קטן ולא זקנים.

ש. מה קרה אתם?
אב בית-הדין: רק גברים, ומה עם הנשים?
ת. נשים לא. אני במיוחד לקחתי בחורה שבאה קודם, שבאה יום קודם מהיער. הייתה לנו תכנית לפרוץ את הקרונות. לא רציתי להיפרד ממנה. לקחתי אותה ואמרתי שזו אשתי ושאני רוצה ללכת אתה. אז לקח הקצין מקל הניחו על צווארי, וסחב אותי לצד של הגברים.

השופט הלוי: בן כמה היית אז? ת. בן 27-28.

היועץ המשפטי: מה קרה אתכם?
ת. אנו לנו בשדה. למחרת באו עוד פעם פרידל, מחון ואלפריך, והם מהרשימה קראו כמה שמות. כמובן שהרבה מהשמות האלה לא היו בין הגברים האלה. אז צרפו עוד כמה יהודים. המספר שלנו היה 70. הושיבו אותנו במכוניות עם משמר חזק. התחלנו לנסוע. הגענו עד בית הסוהר בביאליסטוק. השער נפתח והוכנסנו לבית הסוהר.

ש. בערך חודשיים עבדתם?
ת. עבדנו בחווה של-כך אמרו הממונים עלינו - עבדנו בבניית דירי חזירים בשביל הגנרל ס"ס. חלק מאתנו עבדו במשרדי הס"ס ברחוב ורשבסקה.

ש. מה היו עושים שם? ת. שירות. היו כמה מסגרים, נגרים.

ש. עבודות של בעלי מלאכה? ת. עבודות של בעלי מלאכה.

ש. הייתם לנים בבית הסוהר?
ת. בבוקר היו לוקחים אותנו במכוניות ובערב היו מחזירים לבית הסוהר. **הגרמנים אמרו לנו שאנו צריכים להוריד את הטלאי, כי אין עוד יהודים באירופה, וסימנו אותנו בצלב על הגב. ופסים ארוכים כחולים על המכנסים.**

ש. מתי זה היה? ת. בערך ב-20 באוגוסט 1943.

ש. אחר כך, יום אחד, נתקבלה פקודה לצאת מבית הסוהר ולהסתדר בשורות. ת. כן. היה מקרה שחברים שעבדו בורשבסקה ברחו, ואותנו הורידו מהעבודה והביאו לבית הסוהר ומנהל בית הסוהר קנפל אמר לנו שעכשיו אנחנו נצטרך לשלם בעד הבגידה של חברינו, והושבנו בבית הסוהר. לא נתנו לנו לצאת מבית הסוהר לעבודה. חלק מהיהודים שעבדו בורשבסקה נשארו שם ללון.

ש. מה קרה אתך? ת. ישבנו בבית הסוהר עד מאי 1944.

ש. מה קרה אז?

ת. במשך 8-9 חודשים שישבנו ראינו איך כל פעם הוציאו הגרמנים משלוחים למוות. היו מביאים יהודים שהסתתרו בבונקרים אחרי החיסול. בזמן הראשון היו מחסלים כל 3-4 ימים ואחרי זמן היו מחסלים כל שבועיים. היו גם מקרים שתפסו אנשים נוצרים ברחוב, בגלל איזו שהיא פרובוקציה, שאמרו שהרגו רופא גרמני, והביאו אותם, אלף, מאה ועשרים אנשים.

ש. כמה, אלף מאה ועשרים או מאה ועשרים?

ת. מאה ועשרים. אחרי יום באה המכונה הידועה והוציאה אותם מבית הסוהר. אחרי שעה-שעתיים ראינו איך הביאו את הבגדים שלהם למחסני בית הסוהר, אנחנו עבדנו בבית הסוהר בשירות, כך שידענו הכל מה שנעשה בבית הסוהר וקישרנו בין התאים.

ש. הזכרת את ענין הבגדים. אני מבין שבביאליסטוק הייתה גם תעשיית בגדים לצבא.

ת. כן. רוב תעשיית העיר הייתה טקסטיל. בזמן הסובייטים, הסובייטים ארגנו את כל בתי החרושת הקטנים וריכזו אותם בקומבינטים. הגרמנים כמובן ניצלו זאת ועבדו הלאה.

ש. מר קרסיק. תענה לשאלותיי. האם הגיע טרנספורט של בגדים של יהודים נרצחים?

ת. כן. אחרי האקציה של 5 בפברואר 1943 הגיעו הרבה קרונות עם בגדים. היהודים שעבדו בתעשיית הטקסטיל סיפרו כי לעתים קרובות מצאו תעודות של "ארבייטסאמט" על שם מכרים.

אב בית-הדין: לאן עברו הבגדים האלה?

ת. הם באו לבתי החרושת לטקסטיל. היהודים שעבדו שם סיפרו זאת.

אב בית-הדין: הם סיפרו מנין באו הבגדים האלה?

ת. זאת לא ידעו, אבל מצאו תעודות וידעו שאלה בגדים של יהודי ביאליסטוק. קודם כל מצאו את המגן-דוד על הבגדים.

היועץ המשפטי: והבגדים שימשו את התעשייה בשביל ליצר מדים חדשים, בשביל מי?

ת. בשביל הגרמנים. בשביל הרייך.

ש. במאי 1944 הוצאת מבית הסוהר.

ת. במאי 1944, בהתחלת מאי, בא קצין. אני עבדתי במסגרייה של בית הסוהר - בא קצין והזמין 40 שרשרות עם טבעות בקצוות באורך שני מטר. גם מספר של ווים קצרים וארוכים ומחבטים של ברזל. הוא הזמין את זה וזה שכב בחדר צדדי במסגרייה.

אב בית-הדין: מה? ת. הם הזמינו ולא לקחו את זה. זה נשאר שם.

במאי, אני לא זוכר בדיוק את התאריך, בא עוד פעם פרידל - הוא היה הממונה, הוא היה האורח הקבוע שלנו. ידענו שאם הוא בא, משהו חדש צריך להתרחש. ונכון, הוציאו אותנו לחצר, הוא הסתכל בנו ואמר: "אתם נראים עוד די טוב. תיסעו לעבודת בנין".

הם הפרידו מאתנו 10 אנשים והשאירו אותם בשירות בית הסוהר. והיתר אמרו להם להיכנס למתפרה וקרעו מבגדינו חור בגודל של 10 סנטימטר ותפרו במקומו בד לבן על הגב ועל ברך ימין. אחר כך הכניסו אותנו למכונה המפורסמת. אמרו לנו לקחת גם את הווים והשרשרות והתחלנו לנסוע.

היועץ המשפטי: לאן הגעתם?
ת. כאשר הדלתות נפתחו ראינו שאנחנו נמצאים בחצר הגסטפו ברחוב סנקביצ'ה. שם עברנו חיפוש נוסף, ולקחו מאתנו את כל הדברים שנשארו לפליטה מבית הסוהר, בדלי עפרונות, שרוכי נעליים.

ש. לאן הובילו אתכם?
ת. הגענו לאוגוסטוב. שם מצאנו מקום מוכן בשבילנו: שתי רפתות ומסביב הייתה גדר- תיל.

ש. נתנו לכם לאכול?
ת. נתנו לנו לאכול כמה שרצינו : לחם ודבש ובשר חזיר, ונתנו לנו לנוח כמה ימים. אחר כך הוציאו אותנו לעבודה.

ש. לאיזה עבודה?
ת. לעבודת בנין, איך שהם אמרו. נתנו לנו אתי חפירה, הביאו אותנו למקום מסוים וסימנו שאנחנו צריכים לחפור.

ש. מי סימן את מקום החפירה?
ת. המלווים שלנו, אנשי ס"ס וה"מוטורג'נדרמרי" {ג'נדרמריה ממונעת}. אנשי ס"ס האחראים וה"מוטורג'נדרמרי" היו רק השומרים עלינו.

ש. מי היה האחראי?
ת. שם האיש שהיה כנראה אחראי, קראו לו האמן - איני יודע אם זה היה השם האמיתי שלו.

היועץ המשפטי: כן. יש אחד המן, בדיוק לפי המתכונת הנכונה.
ת. כך שמענו מפי הגרמנים שהם דיברו, כי ראינו אותו כמה פעמים ביום הראשון שהתחלנו לחפור.

ש. רגע אחד, מר קרסיק, התחלתם לחפור.
ת. כן, קודם כל גידרנו את המקום בגדר תיל ועשינו הסוואה של עצים צעירים בשביל להסוות את המקום.

ש. אחר כך התחלתם לחפור במקום שציוו עליכם. אמרו לכם שאתם חופרים בשביל יסודות לבניין. ת. הם אמרו רק לחפור.

ש. חפרתם. מה גיליתם?

ת. נתקלנו במשהו קשה. וכל אחד שנתקל במשהו קשה נסוג הצדה, אבל גם שם היה אותו הדבר, בערך בעומק של 25 סנטימטרים. אנחנו גילינו שרידי עצמות. אמרנו לגרמנים שפה מונח משהו והם ענו: "אין דבר, אלה הם פגרי סוסים. תוציאנו."

התחלנו להתלחש זה עם זה, כי בשבילנו הייתה הפתעה גמורה. לא ידענו מה זה. ואז נכנסו הגרמנים לבורות והתחילו להכות אותנו. בדיוק אלי נכנס האמן זה, והתחיל להכות וציווה שאזרוק את העפר לרגליו. אני חפרתי וזרקתי, והוא לא הפסיק להרביץ. זאת ראה אחד מה"מוטורג'נדרמרי", אחר כך היה אצלנו הכינוי שלו: "הבוקסר" והוא קרא לי להביא עצים, ובזה הוא הציל אותי ממוות בטוח. כל אנשי הס"ס היו שיכורים באותו רגע.

אב בית-הדין: ה"מוטורג'נדרמרי" היו אנשי ס"ס? ת. לא.

אב בית-הדין: אמרת, אנשי ס"ס. ת. כן. היו אנשי ס"ס והיו "מוטורג'נדרמרי".

חלק של האנשים לקחו כדי לנסר עצים. ניסרנו עצים באורך שמונה מטר וציוו עלינו לעשות מוקד מרובע, ועל המוקד הזה אנחנו הצטרנו אחר כך להוציא את שרידי האנשים, את שרידי הגוויות של האנשים.

היועץ המשפטי: מה שנתגלה לעיניכם היה קבר המוני? ת. כן, זה היה קבר המוני.

ש. מה היה גודלו?

ת. אורכו היה שמונה מטר ורוחבו שני מטר. בקבר כזה היו מ-250-300 גוויות כרגיל.

ש. ואתם נצטוויתם להוציא את הגוויות?

ת. אנחנו נצטוונו להוציא את הגוויות ולשים אותן על קורות העץ. בכל שכבה הוסיפו עוד עצים באורך של מטר אחד, וכך עשינו את המוקד.

ש. כמה גוויות הוצאתם ביום הראשון?

ת. ביום הראשון הוצאנו כ-1,700, כי הגרמנים ציוו עלינו לספור כל גווייה, ואם הגווייה הייתה מפוררת, ציוו לספור את הגולגולת.

ש. בקברים מצאתם גם חפצים - טליתות ותפילין?

ת. כן. היו כל מיני קברים. זה היה תלוי באדמה. באדמה חולית השתמרו הגוויות יותר טוב. ואם האדמה הייתה שחורה, הגוויות היו יותר מפוררות.

ש. מה עשיתם עם הגוויות?

ת. אחר כך הגרמנים הציתו את המוקד ושרפו את הגוויות. הדברים הנותרים שנשארו מהמוקד הצטרנו במחבטי הברזל לדפוק שלא תישאר עצם. הצטרנו להעביר דרך כברה. כמובן, הזהב שנשאר, שיניים וכן טבעות, שרשרות וכן הלאה - הגרמנים ציוו עלינו לתת להם.

ש. אני מבין שזה זעזע אתכם ורציתם לאבד עצמכם לדעת.
ת. זאת מלה מאד אנושית.

ש. אבל לא עשיתם זאת?
ת. כי לא יכולנו, הם לא נתנו לנו. שמרו עלינו מבפנים ושמרו עלינו מבחוץ.
אפילו אם אחד נכנס לבית-כיסא, מיד נכנס שומר והסתכל מה הוא עושה שם.

אב בית-הדין: כמה יהודים היו ביחידה הזאת?
ת. ביחידה הזאת היו 40 יהודים, אחר כך צורפו עוד כמה.

היועץ המשפטי: במשך הזמן נודע לכם איך נקראת היחידה?
ת. לא, **הם קראו לזה זונדרקומנדו**. הם ציינו בכל פעם שבמוקד האחרון גם אנחנו נעלה, כי אסור שייוודע הסוד. זאת אמרו ה'נדרמים הגרמניים. באנו לגרודנה...

ש. לאט לאט, למחרת המשכת באותה עבודה?
ת. המשכנו באותה עבודה. גילינו אפילו קבר מיוחד מחוץ לגדר התיל שעשינו.
בקבר המיוחד היו שמונה גוויות, ולפני שגילינו אותן אמר אחד ה'נדרמים:
"למעלה צריכה להיות אישה עם שמלה של פרחים". אחר כך התברר שזה נכון,
זה היה כך. ועוד הם התלוצצו ביניהם: "אתה זוכר איך שהאישה הזאת עשתה
סלטות, התהפכה, התגלגלה {אני חושב שבעברית זה התרגום הנכון} בזמן
שהיא קיבלה את הכדור הראשון?"

אב בית-הדין: מה הייתה המלה בגרמנית?
ת. "סלטות". הוצאנו את הגוויות האלה וצירפנו אותן למוקד.

היועץ המשפטי: כאשר גמרתם לחפור בור, להוציא את הגוויות, מה נצטוויתם
לעשות עם הבור הפתוח?
ת. **נצטוונו לכסות אותו ואחר כך להסוות אותו עם עצים וירק.**

ש. מי הראה לכם מדי פעם בפעם איפה לחפור?
ת. אנשי ס"ס שהיו אתנו בפנים.

ש. כאשר גמרתם את העבודה באותו מקום הובלתם למקום אחר?
ת. הובלנו למקום אחר, לא רחוק מהמקום הראשון, גם כן עוד באוגוסטוב, לא
רחוק מפסי הרכבת. שם היו שמונה או תשעה קברים כאלה.

אב בית-הדין: כמה קברים כאלה פתחתם במקום הראשון?
ת. במקום הראשון היו גם כן שבעה או שמונה. אחרי שנה כתבתי את כל
המספרים, כי עוד זכרתי מכל מקום ומקום. אחר כך, כאשר הייתי פצוע בבית-
החולים רשמתי זאת על נייר, כך שיש לי המספרים.

היועץ המשפטי: **כמה זמן היית בזונדרקומנדו הזה?**
ת. עד חיסולו ב-13 ביולי 1944.

ש. זאת אומרת, סך הכל? ת. חודשיים, חודשיים ומשהו.

ש. וכמה קברות פתחת באותו הזמן? ת. על קברות לא עשיתי סיכום.

ש. כמה גוויות שרפת?

ת. 22 אלף גוויות, לפי הנתונים שיש לי מכל מקום ומקום.

השופט הלוי: זה הכל באזור ביאליסטוק?

ת. ביאליסטוק, אוגוסטוב, גרודנה.

היועץ המשפטי: אחר כך הגעתם לסביבות פרוסיה המזרחית?
ת. כן המקום שלנו היה בחצר הגסטפו של גרודנה משם היינו יוצאים לסביבות
לונה, לסביבות גרודנה. חפרנו על יד מצודה עתיקה ושם מצאנו גוויות עם
טבעות של זהב על הידיים. כנראה שהם לא היו יהודים, אנשים שנחטפו ברחוב
וחיסלו אותם.

אב בית-הדין: זה היה בשטח פולניה או פרוסיה המזרחית?
ת. אינני יכול לציין בדיוק. ראינו פעם את העמוד של הגבול. על עמוד הגבול
היה הסימן של פרוסיה.

היועץ המשפטי: מצאתם גוויות של ילדים?
ת. של ילדים, של זקנים ושל נשים. מצאנו גם גוויות של קצינים פולניים, ואצל
הקצינים האלה היו הידיים קשורות אחורנית בחוטי טלפון. מקבר כזה הוצאנו
פעם 750 קצינים.

אב בית-הדין: הם היו במדים?
ת. במדים, בדיוק. במדים ובמגפיים, כך שאפילו יכולנו להבחין בדרגות שלהם.

היועץ המשפטי: פעם חיסלו גם אנשים ליד המדורות?
ת. כן, זה היה בדיוק בחג השבועות, וזו הייתה הפעם השנייה שראיתי את האמן
זה. הם לקחו את המכונה באמצע העבודה ונסעו לאיזה שהוא מקום. אחרי שעה
בערך הביאו שמונה אנשים איכרים וירו בהם במקום.

אב בית-הדין: פולנים? ת. כן, פולנים.

היועץ המשפטי: ואתם הצטרפתם לשרוף אותם?
ת. כן, הצטרכנו לשרוף אותם. ואמרו לנו שעוד נוריד את הבגדים, מה שאנחנו
צריכים. אבל כמובן שאף אחד לא נגע. אם מותר לתאר את המחזה הזה - אז
כדאי היה. בזמן שהביאו את המכונה - המכונה הייתה סגורה, אותה מכונה
שהובילה אותנו לעבודה והובילה מאות ואלפי אנשים למוות - כמובן בקבינה
של הנהג ישב האמן, ישב הנהג ועוד גסטאפוביץ אחד, פתחו את הדלתות
והאנשים התחילו לצאת.

כנראה, שהם לא היו מוכנים לזה. אז האמן לקח תת-מקלע והתחיל לירות
באנשים. האנשים הופתעו מהירות והתחילו לצעוק ולהתחנן, אבל הכדורים
הנוספים שמו קץ לפרפוריהם של האנשים. ניגש האמן הזה ועם הציפורניים
נתפס בבשרה של אישה צעירה שהשמלה שלה קצת התרוממה.

אב בית-הדין: אלה היו נשים וגברים?
ת. שתי נשים וששה גברים, כנראה משפחה שלמה. אחר כך שאלנו לפרש
הדבר, אז הגרמנים אמרו לנו שהם הלכו לקחת חזירים בשבילנו בשביל החג.
בשבילם ובשבילנו, ואלה כנראה התנגדו או לא רצו לתת, אז הם הביאו אותם
ליער וחסלו אותם.

היועץ המשפטי: כל זמן העבודה ביחידה זו נתנו לכם לאכול?
ת. כן. כמה שרצינו, וגם לשתות יי"ש, זה הסמגון הידוע. הם גם כן שתו, אבל
לא סמגון, אלא ליקר.

ש. עכשיו אמור לנו, היו קברות רבים של יהודים שמצאתם עם ה"מגן דוד"?
ת. כן, היו גם קברות שמצאנו עם הסרט ומגן דוד על היד. זו הייתה הפתעה
בשבילנו. בקברות האלה היו עיני כולם קשורות בפיסת בד. בכל הקברות לא
מצאנו זאת. בקבר אחד מצאנו זאת.

ש. אימהות, ילדים?

ת. כן. היה מקרה אחד שגילינו קבר בסביבות לונה. הקבר היה סמוך לכפר
שהיה פעם. ברגע ההוא זה לא היה כבר כפר, כי אם ארובות שעמדו במקום
הכפר. **בקבר זה היו רק נשים וילדים.** גברים לא היו בכלל. אחר כך נודע לנו
כמו שהגרמנים אמרו שהגברים ברחו לפרטיזנים, היערה.
בזמן שגילינו את הקבר הזה ראינו למעלה אישה אחת ששכבה עם תינוק ביד
וילדה קטנה בצד ותינוק אחד על הגב, קשור בבד. **זאת הייתה תמונה
מועזת.** וה"בוקסר" הזה התחיל לבכות, דמעות מזלו לו מהעיניים, אבל יתר
החברים התחילו ללעוג לו . . .

ש. איזה חברים?
ת. החברים שלו, התחילו ללעוג ולצחוק לו, ובזה זה נגמר.

ש. מר קרסיק, עבדת בעבודה זו עד התאריך שמסרת?
אב בית-הדין: זה היה עד יולי 1944.

העד: ב-13 ביולי 1944 חיסלו אותנו.
היועץ המשפטי: ובאותו יום?
ת. באותו יום עבדנו בזלונקה על יד ביאליסטוק, זה בערך 6-8 קילומטר.

ש. אדריך אותך בשאלות, תואיל לאשר לי אם זה נכון או לא. באמצע העבודה
ציוו עליכם להפסיק את העבודה, לשרוף את האלונקות? ת. כן.

ש. שאלתם את השומרים אם זה כבר סופכם? ת. כן.

ש. גם הם היו עצבנים? ת. מאד עצבנים.

ש. לקחו מכם את הכלים, ציוו עליכם לעמוד שלושה-שלושה וללכת בכיוון
לבור הפתוח? ת. בדיוק.

ש. ראיתם שהגרמנים הולכים אחריכם עם רובים אוטומטיים דרוכים?
ת. לא אחרינו, אבל בחצי גורן, בפרסה.

ש. הגעתם לבור הפתוח? ת. כן.

ש. מה קרה אז?
ת. אני הייתי בשורה הראשונה. ראיתי שמהצד בא מחון ועוד משהו שהעצים הסתירו אותו, לא ראיתי אותו בדיוק, והוא הוציא אקדח קטן ונתן ירייה. יחד עם זה שמענו קריאה: "חברים, רוצו!"

ש. באיזו שפה?
ת. באידיש. אחד מהחברים שלנו קרא את זה. אני קפצתי לתוך הבור, קפצתי אחר כך ממנו, נפלתי, קפצתי עוד פעם ועברתי את הגדר, והתחלתי לרוץ במלוא קומתי.

ש. ונפצעת? ת. כן, פתאום קבלתי כמה יריות.
ש. יש לך עד היום הצלקת של הפצע הזה? ת. כן, פה {בכתף} קיבלתי כדור.

ש. לבסוף זחלת אל הקווים הסובייטיים?
ת. כן, במשך 9 ימים. בלילה הראשון, היה אתי עוד חבר, הלכנו כל הלילה. לפנות בוקר ראינו את האור. התקרבו לאט לאט לאור, וזה היה עוד פעם המקום שממנו יצאנו. המדורה בערה. שכבנו כל הלילה ולמחרת בלילה התחלנו ללכת דרך היערות בכיוון מזרחה. במשך 9 ימים, עם כל מיני הרפתקאות, עברנו את הגבול. החבר שלי נהרג ואני נלקחתי לבית חולים סובייטי, מדעי.

אב בית-הדין: נהרג על ידי מי? ת. איננו יודעים, זה היה בלילה, בלילה האחרון.
היועץ המשפטי: התגייסת לצבא הסובייטי, השתתפת עוד בקרבות בצ'כוסלובקיה?
ת. כן, הודות למכיר, מנהל בית החולים שבו הייתי.

ש. בסוף 1945 שוחררת מהצבא הסובייטי וב-1947 עלית ארצה, הוגלית לקפריסין, וב-1949 עלית למדינת ישראל? ת. נכון.

אב בית-הדין: ד"ר סרבציוס, יש לאדוני שאלות לעד?
ד"ר סרבציוס: אין בפי שאלות.
אב בית-הדין: תודה רבה, מר קרסיק, סיימת את עדותך

הרבי מפיאסצ'נה הרב קלונימוס קלמיש שפירא

הרבי נולד בשנת 1889 בגרודזיסק מזובייצקי שבפולין, לחנה ברכה (בתו של האדמו"ר חיים שמואל מחנצ'ין) ולרבי אלימלך שפירא מגרודזיסק מצאצאי המגיד מקוז'ניץ ורבי אלימלך מליז'נסק. נקרא "קלונימוס קלמיש" על שם סבו מצד אמו (בעל "המאור ושמש").

בשנת 1909 הוסמך לרבנות ובשנת 1913 מונה לרבה של פיאסצ'נה, עיירה קטנה מדרום לוורשה. בשנת 1923 ייסד את ישיבת **דעת משה**, בוורשה, ושימש בה כראש ישיבה במקביל לאדמו"רות בפיאסצ'נה.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נלכד הרב שפירא בוורשה המכותרת על ידי הגרמנים. בהפגזות **נהרגו בנו, כלתו ודודתו**, וזמן קצר לאחר תחילת הכיבוש הגרמני **מתה גם אמו**. למרות האסון האישי, ולמרות הצרה הכללית, **סירב האדמו"ר להצעות בריחה שונות שהופנו אליו והעדיף להישאר עם חסידיו בגטו וורשה עד הסוף**.

האדמו"ר עשה מאמצים רבים לשמור על מסגרת החיים הדתיים בגטו. כך למשל, עשה מאמץ עליון לאפשר גישה של נשים למקווה טהרה, לקיים את מסגרת החגים - אפיית מצה בפסח, וכדומה, קיום ברית מילה, ועוד. הדרשות שאמר בפני חסידיו קובצו על ידו לספרו הידוע ביותר - **"אש קודש"**.

האדמו"ר ניצל מן הגירוש הגדול למחנה ההשמדה טרבלינקה ביולי 1942, בשל היותו עובד חיוני **(בגירוש נספתה בתו של האדמו"ר)**.

לאחר מרד גטו ורשה, באפריל 1943, גורש הרבי עם היהודים שנותרו בחיים למחנה הריכוז טרווניקי, ליד לובלין. **האדמו"ר נרצח בנובמבר 1943**, יחד עם שאר יהודי המחנה, במסגרת מבצע "חג הקציר" (Erntefest) שערך האס.אס.

כאשר אתה מעיין בחיבוריו של רבי **קלונימוס קלמיש שפירא - האדמו"ר מפיאסצ'נה**. אתה למד על גדולתו של האיש במכמני התורה. היה מאוהבי ארץ-ישראל. אחיו הוא האדמו"ר החלוץ הרב ישעיהו שפירא.

בגלל פעילותו הרוחנית ויחודו כמנהיג רוחני בתקופת השואה, אני רוצה להעמיד יד ושם לרבי ולחסידות שלו שנכחדה בשואה.

הלל זיידמן, ניצול גטו ורשה, מתאר ביומנו רגע בבית המלאכה של הגטו, כאשר האדמו"ר ישב ותיקן נעליים ביחד עם ראש ישיבת חכמי לובלין, הרב מקוז'גלוב, והם מדברים דברי תורה ומרחפים בעולמות עליונים מעל הרעב והמצור, כך שלדבריו "נראה היה שאין הם יושבים בבית המלאכה אלא בלשכת הגזית של הסנהדרין".

הרבי הועסק כחייט וסנדלר בבית החרושת "שולץ" שבגטו ונהג ללחוש על אוזנם של העובדים האחרים דברי תורה והתחזקות בזמן העבודה. **מעדויות של**

ניצולי גטו ורשה ניתן להסיק שהאדמו"ר היה מעמודי התווך של מנהיגות הגטו. ביתו שבגטו היה פתוח לציבור, התקיימו שם דרשות ואנשים באו אליו לבקש תפילה ועצה. הוא התאמץ לשמר את מסגרת החיים הדתית שנאסרה על ידי הנאצים, תוך הסתכנות בעונש מוות, לרבות מילת תינוקות, בניית מקווה טהרה סודי עבור הנשים ואפיית מצות בפסח.

הרבי מפיאסצ'נה קרא לספרו **"חידושי תורה משנות הזעם ת"ש - תש"א - תש"ב"**. השם **"אש קודש"** ניתן לו על ידי המוציאים לאור בישראל. הספר מכיל את דרשותיו של האדמו"ר בפני חסידיו בגטו ורשה, בעת השואה.

מבנהו של הספר "אש קודש" אופייני לספריהם של אדמו"רים חסידיים: אוסף של דרשות על פרשת השבוע והחגים, על פי סדר השנה. בספר 86 דרשות שנאמרו במשך שלוש שנים, ת"ש, תש"א ותש"ב (1939 - 1942). הדרשה הראשונה נאמרה בראש השנה ת"ש, (14 בספטמבר 1939), והאחרונה בשבת חזון, ד' אב תש"ב, 18 ביולי 1942, שלושה ימים לפני תחילת האקציה הגדולה לטרבלינקה. מעבר לכך ישנן הגהות והערות שהוסיף האדמו"ר, כנראה לאחר הדרשה האחרונה.

הדרשות אינן ברצף מלא לאורך כל שלוש השנים. ישנן תקופות שבהן יש הפסקה של כמה שבועות או חודשים. בשנת ת"ש נתן הרב 41 דרשות. בשנת תש"א, רק 21. בשנת תש"ב נתן הרב 24 דרשות.

כמנהיג דתי בשואה, עמד האדמו"ר מפיאסצ'נה מול אתגר מחשבת-תיאולוגי עצום. **הספר "אש קודש" הוא ניסיון ייחודי לתת מענה מחשבתי-חסידי לקושי של שכר ועונש. כאדמו"ר, כהוגה דעות חסידי, מנסה הרב להצדיק את מעשי הבורא, למצוא פשר לסבל ולתת משמעות לקידוש השם, וכמנהיג, מנסה הרב לעודד את שומעיו, ולתת הכוונה לחסידי.**

הספר נכתב בתקופה קשה מאד לעם-ישראל. קשה להבין, כיצד בתנאים קשים ואיומים, כשהמוות עומד בפתח משכנו, הוא מצליח ליצור יצירה רוחנית ולהעלותה על הכתב. הוא מדגיש את הייסורים הקשים - אותם עוברים הוא וחסידי. שאלותיו הדתיות וניסיונותיו להתמודד עם הקושי העצום - הפיזי והרוחני - יוצרים מסמך דתי-היסטורי בעל חשיבות רבה לעולם המחשבה היהודי.

הספר הועלה באתר ייחודי לספרי יהדות. שם תוכלו לעיין בקטעים נבחרים של הספר. כתובת האתר: <http://www.hebrewbooks.org/3892>

התביעה במשפט אייכמן, שרצתה להביא דוגמה של עמידה יהודית בשואה והחליטה להביא את סיפורו של האדמו"ר מפיאסצ'נה והעלתה על דוכן העדים את דובדבני ברוך וברוך שלום.

הפעם, עסקתי בקצרה בנושא. יריעת הביטאון קצרה ולכן לא ניתן להרחיב. בעתיד, נשוב בהרחבה בתכני הספר "אש קודש".

עדותו של דובדבני ברוך במשפט אייכמן

ברוך דובדבני, שהיה בעת המשפט, מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית, הגיש לבית המשפט כמוצג את הספר "אש קודש", המכיל את דרשותיו של הרב קלונימוס קלמיש שפירא בגטו וורשה בתקופת השואה.

הדרשות של הרב שפירא שנספה בלובלין נשתמרו בין חורבות גטו וורשה בתוך כד של חלב. אותו כד נמצא על-ידי פולני נוצרי ונמסר בשנת 1956 לברוך דובדבני.

אב בית-הדין: שמך ברוך דובדבני? ת. כן.
היועץ המשפטי: אתה עובד במחלקת העלייה של הסוכנות היהודית? ת. כן.

ש. **בידך ספר הקרוי "אש קודש"? ת. כן.**
ש. **ספר המכיל דרשות של הרב קלונימוס קלמיש שפירא? ת. כן.**

ש. בשנות המלחמה ביקשו ממני חסידי הרב קלמיש שפירא, שאם אצא בחיים מהשואה ואגיע לחוץ לארץ, אתעניין אם האיש נשאר בחיים, ואם נשאר כתבים שלו. כאשר יצאתי אחרי המלחמה בשליחות הסוכנות למחנות, התחלתי להתעניין בגורלו, ונודע לי גורלו בשנות הגטו. לא עלה בידי לגלות אם נשאר כתבי יד שלו.

ב-1956 יצאתי בשליחות המדינה לפולין, ושם המשכתי להתעניין בגורל כתבים אלה, אם ישנם. יום הלכתי להריסות ורשה, שנהרסו והוקמו עליהם בתים מחדש. ביקרתי במכון ההיסטורי, ולא עלה בידי למצוא שום דבר. יום אחד הביא פולני אחד כד של חלב ובתוכו היו כתבים שהוא מצא בתוך חפירה ברחוב גלשר בוורשה. זה היה כד שהשאיר ד"ר עמנואל רינגלבלום.

התחלתי לדפדף בתוך הכתבים ולא מצאתי שום דבר. אמרו לי כי מצאו מקור יהודי, אך חיפשנו והעלינו חרס. יום אחד כאשר התחלנו לחפש יותר, פתאום הגישו לי צוואתו של הרב קלמן שפירא לאחיו בארץ ישראל, הרב ישעיהו שפירא ז"ל. כאשר ראיתי את התאריך, שהיה ארבעה חודשים לפני הקמת גטו ורשה, הזדעזעתי. ראיתי שם בתוך הכד ספרים שהרב חיבר אותם בשנות המלחמה. דבר זה לא נתן לי מנוח, ותוך יום יומיים מצאתי בתוך הכד את כתב היד של הספר הזה.

ש. אני מגיש את הספר, ואבקש כי בית המשפט ירשה להחזירו לעד, על מנת שיקרא מספר קטעים מתוכו. אב בית-הדין: ספר זה סומן כמוצג ת/852.
היועץ המשפטי: הרב המנוח ביקש לפרסם את הדברים? **זוהי גם צוואתו?** ת. כן.

ש. ואלו הן הדרשות שדרש בשבתות ובמועדים בבית הכנסת שלו?
ת. בבית הכנסת שלו וגם בבית החרושת "שולץ", ששם עבד עבודת כפייה כחיט. הוא היה עומד יחד עם הפועלים האחרים ולוחש ומדבר אליהם דברי תורה ודברי התחזקות.

ש. כפי שביירת הוא מצא את מותו ב... בלובלין? ת. כן.

ש. **אבקשך לקרוא מספר קטעים מהספר.** אנא פתח עמוד קי"ב בפסקה "ומי הוא האיש".

ת. "ומי הוא האיש שלא יצטער בראותו צרות ישראל כאלו בגוף ובנפש, ומי הוא שלא ידווה לבו בראותו שאין חדרים ואין ישיבה, לא מקום תורה ולא קיבוץ של לומדי תורה, ולא בשעה זו בלבד בתי ד' נהרסו, רק את זמן הזה גם הבא יראה כי בחורים לומדי תורה יחסרו, כמה מהם נעדרו במיתות משונות וממותי רעב ר"ל, וכמה מהם נאלצו לצאת לבקש אוכל להם, ואיפה ניקח נערים לומדי תורה אם עתה אינם לומדים, וכמה מהם לא עמדו בניסיון ויצאו בשבת אל השוק לישא וליתן מרעב. האם נחשוב שהנערים והבחורים שסבבו שנים בשווקים וברחובות במסחר או לבקש אפתחי נדיבים פרורי לחם בחול ובשבת הם ישובו לעת מצוא אל החדרים והישיבות כמקדם".

ש. בעמוד קי"ג יש דרשה על פרשת השבוע ואחר כך יש הערה בקצה העמוד. קרא בבקשה רק את המשפטים של ההערה. ת. אולי תרשה לי להסביר זאת. ש. בבקשה.

ת. דברים אלה הוא אמר בשנת תש"א, זאת אומרת 1941. כאשר עוד היו לומדים תורה ומתפללים, הוא היה מזרז את הלומדים והמתפללים. בתש"ג, ב-1943, הוא כתב את ההערה שאני אקרא אותה עכשיו לפי בקשתך:
"הדברים הנ"ל נאמרו ונכתבו בשנת תש"א שאז אף שהיו הצרות רבות ומרות מאד כפי שקצת מהן נראות בהנ"ל, מ"מ עוד היו יכולים לקונן עליהם ולספר קומץ בהן בדיבורים, לדאוג על הנשארים, ולבכות על העתיד, איך יבנו שוב החדרים הישיבות וכו', אף לייסר ולחזק את הקיימים, לתורה ועבודה.

לא כן בשלהי תש"ב, שכמעט בכיליון חרוץ כלו קהילות הקודש, ואף המתי מספר שנשארו, דווים בשעבוד מצרים, נרמסים ובאימת מוות נשארו, אין דברים אשר בהם נוכל לקונן על צרותינו. אין מי לייסר, ולא לב לעורר אותו לעבודה ותורה, בכמה ניסיונות עולה התפילה, ובכמה שמירת שבת גם למי שרוצה באמת לשמרה".

ש. תפתח עכשיו בעמוד קל"ט.

ת. עלי לקרוא שוב את המשפט הקודם, אחרת לא יובן לנו הדבר, כשהוא דיבר בתש"א - 1941, והוא היה גם היסטוריון לפי מקצועו. הוא אמר שייסורים אלה כמו בשנת תש"א היו כבר בחורבן בית המקדש, בביתר, במרד בר-כוכבא וכדומה. אבל הוא כותב ב-1943 שרק כצרות שהיו עד שלהי שנת תש"ב היו כבר בהיסטוריה. אבל כצרות משונות ומיתות רעות ומשונות שחידשו הרוצחים המשונים האלה עלינו בית ישראל בשלהי תש"ב, לפי ידיעתי בדברי חכמינו ז"ל ובדברי הימים אשר לישראל בכלל לא היו כמותם, והשם ירחם עלינו ויצילנו מידם כהרף עין. ערב שבת קודש י"ח כסלו תש"ג.

ש. תקרא בבקשה מעמוד ק"מ למטה.
ת. "כי נודע מהרב זיכרון צדיק וקדוש לברכה" {זה כנראה אביו} "שלכן גם איש הפחות מישראל מוכן למסור נפשו לה' בעת ניסיון, אף שלהתחזק על יצרו קשה לו, מפני שבאים אז לכבות את ניצוץ נשמתו בכפירה."

ואחרי כן בסוף הוא כותב: "לכן אילו היה כל אחד נותן את לבו, שלא על שגזלנו ולא על שעשינו רע לשום אדם אנו נרדפים. רק על שאנו ישראלים, דבוקים באלוקינו ובתורתו יתברך, ולא די להם לשונאינו לכבות הניצוץ האלוקי בלבד אשר בתוכנו, רק את שניהם יחד רוצים לכלות, את גוף ונפש האיש הישראלי, כי אז אדרבא הייתה אמונתנו ואדיקותנו בו ובתורתו מתחזקת."

ש. תפנה בבקשה לעמוד קס"ט, זה לפרשת זכור, זכור את אשר עשה לך עמלק. תקרא בבקשה את הכתוב באותיות בולטות.

ת. "הן מאד מאד קשה הדבר כי הייסורים קשים מנשוא, השם ירחם. אבל בזמן שאנשים רבים מישראל נשרפים חיים לשם ה' ונהרגים ונשחטים רק מפני שהם יהודים, אז צריכים גם אנו על כל פנים לעמוד בניסיון הזה ובמסירות הנפש הזאת, להתגבר על עצמנו ולהתחזק בה'."

ש. עמוד קפ"ה למטה. דרשה לפרשת חוקת.
ת. "גם הנצחיות של ישראל בעולם הזה רק על-ידי הבנים הוא. לכן שונא ישראל הראשון, פרעה, על התינוקות של ישראל התנפל. כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. וכן תמיד האכזריות של שונאי ישראל, ביחוד מתאכזרים על ילדי ישראל, אם חס ושלום להורגם או לאונסם לכפירה, כנודע מגזירות שהיו לפני מאות שנים רחמנא ליצלן, וכמו שלדאבון לבנו רואים גם עתה שעל כל האכזריות והרציחות האיומות הנשפכות עלינו בית ישראל, הרציחות והאכזריות על הבנים והקטנים עולות עליהם. אוי מה היה לנו".

ש. קרא בבקשה את הקטע האחרון בעמוד הבא, מה שכתוב באותיות בולטות.
ת. "ובאמת פלא הוא איך העולם עומד אחר כל כך הרבה צעקות כאלה. בעשרה הרוגי מלכות נאמר שצעקו המלאכים 'זו תורה וזו שכרה, ענתה בת-קול משמים, אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים', ועתה ילדים תמימים, מלאכים טהורים, אף גדולים, קדושי ישראל הנהרגים והנשחטים רק בשביל שהם ישראל, שהם יותר גדולים ממלאכים, ממלאים את כל חלל העולם צעקות אלו ואין העולם נהפך למים, רק עומד על עומדו כאילו לא נגע לו הדבר חס ושלום".

מעדותו של ברון שלום במשפט אייכמן

פרופ' ברון שלום, יליד פולין, בעת המשפט כיהן כראש הקתדרה למדעי היהדות באוניברסיטת ברנדייס בארה"ב. בעדותו מסר סקירה היסטורית על מצבה של יהדות אירופה לפני השואה ועמד על ממדי החורבן בתום המלחמה. עדותו של פרופ' ברון הוסיפה למשפט אייכמן את הממד ההיסטורי, שנועד להמחיש את היקף השואה מן הבחינה הבינלאומית

עוד בימי המלחמה היו אנשים שואלים את השאלה הקדומה "צדיק ורע לו רשע וטוב לו?" מדוע דווקא יהדות פולין וליטא, אותם המקומות שבהם צדיקי ישראל היו מוכיחים את רשעי ישראל, מדוע דווקא הם נהרסו, הם ולא אחרים, ומדוע נהרסו בכלל.

בזמן השואה עצמה, בשנת 1941 או 1942 **דרש הרב קלמן קלמיש שפירא** בשאלה, שמעסיקה אותנו גם היום, והוא הזכיר, שכשעשרת הרוגי מלכות נהרגו עמדה השאלה אם העולם ימשיך ויתקיים. **והוא אמר בדרשתו:** "מחזיק העולם מעמד ואין הוא נהפך לתוהו ובוהו? כשנהרגו עשרת הרוגי מלכות צרחו אראלים מרה, 'זו תורה וזו שכרה', ובת קול יצאה ואמרה: 'אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים'. ועתה ילדים תמימים, מלאכים טהורים אף גדולים, קדושי ישראל, נהרגים ונשחטים רק בשביל שהם ישראל, שהם יותר גדולים מן מלאכים, וחללו של עולם מתמלא מצעקות האימים שלהם השוברות מחיצות של ברזל. והם צועקים 'זו תורה וזו שכרה?' ובכל זאת - אין העולם נהפך ונשאר על עמדו כאילו לא קרה כלום..."

והשאלה הזאת של "צדיק ורע לו" נשאלת על ידי היהודים בכל הדורות.

נשארה לנו מורשת של הגטו, שירי הגטו, שירי הפרטיזנים, נשארו אותם הדברים שעליהם דרש ליאו בק, החוקר המפורסם, שחי אחרי צאתו ממחנה הריכוז בטרזיינשטאט, דברים שהעשירו את אוצרות הרוח של עם ישראל. אבל אנחנו מרגישים עצמנו עדיין יתומים.

דילמה בשואה

השואה העמידה לפני המנהיגות היהודית **דילמה נוראה**. האם להסגיר יהודי לגרמנים על פי דרישתם או להימנע מלהסגירו והתוצאה תהייה רציחתם של יהודים רבים.

דילמה זו קשורה ליצחק ויטנברג, ראש המחתרת בגטו וילנה בתקופת השואה, שנאלץ להסגיר את עצמו לידי הנאצים ומת בכלא.

ויטנברג היה פעיל המפלגה הקומוניסטית של ליטא. לאחר הכיבוש הנאצי את וילנה, עמד בראש המחתרת הקומוניסטית וזים את איחודה בינואר 1942 עם מחתרות נוספות, בעיקר ציוניות, למחתרת מאוחדת שקראו לה: הארגון הפרטיזני המאוחד - פ.פ.אוו.

ויטנברג נבחר לעמוד בראש המחתרת וכבש לו מעמד סמכותי בה, עקב ניסיונו המחתרתי ואישיותו שידעה לגשר בין פערים.

ביולי 1943 נודע לגרמנים על הקשרים שלו עם המחתרת הליטאית והם דרשו מהיודנראט של הגטו להסגירו. הוא נתפס על ידי משטרת הגטו היהודית אבל שוחרר בפעולה צבאית של חבריו למחתרת והסתתר בגטו.

בעקבות השחרור הודיעו הגרמנים שאם הוא לא יוסגר הם ישמידו את הגטו. **ראש היודנראט, יעקב גנס**, דרש בפני ההמון להסגירו. ההמון היהודי, שחשש לחיסול הגטו, הסתער בזעם על המחתרת ובלחץ ההמון החליטה מפקדת הפ.פ.אוו שעל ויטנברג להסגיר את עצמו.

ב-16 ביולי 1943 **הסגיר ויטנברג את עצמו לראש היודנראט גנס**, שהעביר אותו לידי הגרמנים. בבוקר למחרת נמצא ויטנברג מת בתאו. על פי גירסה אחת הוא בלע כדור רעל ציאניד, שנמסר לו עוד בהיותו בגטו, ועל פי גרסה שנייה, הוא מת בעינויים בידי אנשי הגסטאפו.

בהמשך, אני מביא את עדותו של **אבא קובנר**, המפרט בעדותו את הסיטואציה הנוראה, הקשורה בהסגרתו של יצחק ויטנברג לידי הגרמנים.

מעדותו של אבא קובנר במשפט אייכמן

המפקד הראשון של הארגון הלוחם שלנו היה אדם מופלא בשם יצחק'ל, **איציק ויטנברג**. המטה היה מורכב מאיציק ויטנברג - הכינוי שלו 'ליאון', יוסף גלזמן - הכינוי שלו 'אברהם', אברשה חבויניק, ניסן רוניק ואנכי. התחלקנו בתפקידים. ויטנברג נבחר על ידינו להיות המפקד, ואנחנו בתפקידים שונים במטה. בקשנו מה שמבקשת כל מחתרת - למצוא עזרה. לא הייתה לנו כמעט עזרה כזאת. אנחנו, בקשרינו אנו, בעידוד שלנו, הקימונו את המחתרת הלא יהודית. בראשה עמד אחד ויטס, אדם פעיל במפלגה הקומוניסטית מלפני המלחמה.

ב-8 ביולי 1943 נתפס ויטס על ידי הגסטפו. הוא איבד את עצמו לדעת בתא-העיניים.

ב-15 ביולי הגיעה אלינו שמועה לא בדוקה, שהמקשר בינו לבין מורדי הגטו, ובעיקר לבין ויטנברג - כי רק אותו הכירו בעיר אישית, אחד קוולובסקי, שגם הוא נתפס. בליל 15 ביולי קרא גנס מפקד המשטרה היהודי בגיטו, שלח את נציגו וביקש לבוא אליו להתייעצות. ביקש לבוא באופן דחוף, את איציק ויטנברג, אברשה חבויניק, אחת חיינה בורובסקה ואני.

הודיעו לנו שהפגישה צריכה להיות בשעה מסוימת, אחרי כן דחו ואמרו שהפגישה צריכה להיות בשעה עשר בערב. הגענו למשרדו של מפקד המשטרה. שוחח בתחילה על העבודה. הרגשנו שמשהו עומד להתרחש. מתוך תחושה פנימית של חברינו הלוחמים הועמדו משמרות סביב הבניין וברחובות.

אחרי כמה דקות של שיחה. שלא פרשה דבר, נפתחה דלת צדדית מהמשרד של גנס והופיעו בדלת אנשי ס"ס עם תת-מקלעים דרוכים נגדנו. ציוו עלינו לקום ושאלו: **"מי פה ויטנברג?"** איש לא ענה. אז גנס הצביע על ויטנברג ואמר: "זהו ויטנברג". הם כבלו אותו בשרשרות, הוציאו אותו בתת-מקלעים. מוכי תדהמה אמרנו לגנס: "בוגד שפל, עוד נתראה!" אז אמר לנו: "אינני אשם. איש שלכם נתפס על ידי הגסטפו. מסר את שמו של ויטנברג. **ואני חייב למסור אותו. אחרת ישלמו אחרים בחייהם עבורו**".

יצאנו. והוא הובל על ידי הגסטפו אל שער הגטו. זה לא היה רחוק, מרחק פחות מכמה מאות מטרים. התצפיות. שהעמידו לוחמינו בדרך, ראו מה קרה. הזעיקו מיד לוחמים, הם התנפלו על אנשי הגסטפו, היו יריות, והם נמלטו על נפשם מעבר לגטו.

ויטנברג נשאר בידינו. קשה היה לשחרר אותו מאזיקיו. שחררו אותו, אך מיד נגול דבר שאיש לא יכול היה לשער. הגרמנים לא נכנסו לגיטו, **אבל הודיעו לגנס, שאם עד שלש לפנות בוקר לא יובא ויטנברג לידיהם, הם משמידים את הגטו**.

גנס כינס מיד את הגטו, הזעיק את הבריגדירים, את המשטרה, **ואחרי כן ערך אספה המונית**. הסביר ליהודים שבגלל אחד ויטנברג עלול הגטו להישמד. הגטו נסער. תחילה לא האמינו. עברה שעה שלש, וארכה ניתנה עד שעה שש. מה שהתחולל בגטו, כל תיאור לא ימצא אותו. נכתבו על כך הרבה ספרים, או יותר נכון גם ספרים ממש וגם הרבה בתוך ספרים. מן היחידים, שיכול היה להגיד על זה משהו אוטנטי ביותר - הוא לא כתב את זאת.

ויטנברג היה בידינו. שחררנו אותו. כאשר ראינו מה מתחולל, מיד הדפסנו כרוז אל היהודים. אני חיברתי אותו ואני יודע שכתבתי לא אמת - זאת אומרת, ידעתי. לא היה שום סימן שצריכה להיות אקציה בגטו. הייתה תקופה של סטביליזציה בגטו. כתבתי שהחליטו להשמיד את הגטו, שזאת היא תואנה. "יהודים, צאו לרחובות, אנו נלחם, נתגונן..." הבאתי את הכרוז לפני ויטנברג. הוא ציווה לגייס את הארגון. גייסנו את הארגון.

ואז יצאו לרחוב - היהודים. לא היו בגטו גרמנים. גנס גייס את כל מי שיכול היה לגייס - אינטליגנציה, אנשים פשוטים, שוטרים, שקיבלו נשק נגדנו. **הלכו אלינו משלחות של אנשי ציבור, ביקשו רחמים, אמרו שאי אפשר לסכן את הגטו בגלל אדם אחד, ביקשו משא-ומתן, דחינו כל משא ומתן.**

ואז באה הסתערות-זעם של מי שעתידים היו להיות הנרצחים נגדנו. מי שרצו להיות הלוחמים - בגרזן, במקלות, באבנים, גם בנשק - בנשק שקיבלו מהגרמנים נגדנו. **עמדנו מול אחים.** הסברנו להם. נתנו פקודה ללוחמים לא להשתמש בנשק, אפילו לא בנשק קר. אנשינו תלשו את שערותיהם, זבו דם ברחובות כשהסבירו, כשרצו לקרוע את האשליה מהם, אם כי התברר לימים שקוֹזלובסקי מסר את שמו של ויטנברג. לא יכולנו לקבל שיכול ארגון להסגיר את מפקדו.

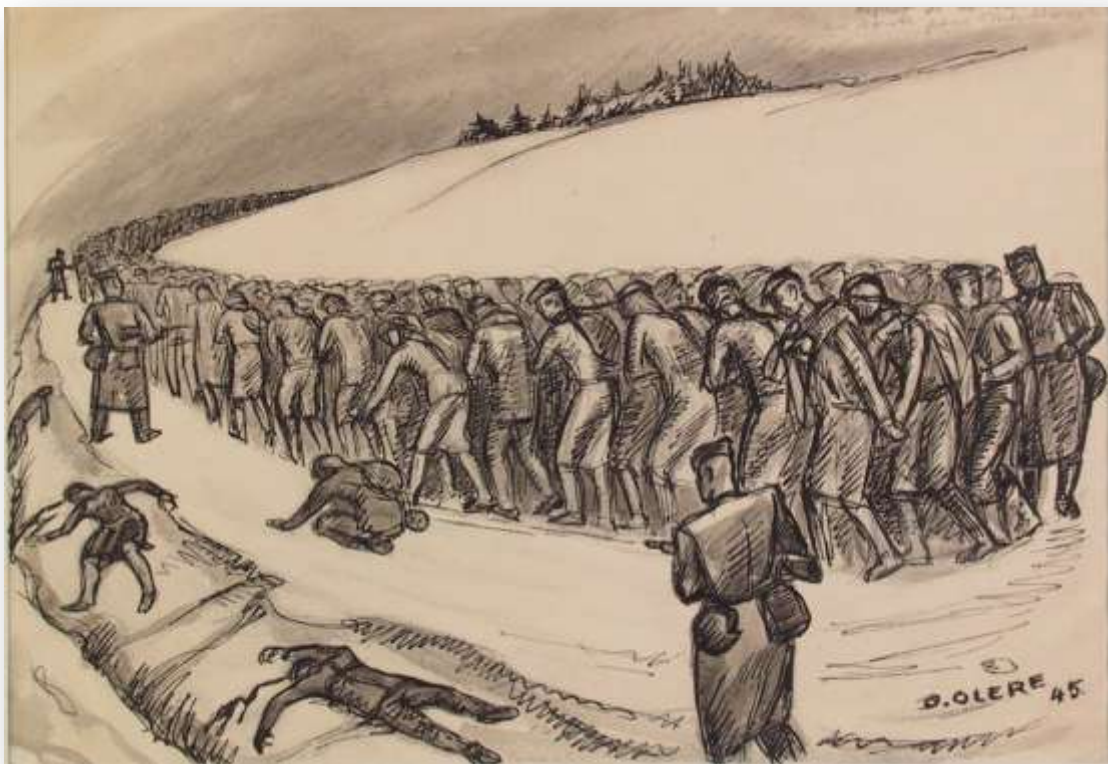
התחיל משא-ומתן. אמרנו שויטנברג ברח מהגטו. יושבת כאן באולם אישה צעירה אשר היא העבירה אותו מסימטה לסימטה בגטו. לא רצינו גם אנחנו, חבריו במפקדה, לדעת איפה הוא. עמדנו לפני הברירה: לפתוח באש נגד הקרבנות העתידים. כל מה שבנינו במשך שנים, כל מה שהתכוונו אליו, הולך ומתמוטט משום שקרה כך ומשום שאפשר להביא לידי טירוף-דעת כזה את הקרבנות למען עוד שעה של חיים. כמה זה אנושי. אבל כמה זה נורא.

לפנות בוקר הגענו אל מחבואו של ויטנברג. אנחנו, אנשי המפקדה, חבריו. היינו אילמים. הוא הביט בנו. עוד נעשה ניסיון ומישהו הודיע לגנס שמישהו אחר ימסור את עצמו בתור ויטנברג. מישהו התנדב. גנס דחה זאת, אמר שזה לא יעמוד במבחן שלקוֹזלובסקי, אבל הוא מבטיח שאם הוא יעמוד בכך הוא יעשה הכל לשחרר אותו מהגסטפו.

אבל כשצר עלינו כל הגיטו סביב המפקדה עלינו לעלית-הגג. האקדח היה מונח על השולחן. רגע הוא רצה לאבד עצמו לדעת. הוא לא איבד עצמו לדעת, הוא שאל אותנו: "אתם רוצים שאמסור את עצמי?" לא השיבונו. אז אמרתי לו אני: "ראה, ברחוב עומדים יהודים, בהם נצטרך להילחם כדי להגיע אל האויב. אולי ההם יעמדו ויצחקו. זהו המצב. תן פקודה ונלחם. אתה מוכן לזה?" לא, הוא לא היה מוכן לזה. **היה אדם גדול. מסר לי את האקדח, מינה אותי למפקד.**

יצא לרחוב. כולנו עמדנו בחגורותינו, באקדחים האומללים, הלוחמים בצד, ההמונים סביבנו. ברחוב המרוקן הוא הלך לשער הגטו להתמסר לידי הגסטפו.

היועץ המשפטי: יותר לא ראית אותו?
ת. כן. ניסינו להגניב לו ציאנקלי. לא הספקנו. משהו מוזר קרה בינתיים. הוא עונה. הוא מת. ההיסטוריונים ישפטו אותנו לגנאי או לזכות. אם רשאי אני את דעתי אני להגיד, היום עוד יותר מאשר אז, אני סבור שאז מותו של ויטנברג, שעל דעת המפקדה ועל דעתי מסרנו אותו לגסטפו, היה אחד משיאי המרד הגדולים ביותר, אחד ממעשי הגבורה הגדולים ביותר של מחתרת יהודית לוחמת בגטו, כי שום לחימה אינה שווה לה. כי בינינו ובין האויב יהיה עוד משהו.

דוד אולר: צעדת המוות

- ארנדט חנה: **אייכמן בירושלים-דו"ח על הבנאליות של הרוע**, בבל, תש"ס - 2000.
- בן יוסף: **משפט אייכמן ויהדות בולגריה**, המכון לתרבות וחקר השואה ע"ש א. פרדו, תשכ"ב - 1962.
- בסקומב ניל: **המצוד אחר אייכמן**, משכל, תש"ע - 2010.
- גורי חיים: **מול תא הזכוכית** - משפט ירושלים, הקיבוץ המאוחד, תשס"א - 2001.
- האוזנר גדעון: **משפט אייכמן בירושלים**, הקיבוץ המאוחד, תשע"א - 2011.
- היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **עדויות א.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **עדויות ב.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **פסק-הדין.**
היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן, **הערעור.**
הספרים הנ"ל יצאו לאור ע"י מרכז ההסברה, תשכ"ג - 1963.
- הראל איסר: **הבית ברחוב גריבלדי**, ספרית מעריב, תשל"ה - 1975.
- יבלונקה חנה: **מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן**, ידיעות אחרונות, תשס"א - 2001.
- מלקין פיטר (צבי מלחין), דן אורי: **אייכמן ביד**, רביבים, תשמ"ג - 1983.
- פרידמן טוביה: **מכתבו ההיסטורי של אדולף אייכמן מכלא רמלה לטוביה פרידמן** והסבריו באיו צורה פעלה המכונה-הנאצית בהשמדת יהודי אירופה. מריבה בין שני רחמים גרמניים והיהודי הוא הקרבן. אוסף דוקומנטרי בגרמנית ותרגום בעברית, המכון לדוקומנטציה, תשמ"ג - 1983.
- פרלמן משה: **איך נתפס אייכמן**, עם עובד, תשכ"א - 1961.
- קמפנר, רוברט מקס וסילי: **המקצוע-השמדה - דרכו של אייכמן**, שוקן, תשכ"ד - 1963.
- רובינסון יעקב: **העקוב למישור - יהודי אירופה בפני השואה לאור האמת ההיסטורית ומשפט אייכמן בירושלים לפי הנוהג הבינלאומי** [תרגמו מכתב-יד באנגלית, בעריכת המחבר, צבי בר-מאיר ואריה מור], מוסד ביאליק, תשכ"ז - 1966.
- שוורץ אלון: **הקשר בין תכני השואה להליך המשפטי במשפט אייכמן**, הוצאת המחבר, תשס"ה - 2004.
- שפירא אניטה: **משפט אייכמן - דברים שרואים מכאן לא רואים משם**, יד ושם, תשס"ב - 2002.

מאמרים

- בילסקי ליאורה: **מול תא הזכוכית**, בתוך: דוד חשין ואחרים (עורכים), **בית המשפט - חמישים שנות שפיטה בישראל**, תל אביב 1999, עמ' 68 - 74.
- בילסקי ליאורה: **תחרות מספרי הסיפורים במשפט אייכמן**, בתוך: סטיבן אשהיים (עורך), **חנה ארנדט בירושלים**, ירושלים תשס"ז - 2007, עמ' 257 - 284.
- בך גבריאל: **מחשבות והרהורים-30 שנה לאחר משפט אייכמן**, בשביל הזיכרון 4, יד ושם, עמ' 4-51, תשס"א - 2001.

ויץ חיעם: **משפט אייכמן כנקודת מפנה?**, דפים לחקר השואה י"א, עמ' 175-189, תשנ"ד-1994.

ויץ יחיעם: **בין קתריס לקרב סכינים - "משפט אייכמן" ו"משפט קסטנר והשפעתם על החברה הישראלית**, בתוך: דניאל גוטוויין ומנחם מאוטנר (עורכים), **משפט והיסטוריה**, עמ' 395 – 421, תשנ"ט-1999.

ויץ יחיעם: **'האב המייסד' ומשפטו של הצורר – יחסו של בן-גוריון למשפט אייכמן**, קובץ יד ושם 36 (1), עמ' 181 – 212, תשס"ח-2008.

ברונר ז'וזה: **משפט אייכמן בין היסטוריה לגנאלוגיה**, זמנים 98, עמ' 70 – 81, תשס"ז-2007.

הוגו ברגמן שמואל: **היש שליח לדבר עבירה? על הבעיה המוסרית-משפטית שבמשפט אייכמן**, קובץ יד ושם ה' (1962), 9 – 17.

יבלונקה חנה: **משפט אייכמן והישראלים-מקץ 40 שנה**, בשביל הזיכרון 41, יד ושם, עמ' 31-2, תשס"א-2001.

כהן ירחמיאל: **תגובת דור ל"אייכמן בירושלים"**, בתוך: חנה ארנדט בירושלים, עמ' 284 – 312, תשל"ד-1974.

מארוס מיכאל: **אייכמן בירושלים - צדק והיסטוריה**, בתוך: חנה ארנדט בירושלים, עמ' 229 – 238, תשל"ד-1974.

אתרי אינטרנט

רשומות {פרוטקול} משפט אייכמן באתר משרד המשפטים:
<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/ReshimatEichman>

אני מאשים - מאגר עדויות ממשפט אייכמן באתר סנונית:
<http://www.snunit.k12.il/shoa>

מאחורי הקלעים של פרשת מעצרו ומשפטו של אדולף אייכמן –
מסמכים מגנזך המדינה:
<http://www.archives.gov.il/NR/exeres/78DD5A91-B2A8-46BA-B968-C782D58459A5.frameless.htm?NRMODE=Published>

סרטים המתעדים את משפט אייכמן {מפעל של יד ושם וגנזך המדינה}:
<http://www.youtube.com/EichmannTrial>

רשומות {פרוטקול} משפט אייכמן באנגלית:
<http://www.nizkor.org/hweb/people/e/eichmann-/adolf/transcripts>

1. ד"ר פנינה רוזנברג, מתוך אתר האינטרנט: לימוד השואה מתוך האומנות - <http://holocaust-education.net>
2. גבריאלי ברך: **מחשבות והרהורים-30 שנה לאחר משפט אייכמן**, בשביל הזיכרון, 4, עמ' 4-51, תשס"א-2001.
3. ארכיון יד ושם. מספר התיק: **6149 – 0.3**